

**ORTAÖĞRETİM DOKUZUNCU SINIF TÜRK
DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDA ŞİİR
TÜRÜNÜN İŞLENİŞİ ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Özdenur TİLKİOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

2024

(Her hakkı saklıdır.)

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI

**ORTAÖĞRETİM 9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDA ŞİİR
TÜRÜNÜN İŞLENİŞİ ÜZERİNE İNCELEME**

(An Analysis of the Treatment of Poetry Genre in Secondary Education 9th Grade Turkish
Language and Literature Coursebooks)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Özdenur TİLKİOĞLU

Danışman: Prof. Dr. Bahadır GÜCÜYETER

Erzurum
Ağustos, 2024

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Özdenur TİLKİOĞLU tarafından hazırlanan “Ortaöğretim 9.Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabında Şiirin Türünün İşlenişı Üzerine İnceleme” başlıklı çalışması 26 / 08 / 2024 tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı: Doç. Dr. Arzu Şeyda GÜVEN
Kafkas Üniversitesi

Aslı Islak İmzalıdır

Danışman: Prof. Dr. Bahadır GÜCÜYETER
Atatürk Üniversitesi

Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Hamza KOLUKISA
Atatürk Üniversitesi

Aslı Islak İmzalıdır

Bu tezin Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddelerinde belirtilen şartları yerine getirdiğini onaylarım.

.... / / 202..

Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Adnan KÜÇÜKOĞLU

Enstitü Müdürü

ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Ortaöğretim 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabında Şiirin Türünün İşlenişi Üzerine İnceleme” başlıklı çalışmanın tarafımdan bilimsel etik ilkelerine uyularak yazıldığını ve yararlanıldığım eserleri kaynakçada gösterdiğimi beyan ederim.

26 / 08 /2024

Aslı Islak İmzalıdır

Özdenur TİLKİOĞLU

Tezle ilgili patent başvurusu yapılması / patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle Enstitü Yönetim Kurulunun/... ./... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Enstitü Yönetim Kurulunun/.../....tarih ve.....sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

TEŞEKKÜR

Lisans eğitiminden itibaren bana yol gösteren ve emek veren saygıdeğer hocam, danışmanım Prof. Dr. Bahadır GÜCÜYETER'e sabrı ve katkıları için teşekkürlerimi sunarım. Yardımlarını ve desteklerini gördüğüm değerli eşim Adem TİLKİOĞLU'na, teşekkürü borç bilirim. Ayrıca her zaman olduğu gibi araştırma sürecinde de varlığını, desteğini ve ilgisini eksik etmeyen kıymetli aileme özellikle sevgili anneme ve babama şükranlarımı sunarım.

Özdenur TİLKİOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ORTAÖĞRETİM 9. SINIF TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KİTABINDA ŞİİR
TÜRÜNÜN İŞLENİŞİ ÜZERİNE İNCELEME

Özdenur TİLKİOĞLU

Ağustos 2024, 124 Sayfa

Amaç: Bu araştırmada amaç Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 5 yıl süre ile tek ders kitabı olarak kabul ettiği Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9.sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında şiir türünün ele alınışı ve işleniş üzerine inceleme yapmaktır. Ders kitabında ele alınan şiir türündeki metinlerin öğrenciye sunulmuş şeklinin ve Türk Dili ve Öğretimi Programı ile ders kitabına alınan metinler arasındaki uyumun incelenmesi amaçlanmaktadır.

Yöntem: Yapılacak olan bu çalışma nitel araştırma yöntemi ile yürütülmüştür. 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabındaki şiir metinleri doküman/ metin analizi ile incelenmiştir. Araştırmada incelenen olgu veya olaylarla ilintili bilgiler içeren yazılı belgelerin ayrıntılı olarak taranması ve bu bilgilerden yeni bir bütünlük oluşturulması, doküman/metin analizi olarak adlandırılır (Creswell, 2002). Çalışmada araştırma veri kaynakları inceleneceğinden metin analizine başvurulmuştur.

Bulgular: Metin analizleri sonucu elde edilen verilere göre 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında yer alan şiir metninin, öğretim programında şiir türüne yönelik kazanımları gerçekleştirmeye uygun şekilde ele alındığı, bireye sunulan metinlerin okuma kazanımını gerçekleştirmeye yönelik döneminin genel özelliklerini yansıtan seçkin örnekler olduğu ve seviyeye uygun şekilde sürecin işlendiği tespit edilmiştir. Ders işleniş sürecinin metin ve türle ilgili açıklamalar basamağında ise tür ile ilgili teorik bilgilere yönelik belli başlı eksikler olduğu görülmüştür.

Sonuçlar: İçerik analizi çalışmasından elde edilen bulgulardan hareketle 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında beş ana metin etrafında ele alınan şiir türünün Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamında ön görülen kazanımları gerçekleştirecek şekilde hedef kitleye uygun olarak sunulduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ders işleniş sürecinin hazırlık, metin ve türle ilgili açıklamalar basamağında ise sunulan çalışmaların belirlenen seviyeye ve ana metinle ön görülen amaçlara yönelik olarak düzenlenmesi ile ders yürütücüleri ve hedef bireyler için nitelikli ders materyali olarak tavsiye edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk dili ve edebiyatı, şiir öğretimi, ders kitabı

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

A STUDY ON THE TREATMENT OF POETRY GENRE IN THE 9TH GRADE TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE COURSE BOOK OF SECONDARY EDUCATION

Özdenur TİLKİOĞLU

August 2024, Page 124

Purpose: The aim of this research is to examine and analyze the genre of poetry in the 9th grade Turkish language and literature textbook of Ödev Publications (2023-2024), which is accepted as the only textbook for 5 years by the Ministry of National Education Board of Education and Discipline. to make an investigation on it. It is aimed to examine the way in which the poetry type texts discussed in the textbook affiliated with the Ministry of Education are presented to the students and the harmony between the Turkish Language and Teaching Program and the texts.

Method: This study will be conducted with qualitative research method The poetry texts in the 9th grade Turkish language and literature textbook affiliated with the Ministry of Education will be examined through document/text analysis. Since research data sources will be examined in the study, text analysis will be used.

Findings: According to the data obtained as a result of text analysis, the poetry texts in the 9th grade Turkish language and literature textbook affiliated with the Ministry of Education are handled in a way that is suitable for achieving the gains for the poetry genre in the curriculum, and the texts presented to the individual reflect the general characteristics of the period in order to realize the reading gains. It has been determined that there are outstanding examples and the process is processed in accordance with the level. It was observed that there were certain deficiencies in theoretical knowledge about the genre in the text and genre-related explanations stage of the course teaching process.

Results: Based on the findings obtained from the content analysis study, it has been concluded that the poetry genre, which is discussed around five main texts in the 9th grade Turkish language and literature textbook affiliated with the Ministry of National Education, is presented in accordance with the target audience in a way to achieve the foreseen gains within the scope of the Turkish language and literature course. In the preparation, text and genre-related explanations phase of the course teaching process, it has been concluded that the studies presented can be recommended as more qualified course material for course administrators and target individuals by arranging them for the determined level and the purposes foreseen in the main text.

Key Words: Turkish language and literature, poetry unit, content analysis, treatment of poetry type

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	i
ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZ.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLolar DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ.....	x
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
Giriş	1
Araştırmanın Amacı	2
Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi	3
Araştırmanın Sınırlılıkları	3
İKİNCİ BÖLÜM	5
Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar	5
Türk Edebiyatı Şiir Gelenekleri	5
Halk Şiiri Geleneği.....	5
Divan Şiiri Geleneği.....	5
Modern Şiir Geleneği	6
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programının Amaçları.....	6
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programının Genel Amaçları.....	7
Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programının Özel Amaçları	8
Türk Dili ve Edebiyatında Şiir Türü Öğretimi	9
Türk Dili ve Edebiyatında Şiir Türünün Öğretiminin Önemi	10
Şiir Türünün Öğretimi Üzerine Yapılan Çalışmalar	11
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	16
Yöntem	16
Araştırmanın Modeli	16
Veri Toplama Araçları	16
Verilerin Analizi.....	17
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	18

Bulgular ve Yorum	18
Sebil ve Güvercinler.....	21
Destan.....	37
Mohaç Türküsü	64
Sahipsiz Gölge	85
Şiir Üstüne Notlar	94
BEŞİNCİ BÖLÜM	103
Sonuç ve Öneriler	103
KAYNAKÇA	110
ÖZGEÇMİŞ.....	113

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. <i>Ödev Yayınları 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Ders İşleniş Sürecine Göre Dağılımı</i>	24
--	----

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Şiir Ünitesi 1. Sayfa	26
Şekil 2. Şiir Ünitesi 2. Sayfa	28
Şekil 3. Şiir Ünitesi 3. Sayfa	31
Şekil 4. Şiir Ünitesi 4. Sayfa	34
Şekil 5. Şiir Ünitesi 5. Sayfa	36
Şekil 6. Şiir Ünitesi 6. Sayfa	41
Şekil 7. Şiir Ünitesi 7. Sayfa	42
Şekil 8. Şiir Ünitesi 8. Sayfa	45
Şekil 9. Şiir Ünitesi 9. Sayfa	49
Şekil 10. Şiir Ünitesi 10. Sayfa	52
Şekil 11. Şiir Ünitesi 11. Sayfa	55
Şekil 12. Şiir Ünitesi 12. Sayfa	57
Şekil 13. Şiir Ünitesi 13. Sayfa	60
Şekil 14. Şiir Ünitesi 14. Sayfa	63
Şekil 15. Şiir Ünitesi 15. Sayfa	66
Şekil 16. Şiir Ünitesi 16. Sayfa	68
Şekil 17. Şiir Ünitesi 17. Sayfa	70
Şekil 18. Şiir Ünitesi 18. Sayfa	73
Şekil 19. Şiir Ünitesi 19. Sayfa	75
Şekil 20. Şiir Ünitesi 20. Sayfa	77
Şekil 21. Şiir Ünitesi 21. Sayfa	79
Şekil 22. Şiir Ünitesi 22. Sayfa	81
Şekil 23. Şiir Ünitesi 23. Sayfa	83
Şekil 24. Şiir Ünitesi 24. Sayfa	85
Şekil 25. Şiir Ünitesi 25. Sayfa	88
Şekil 26. Şiir Ünitesi 26. Sayfa	90
Şekil 27. Şiir Ünitesi 27. Sayfa	91
Şekil 28. Şiir Ünitesi 29. Sayfa	94
Şekil 29. Şiir Ünitesi 29. Sayfa	97
Şekil 30. Şiir Ünitesi 30. Sayfa	99
Şekil 31. Şiir Ünitesi 31. Sayfa	101
Şekil 32. Şiir Ünitesi 32. Sayfa	102
Şekil 33. Şiir Ünitesi 33. Sayfa	106

KISALTMALAR VE SİMGELER DİZİNİ

MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
TEDÖP	: Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri

BİRİNCİ BÖLÜM

Giriş

Arapça “edeb” kelimesinden türeyen edebiyat “iyi huy, ahlak” anlamlarına gelmektedir. Türkçede ise bilindiği üzere Tanzimat Dönemi’nde günümüzdeki anlamı ile kullanılmaya başlamıştır. Esas olarak bireyin varoluşunu anlamlandırma çabasının çeşitli sözlü ve yazılı eserlerle dışa vurumu edebiyatın kaynağını oluşturmaktadır. Güzel sanatların bir kolu olarak kabul edilen edebiyat, güzel sanatların yapı özellikleri bakımından sınıflandırılmasında fonetik (işitsel) sanatlar içerisinde yerini alır. Güzel sanatların, özellikle de edebiyatın uygarlık gelişimine katkı sağladığı ve toplumsal bilinci ortaya çıkardığı gerçektir. Edebiyat bireyin ahlaki ve manevi ihtiyaçlarına cevap verirken ortaya koyduğu ürünlerle aynı zamanda insanda estetik haz uyandırmaktadır. Şiirin şekil unsurları şairin elinde birer malzeme olarak kullanılmakta ve estetik haz amacına hizmet etmektedir.

Bireylerin toplum olarak birbirine bağlanmasında en önemli halkalardan biri de dildir. Geçmişten günümüze en etkili, en geçerli ve kullanışlı iletişim aracı olan dil üzerine sayısız tanım yapılmıştır. Bu tanımlar içerisinde en kapsamlı olanlardan birinde Aksan dili şu şekilde tanımlanmaktadır: Yapılan tanımların çokluğu dahi dilin insanlık kültürü için önemini ortaya koymaktadır. Birey dil öğrenimini içine doğduğu aile ve toplumdan öğrenmeye başlar, hayatının sonraki dönemlerinde ise dili amaçlı ve planlı bir biçimde eğitim kurumlarında örgün eğitim aracılığıyla geliştirip kullanır.

Toplumu ayakta tutan, kültür aktarımını gerçekleştirerek bilginin hızla yayıldığı ve hızla ulaşıldığı çağa uyum sağlayan bilgiyi yapılandırmacı yaklaşıma uygun şekilde özümseyebilen eğitilmiş bireylerin yetişmesi de etkin bir dil eğitimiyle daha doğrusu ana dil eğitimi ile mümkün olmaktadır. Böylece gerek formel gerek informel eğitimin amaçlarına ulaşmasında ana dil eğitiminin dolayısıyla Türk dili ve edebiyatı eğitiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Gerek insan ve toplum hayatında sağladığı kazanımları gerekse sahip bulunduğu bireyi dolayısıyla da toplumu değiştirebilme gücü edebiyatı kurumsal eğitim sürecinin önemli aktörlerinden biri hâline getirmiştir. Teorik olarak kulağa her ne kadar hoş gelse de uygulamada yaşanan tecrübeler bunun aslında çok zor ve karmaşık bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Çünkü edebiyat öğretimi eğitim sürecinin bir parçasıdır ve eğitim sürecine etki eden tüm faktörler edebiyat öğretimi alanında da mevcuttur (Kalkan, 2019, s. 395).

Türkçe ve Türk dili ve edebiyatı eğitimi de bu aşamada eğitimin çekirdeğini oluşturmaktadır. Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri ve buna bağlı alt disiplinlerin amaç ve kazanımlarına ulaşabilmesinde dil ve edebiyat eğitiminin niteliği ile birlikte eğitim sistemimizdeki yeri önemiyet kazanmaktadır. Ana dil eğitimi ortaöğretim düzeyinde Türk dili ve edebiyatı dersi kapsamında programlı bir şekilde Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı'nın öngördüğü şekilde öğrencilere aktarılmaktadır. Dil eğitimi faaliyetleri uygulamaya konulurken çeşitli materyaller kullanılmaktadır. Bunlar içerisinde kullanımı ve ulaşılması en öğelerden biri şüphesiz ders kaynak kitaplarıdır.

Türk dili ve edebiyatı dersi için kaynak kitap olarak belirlenen ders kitapları ve bu kitaplardaki nitelikli metinler de program hedeflerine ulaşmada etkili birer araçtır. Öğretim programını yürütmede araç olarak kullanılan ders kitabı, çeşitli ünitelerden meydana gelmektedir. Bu üniteler belirlenen genel ve özel kazanımların bireye aktarılmasında oldukça önemlidir. Kazanımların önemini Savaşkan (2016) “kazanımlar öğretim programı ve ders (ünite) planı vasıtasıyla öğretmenin uygulamada ağırlıkta olduğu bir konumda ders araç ve gereçleri ile gerçekleştirilmeye çalışılır” (s. 823) ifadesiyle vurgulamıştır. Türk dili ve edebiyatı eğitiminin amacına ulaşmasında edebî metinler birer araçtır. Bunlar içerisinde elbette şiir ayrı bir başlık altında ele alınmıştır. Şiir, insanoğlunun duygu ve düşünce dünyasına seslenirken sadece estetik hazzı ve manevi ihtiyacını karşılamakla kalmaz çağdaş eğitimin tasarladığı bireyin gelişimine de büyük katkı sağlar. Birey doğumundan itibaren hayatının her kademesinde şiir ile karşı karşıyadır. Hatta anne karnındaki ritim dahi bireyin şiir ile ilişkisini göstermesi açısından doğal bir örnektir. Daha sonraki dönemlerde çevresindeki edinimler (Ninni, türkü, bilmece vb.) bireyin dil eğitiminin şiir ile ilişkisinde temel oluşturmaktadır.

Bu nedenle Türk dili ve edebiyatı öğretiminde şiir türünün yerini belirlemek ve ele alınış biçimini incelemek temeldir. Türkçe öğretiminde gerek tür bilgisi ve gerekse temel dil becerileri (Okuma, yazma, konuşma, dinleme) açısından şiirin büyük önemi vardır. Bu konuda sunulan görüşlerden birinde Server (2004) “şiir öğrencilerin ana dilin anlatım imkânlarını ve yaratıcı yönlerini sezmeleri; işitsel olarak seslerin, sözcüklerin uyumunu hissetmeleri bakımından önemli bir uyarandır” (s. 233) diyerek katkıda bulunmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmada amaç Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 5 yıl süre ile tek ders kitabı olarak kabul ettiği Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında şiir türünün ele alınışı ve işlenişi üzerine inceleme yapmaktır. Ders kitabında ele alınan şiir türündeki metinlerin öğrenciye sunuluş şekli ve Türk

Dili ve Öğretimi Programı ile metinler arasındaki uyumu incelenmek amaçlanmaktadır. Bu çerçevede aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

- Metin ve türle ilgili hangi açıklamalara yer verilmiştir?
- Şiir türü ile ilgili metne hazırlık çalışmaları nelerdir?
- Şiir, tür bakımından hangi başlıklar ve dönemler altında ele alınmıştır?
- Ele alınan metinlerde şiirin bağlı olduğu gelenek ve şiir boyutları nelerdir?
- Şiir türü ile ilgili ele alınan kaynak kitapta yer alan teorik bilgiler nelerdir?
- Temel dil becerileriyle ilgili metni anlama ve çözümleme soruları nelerdir?
- Söz varlığı ve ünite kapsamında öğrenci motivasyonu için nasıl bir çalışma izlenmiştir?

Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Eğitimin amaçlarına ulaşmasında ders materyallerinden faydalanılması önemli bir husustur. Belirlenen amaçlara ulaşmada resmî kurumlar tarafından belirlenen ve kabul gören programlar ile materyaller kullanılmaktadır. Bu çalışmada materyal olarak kullanılan ders kitabında 9. sınıf düzeyinde şiir türünün ele alınışı ve işlenişi incelenmeye çalışılacaktır. Alan yazın çalışması incelendiğinde şiir türünün işlenişi ile ilgili çalışmaların daha çok Türkçe alanında olduğu görülmüştür. Ortaöğretim düzeyinde Türk dili ve edebiyatı kapsamında ise şiir türünün öğrenciye sunuluşu, işlenişi üzerine bir çalışma olmadığı belirlenmiştir. Yapılan çalışmalar daha çok edebî türlerin geneli üzerine veya metin soru, etkinliklerin eğitim yaklaşımlarına göre incelenmesi yönündedir. Bu çalışmada bilinçli bir şekilde şiir ile kuramsal çerçevede ilk kez tanışan öğrenciye şiir; hangi başlık, tür, boyut ve dönemler ile ele alınmış, hazırlık ile metni anlama ve çözümleme soru ve etkinliklerine nasıl yer verilmiş ayrıca ünite kapsamında yer alan şiir ile ilgili teorik bilgiler nelerdir gibi sorulara cevap aranmaya çalışılacaktır. Bunun dışında bu çalışma kapsamında söz varlığı ve ünite içeriğinde öğrenci motivasyonu için nasıl bir çalışma izlendiği tespit edilmeye çalışılacaktır. Şiir türüyle ilgili ele alınan kaynak kitapta ünite işlenişi ilgili olumlu yönler ve türün ele alınışı ile ilgili eksiklikler tespit edilip tür açısından kaynak kitaptaki bu eksikliklere çözüm önerileri getirilmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmanın evrenini Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 5 yıl süre ile tek ders kitabı olarak kabul ettiği Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında şiir türü başlığı altında ele alınan beş ana metin ve metne

hazırlık ile metin ve türle ilgili açıklamalar başlığı altında yer alan örnek şiirler çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

Kuramsal Açıklamalar ve İlgili Araştırmalar

Çalışmanın bu bölümünde araştırmaya kaynaklık eden ve kuramsal yapısını oluşturan kuramsal bilgilere ve konuya ilişkin yapılan çalışmalara yer verilecektir.

Türk Edebiyatı Şiir Gelenekleri

Konuyla ilgili olarak Hancıoğlu (2016) “Gelenek Üzerine” isimli çalışmasında geleneği; “geçmişten bugüne devam edegelen kültürel unsurların bütünü” (s.176) olarak tanımlamaktadır. Gelenek, geçmişten günümüze dinamik bir yapı taşıyarak yığıldığı için estetik haz veren eylemlerin hepsinde temel olmaktadır. Bu estetik eylemlerden söze ve sese şekil veren edebiyat ise köklü geçmişle geleneğin etkilediği ve kendi türlerine özgü geleneklerin olduğu sanatsal faaliyettir. Bireyin ait olduğu edebî grubunun bilgi tasarım ve estetik anlayışını devam ettirmesi ve bu doğrultuda ürün ortaya koyması edebiyatta geleneği tanımlamaktadır. Türk edebiyatı duygu ve düşünce aktarımında ağırlıklı tür olarak kullanılan şiir, tarihsel dönem içinde bağlı olduğu toplumun kültürel yapısına ve diline göre türe özgü geleneksel oluşumlara kapı açmıştır. Bu bağlamda Türk şiirini kendi içinde üç farklı şiir geleneği başlığında toplayabiliriz. Temel özellikler dikkate alındığında başlıca şiir gelenekleri şunlardır:

Halk Şiiri Geleneği

Türk halk şiiri, edebiyatının geneli içinde halkın asırlar boyunca her türlü yaşantısını yansıtan ve bu yaşantıyı kolektif hâle getiren ürünlerden oluşur. Bu ortak ürünler halk şiirini “Anonim Halk Şiiri” ve “Âşık Şiiri” şeklinde sınıflandırır. Başlangıcı bilinmeyen bu süreç içerisinde geniş coğrafyalara yayılarak pek çok medeniyetle etkileşim kuran Türk edebiyatı halk şiiri alanında da pek çok ürün vermiş ve bu ürünler çeşitlenerek günümüze ulaşmıştır.

Divan Şiiri Geleneği

İslamiyet etkisinde gelişen Türk şiirinin taşıdığı nitelikler bakımından daha çok Arap-Fars şiirinin etkisinde kalarak oluşturduğu şiir geleneğinden biri de divan şiiri geleneğidir. Sözün büyük bir ustalıkla işlendiği bu şiir geleneği gerek üslup gerekse biçimsel açıdan karakteristik özellikler taşımaktadır. Ceylan çalışmasında bu dönemi, “Türklerin İslamiyet’i kabulleriyle birlikte XI. şive XII. asırdan itibaren Türk edebî faaliyetlerinde ciddi farklılıklar görülmüş, ilk dönemlerde Arap ve özellikle Fars edebiyatının etkisinde gelişen ve adına ‘Divan

edebiyatı’ denilen edebî hareketin meydana gelmesi” (ss. 705-738) şeklinde tanımlamıştır. Divan şairleri ortak bir geleneğin temsilcileridir. Divan şiirinde şairlerin kullanacakları sanatlar, kalıplar, mazmunlar bellidir. Onlar belli belagat kurallarına göre şiirlerini şekillendirmek zorundadırlar. Bu yüzden Divan şairleri, bireysel değil ortak bir edebiyat ve şiir kültürünün temsilcileridir. Şairler aynı malzemelerle farklı şeyler söylemeye çalışırlar (Taşdemir, 2020).

Modern Şiir Geleneği

Türk şiir geleneğinin üçüncü evresi olan modern şiir geleneği, Tanzimat Dönemi ile Batı edebiyatına açılımın şiir türüne yeni nitelikler kazandırmasıyla şekillenmiştir. Bu dönem şiirinde gerek biçim gerek içerik bakımından biçim ve üslupta farklı bir çığır açan divan şiirine göre farklılaşmalar olmuştur. Batı edebiyatında ortaya çıkan edebî akımlar modern şiir geleneğinin temel özelliklerini belirlemiş bu doğrultuda ürünler ortaya konulmuştur. Bu noktada konuya başka bir açıdan dikkat çeken Bakır (2013) “estetik özerklik, yaratıcı yıkıcılık, mektepsizlik düşüncesi bu akımların var olma gerekçesini oluştururken dilin araç olmaktan çıkarak ortam ve atmosfere dönüşmesi, şair ve öznenin boşalan alana yerleşmesi, özerk yapılarla var olması dilsel etkinliği şiirsel kurgu ve tekniğin merkezine yerleştirir” (s. 294) şeklinde yorumlamıştır. Divan şiiri geleneğinde her şiirin sabit bir yapısı mevcutken modern şiirle birlikte her şiirde biçim ve içeriğin yeniden şekillendiğini görmekteyiz.

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programının Amaçları

Bireyin çevresini anlamlandırma yolculuğu ile başlayan merak duygusu ile devam eden ve istendik eylemler sonucunda ortaya çıkan faaliyet eğitim olarak tanımlanmaktadır. Geçmişten günümüze kadar eğitim üzerine sayısız tanım ve çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan birinde Çavuşoğlu (2023) “eğitim ile hedeflenen, bireylerin istenilen davranış ve bilgilere sahip olmaları, hedef bilgiyi öğrenmiş olmalarıdır” (s.567) ifadesiyle katkı sağlamıştır. Eğitimin daha çok kuramsal bölümü olan öğretim ise eğitim sürecinin önemli bir parçası ve tamamlayıcısıdır. Ayrıca Senemoğlu (2021) ise “kavram öğretimi ve çoklu zekâ üzerine yaptığı çalışmasında öğrenmeyi bireyin çevresiyle belli düzeydeki etkileşimleri sonucunda meydana gelen nispeten kalıcı izli davranış değişmesidir” (s.13) şeklinde değerlendirmiştir. Bu değerlendirmelerden çıkan kolektif görüş eğitimin bireyin davranışlarında istendik bir süreç şeklinde yer almasıdır. Bu talep durumu kişilerin eğitim alma şekillerini buna bağlı olarak da kuramsal ve kurumsal çalışmaları, yapılanmaları beraberinde getirmektedir. Halk arasında “eğitim yuvası” olarak tabir edilen ifade de bireyin çevreyi ve kendini anlamlandırma sürecinin kurumsal bir yapı hâline gelmesini sağlamıştır. Ayrıca bu durum kurumlar içerisinde belli bir düzen ve program ile eğitim programları şeklinde sistemin gelişmesini sağlamıştır. Bu aşamada temelde dil

eğitimi özellikle ana dil eğitimi ilk okul ve orta okul kademesinde Türkçe eğitimi, lise düzeyinde ise dil ve edebiyat dersinin birleştiği Türk dili ve edebiyatı eğitimi ile sistemli bir şekilde bireye aktarılmaktadır. Bireyin yaratılışının bir parçası olan dilin en mkemmek ürünü şüphesiz ki edebiyattır. Edebiyat eğitimi, edebiyatla ilgili bilgilerin yanı sıra öğrencilerin dilin inceliklerini keşfedebilecekleri, dil bilincini ve becerilerini geliştirecekleri bir zemindir. Bu bilincin ve becerilerin geliştirilmesi için öğrencilerin edebiyatla temasının okuyucu rolüyle sınırlanmaması, yazma, dinleme ve konuşma yoluyla dil ve edebiyat bilgilerini hayatlarında kullanmalarına olanak sağlayacak çalışmalara yer verilmesi önemlidir (TEDP, 2018, s. 13).

Edebiyat eğitimi ülkemizde ağdaş eğitim sistemlerini inceleyerek ihtiyaç ve hedeflere göre yapılanmış ğretim programı ile sistemli bir form almıştır.

Türk Dili ve Edebiyatı ğretim Programı da ağdaş dünyanın değişen her geçen gün yenilenen ihtiyaçlarına göre şekillenmiş öğrenmeyi öğrenen, kendisini ve çevresini keşfeden, keşfettiği bilgiyi özümseyip yeni bilgi üretebilen, ifade ve empati yeteneği gelişmiş ağdaş dünya ve eğitim anlayışına uyum sağlayan bireyler yetiştirmek üzerine kurulmuştur. Nitelik dokusuna sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek ğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır (TEDP, 2018, s. 4). Bireysel farklılıkları dikkate alarak hazırlanan program bilgi vermenin yanı sıra sarmal eğitim anlayışı ile bireyin st düzey bilişsel becerilerini de geliştirmeyi amaçlamaktadır. Böylece özümsediği bilgisi yapılandıran birey Türk dili ve edebiyatı ğretim programının genel ve özel amaçlarını kazanmış olur.

Türk Dili ve Edebiyatı ğretim Programının Genel Amaçları

“1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu”nın 2. maddesinde ifade edilen “Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları” ile “Türk Millî Eğitiminin Temel İlkeleri” esas alınarak hazırlanan Türk Dili ve Edebiyatı ğretim Programı’nın genel amaçları şunlardır:

- Okul ncesi eğitimi tamamlayan öğrencilerin bireysel gelişim süreçleri göz önünde bulundurularak bedensel, zihinsel ve duygusal alanlarda sağlıklı şekilde gelişimlerini desteklemek,
- “İlkokulu tamamlayan öğrencilerin gelişim düzeyine ve kendi bireyselliğine uygun olarak ahlaki bütünlük ve öz farkındalık çerçevesinde, öz güven ve öz disipline sahip, gündelik hayatta ihtiyaç duyacağı temel düzeyde sözel, sayısal ve bilimsel akıl yürütme ile sosyal becerileri ve estetik duyarlılığı kazanmış, bunları etkin bir şekilde kullanarak sağlıklı hayat yönelimli bireyler olmalarını sağlamak,

- Ortaokulu tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimsemiş, haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış bireyler olmalarını sağlamak,
- Liseyi tamamlayan öğrencilerin, ilkokulda ve ortaokulda kazandıkları yetkinlikleri geliştirmek suretiyle millî ve manevi değerleri benimseyip hayat tarzına dönüştürmüş; üretken ve aktif vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan, “Türkiye Yeterlilikler Çerçevesi”nde ve ayrıca disiplinlere özgü alanlarda ifadesini bulan temel düzey beceri ve yetkinlikleri kazanmış, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda bir mesleğe, yükseköğretime ve hayata hazır bireyler olmalarını sağlamak” (TEDÖP, 2018, ss. 4-5).

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programının Özel Amaçları

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nın eğitim faaliyetleri ile birlikte kazandırmak istediği özel amaçlar şu şekilde sıralanmıştır:

“Bu programla öğrencilerin;

- Edebiyatın doğasını, işlevini, birey ve toplum için önemini kavramalar,
- Edebî metinler aracılığıyla Türkçenin inceliklerini, Türk edebiyatının tarih içinde gösterdiği değişim ve gelişimi tanımları,
- Türk edebiyatına ait eserler aracılığıyla millî, manevi, ahlaki, kültürel ve evrensel değerleri anlamaları,
- Dinleme, okuma, yazma ve konuşma stratejilerini doğru ve uygun şekilde kullanarak etkili iletişimciler olmaları,
- Metinler aracılığıyla okuduğunu anlama ve eleştirel okuma becerilerini geliştirmeleri ve okuma alışkanlığı kazanmaları,
- Çeşitli kaynaklardan elde ettikleri bilgileri, soruları cevaplamak, çözüm önerileri üretmek, bulgularını paylaşmak vb. amaçlar için analiz etmeleri ve değerlendirmeleri amaçlanmaktadır.

Edebiyat öğretim programlarında insan gelişiminin bir bütün olduğu ilkesi ile hareket edilmiştir. İnsanın farklı gelişim alanlarındaki özellikleri birbirleri ile etkileşim hâlinde. Söz gelimi dil gelişimi düşünce gelişimini etkiler ve düşünce gelişiminden etkilenir” (TEDÖP, 2018, s.12).

Türk Dili ve Edebiyatında Şiir Türü Öğretimi

Şiir türünün Türk edebiyatında yerini vurgulamak için pek çok tanım yapılmıştır. Bu konudaki görüşlerden birinde Demir & Duman, (2014) “şiir, edebiyatın en eski, en büyüğü ve duyguları iletmede en etkili ürünüdür” (s. 89) ifadesiyle katkıda bulunmuşlardır. Bireyin ilk eğitim ve öğretiminin temelinde yer alan şiir, yaşamının ilerleyen yılları içerisinde eğitim kurumlarında programlı bir şekilde dil üzerine özellikle yoğunlaşan disiplinler ile verilmektedir. Türkçe ve Türk dili edebiyatı dersi kapsamında ele alınan şiir türü, bireyin türün farkına varması ve diğer öğretilerle yapılandırma sağlaması açısından oldukça önemlidir. Kişinin anne karnında başlayan ritim eğilimi, fizyolojik ve ruhsal arayış ile dış dünyada şiirin sağladığı ahenk ile şekil almaktadır. Eğitim ve öğretimin başlangıcı dâhil olmak üzere şiir türü teorik olarak verilme de iç ahenk unsurlarının sağladığı kalıcılık ve işlevsellik açısından aktif olarak kullanılmaktadır. Akademik katkısı dışında bireyin duygu yönetiminde de şiir etkili bir türdür. Yazılı edebiyatın ilk metinlerinde dahi söylemlerin şiir üzerine kurulu olduğu görülmektedir bu da şiir türünün kişinin akademik, sosyal, bireysel yaşamının her alanında yer aldığını göstermektedir. Ayrıca Türk edebiyatı şiir türünün ağırlıkta olduğu bir yapıdadır. Şiir ağırlıklı olan edebiyatta ise şiir öğretimi oldukça önemlidir. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programında temel dil becerilerinin şiir türü üzerinden de kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Öğretim programlarında insan gelişiminin bir bütün olduğu ilkesi ile hareket edilmiştir. İnsanın farklı gelişim alanlarındaki özellikleri birbirleri ile etkileşim hâlinindedir. Bu nedenle öğretim programında şiir türünden hareketle okuma kazanımı başta olmak üzere hedeflenen diğer temel dil kazanımlarına da zemin hazırlanmaktadır. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı kapsamında yer alan 13 okuma (metni anlama ve çözümleme) kazanımının şiir türü ile verildiği görülmektedir. Şiir türü ile öğretimi sağlanan başlıca kazanımlar şöyledir:

- “Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.
- Şiirin temasını belirler.
- Şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirler.
- Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit eder.
- Şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendirir.
- Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirler.
- Şiirde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.
- Şiirde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.
- Şiiri yorumlar.

- Şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendirir.
- Türün/biçimin ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.
- Metinden hareketle dil bilgisi çalışmaları yapar.
- Metinler arası karşılaştırmalar yapar” (TEDÖP, 2018, ss. 19-20).

Şiir ünitesi başlığında verilen kazanımlar ağırlıklı olarak anlama üzerine yoğunlaşmaktadır. Çağdaş eğitimde de okuduğunu anlayan, anladığını yorumlayan ve çözümleyen tüm bunları yeniden yapılandırabilen birey yetiştirmek hedeflenmektedir. Okuma, yazma, dinleme ve konuşma temel dil becerilerinin Türk dili ve edebiyatı dersi başlığında verilmesi ise ayrıca şiir türünün öğretim programındaki yerini ve önemini belirlemiş oluyor.

Türk Dili ve Edebiyatında Şiir Türünün Öğretiminin Önemi

“İlimsiz şiir, esası yok duvar gibi olur ve esassız duvar gayette bî-itibar olur.” ifadesi ile Fuzulî şiir ilminin önemine yüzyıllar önce dikkat çekmiştir. Duygulardan temel alıp bilinç ile şekillenen şiir, bireyin küçük yaşlardan itibaren aşına olduğu yaratıcı sanattır. Annesinden dinlediği ninni ile şiirle tanışan birey daha sonraki yaşamında sosyal çevresiyle birlikte şiire olan yakınlığını devam ettirir. İlkokul ve ortaokul döneminde Türkçe dersi kapsamında şiir eğitimi alan kişi lise döneminde Türk dili ve edebiyatı dersi ile şiir bilgisini ve zevkini geliştirir. Türk dili ve edebiyatı öğretiminin sağladığı kazanımlar ile birey akademik başarısını artırır ve kişisel gelişimi sağlar. Böylece birey; okuma, yazma ve sözlü iletişim becerilerini etkin olarak kullanır. Türk dili ve edebiyatı programında şiir türü ile ilgili yer alan kazanımlarda, bireylerin dilin inceliğini keşfederek temel dil becerilerinin geliştirilmesi ve zenginleştirilmesi amaçlanır. Hedef kitle, metinler üzerinde karşılaştırma yaparak analiz, sentez ve değerlendirme yapmayı öğrenir. Etkili şiir öğretimi ile üst düzey bilişsel yeterlilik kazanan kişi bunun dışında bireysel anlamda ifade yeteneğini, empati duygusunu, sosyokültürel bakış açısını değiştirip geliştirir. Çağdaş eğitim programlarının ön gördüğü nitelik dokusuna sahip, bilgiyi üreten, ürettiği bilgiyi işlevsel olarak kullanan, problem çözen, girişimci, kararlı, iletişim becerisine sahip modern dünyayı takip eden, topluma ve kültüre katkı sağlayan bireylerin yetişmesi lise döneminde sağlanacak etkili şiir öğretimi ile sağlanmaktadır.

Şiir Türünün Öğretimi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Mesafeler arası uzaklığın önemini yitirdiği bilginin hızla üretildiği ve ulaşıldığı değişen yeni adlandırmasıyla küreselleşen dünyada bilgiyi olduğu gibi alan değil aldığı bilgiyi özümseyip yeniden yapılandırabilen, duygu ve düşünce dünyası arasındaki dengeyi sağlayarak gerçeğe tarafsız yaklaşabilen, ifade yeteneği gelişmiş, evrensel problemlere duyarlı bireylerin yetişmesine duyulan ihtiyaç eğitimin önemini ortaya koymaktadır. Anlayış yeteneği ve iletişim

yönünün gelişmesi ise özelde dil eğitimi özellikle de ana dil eğitimi ile mümkün olmaktadır. Dil eğitimi ise ülkemizde önce aile ve sosyal çevrede sonrasında eğitim kurumlarında ilköğretim ve ortaokul düzeyinde Türkçe dersi, lise düzeyinde ise Türk dili ve edebiyatı dersleri kapsamında verilmektedir. Eğitim hedeflerinin amacına ulaşmasında ele alınan üniteler önemli yer tutmaktadır. Türk dili ve edebiyatı derslerinde edebî türler içerisinde şiir farklı bir konumda bulunur. Çeşitli sanatçıların farklı ifadelerle tanımlamaya çalıştığı şiir, ortaöğretim programı kapsamında her sınıf düzeyinde sarmal eğitim modeli ile de işlenmektedir. Ancak bu sınıf düzeyleri içerisinde ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı dersini öğrenci ile buluşturması, şiir konusu ve öğrencinin şuurlu bir şekilde şiir ile tanışmasında önem arz etmektedir. Ele alınan metinler dil öğretimi ve öğrenci seviyesi için uygunluğu üzerine çalışma yapmış ve metinlerin dil anlayışı ve yaklaşım yöntemine göre şekillendiğini belirtmiştir. Bu şekillenmeyi Sayar (2014) “edebî türleri ele alışları bakımından incelediği ‘Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi’, ‘Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri’, ‘Türk Edebiyatı’, ‘Türk Edebiyatı Tarihi’ edebiyat tarihi çalışmasında şiir türünün gelişimi siyasi olgulardan çok bireysel bir çizgiye sığdığını” (s. 1) ifade etmiştir. Türkiye’deki ortaöğretim edebiyat ders kitapları üzerine yaptığı edebiyat eğitimi değerlendirmesi çalışmasında Çalışkan, öğretmen ve öğrenci için rehber niteliğinde olan kitaplardaki belirgin hataları tespit etmek amacıyla MEB tarafından belirlenen ve özel sektörü temsil eden İnkılâp Yayınevi tarafından hazırlanan ders kitabını incelemiştir. Metne hazırlık çalışmaları ve metne yönelik soruların edebiyat eğitimi açısından değerlendirmesini yapmıştır. Yapılan değerlendirme çalışmasında Çalışkan (2006) yaptığı çalışmada “belirlenen hataların bir kısmının yazara bağlı olarak ortaya çıktığı bir kısmının da noktalama işaretlerinin hatalı kullanımından kaynaklandığı” (s. 6) belirtmiştir.

Karakuş’un yaptığı yüksek lisans çalışmasında Türkçe kitaplarında yer alan şiir metinleri üzerine tematik bir çalışma yapmış ve şiirlerin Türkçe eğitim programındaki kazanımlara uyumunu değerlendirilmiştir. Çalışmada 2018-2019 eğitim-öğretim yılında hazırlanmış olan ders kitabındaki şiirler nitel araştırma çalışmasıyla doküman inceleme yöntemi kullanılarak incelenmiştir. İçerik analizi yapılarak ele alınan şiirlerin kazanımlara uygunluğunu tespit için temel dil becerilerine bağlı alt kazanımlar tablolaştırılmıştır. Tematik inceleme sonucunda şiirin tema ve içerik uyumunun yetersiz olduğu belirlenmiştir (Karakuş, 2019). Şiir öğretimi üzerine Karadeniz’in (2020) öğrenci görüşlerini alarak yürüttüğü çalışmada Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı’nda eğitim gören 76 öğretmen adayı araştırmanınörneklemini olarak belirlenmiştir. Nitel desende tasarlanan çalışmada veriler toplanmış ve öğretmen adaylarının lise döneminde Türk dili ve edebiyatı dersinde aldıkları şiir eğitimini, sadece temel biçimsel özellikler, şair isimleri ve önemli şiirlerin ezberi üzerinden aldıkları için yetersiz buldukları ifade edilmiştir.

Eskimen'in (2018) nitel araştırma yöntemi ile yürüttüğü çalışmasında Türk dili ve edebiyatı kitapları ile eski program çerçevesinde iki ders başlığı altındaki Türk edebiyatı ile dil ve anlatım ders kitaplarını öğretmen görüşleri açısından ele almıştır. Çalışmada veri toplama aracı olarak görüşme tekniği kullanılmış örneklem olarak Anadolu lisesi ve sosyal bilimler lisesinde görev yapan Türk dili ve edebiyatı öğretmenleri katılım sağlamıştır. Çalışma bulgularına göre dil ve edebiyat derslerinin tek başlık altında toplanması ve metin etkinliklerinin azaltılması pozitif değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışmada Türk dili ve edebiyatı kitaplarında metin türünün özelliklerini yeterince yansıtmayan örnekler bulunduğunu tematik yaklaşımın geri plana atıldığını, görsel ve gramer açısından da eksik kaldığı saptanmıştır. Böylece ortaöğretim düzeyinde gerçekleştirilen dil ve edebiyat eğitiminin dört temelinden biri olan ders kitabının değerlendirmesi yapılmıştır. Pilav ve Oğuz (2013) tarafından yapılan çalışmada ise MEB tarafından kabul gören 7.ve 8. Sınıf Türkçe ders kitabında 7. sınıf düzeyinden 25 metin, 8. sınıf düzeyinden 25 metin doküman incelemesi yoluyla incelenmiştir. 7. sınıf düzeyinde ilgili ders kitabında 10 farklı metin türüne, 8. sınıf düzeyinde ise 15 farklı metin türüne yer verildiği belirlenmiştir. Öğretim programıyla metinlerin tema, tür, kazanım uyumu üzerine durulmuş, dil becerilerinin kazanımlara göre dağılımı yüzdelik olarak yapılmıştır. Çalışmada iki sınıf düzeyinde de şiir türünün tür dağılımında şiir (%12) olarak dilimlendirilmiştir. Oral tarafından yapılan yüksek lisans çalışmasında, Milli Eğitim Bakanlığı 9. Sınıf edebiyat ders kitabındaki metni anlama ve çözümle soruları; etkinliklerin bireylerin çözümleme, anlama, yorumlama becerileri ve estetik zevk kazanması açısından yapılandırmacı yaklaşıma uygunluğu ele alınmıştır. Ünite bazında şiire ayrı bir başlık açılmış ve şiirin ders kitabında yer aldığı kadarıyla tüm unsurlarıyla yapılandırmacı yaklaşıma uygunluğu incelenmiştir. Konu ile ilgili olarak öğretmenler ve öğrencilere tutum ölçekleri uygulanmıştır. Kitaplardaki metinlerin yapılandırmacı yaklaşıma daha uygun hâle gelmesi için metin altı soruların program kazanımları kapsamında yeniden değerlendirilerek düzenlenmesi ve farklı öğretim tekniklerinden yararlanılması gerektiği önerilmiştir (Oral, 2011). İncirkuş ve Özçetin'in (2021) Türkçe ders kitaplarındaki (5. ve 8. Sınıf) metni anlama sorularını nitel araştırma ile doküman incelemesi yoluyla ele aldığı çalışmada 2020-2021 yılında okutulacak ders kitabı örneklem alanı oluşturmuştur. Bütün sınıf düzeylerinde metin türlerine yönelik soruların tanımlama ve yorumlama düzeyinde yoğunlaştığı görülmüştür. Üst düzey düşünme becerilerini geliştirecek sorulara ise çok az yer verildiği belirlenmiştir. Ayrıca metinlerle ilgili soru ve etkinliklerin sınıf seviyesi, metin türü, eleştirel düşünme ölçütlerine göre oluşturulmasının gerekliliği öneri olarak yer almıştır.

Şimşek ve Çinpolat'ın (2021) liselerde okutulan Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarını okunabilirlik açısından incelediği çalışmada ve metinlerin temel araç olduğu edebiyat dersi

kapsamında dört dil becerisi üzerinde durulmuştur. Çalışmada konu ile ilgili olarak alan yazın kapsamında Türkçe dersi ile ilgili bu benzeri çalışmaların yer aldığı görülmüş ancak Türk dili ve edebiyatı alanında kitaplarının okunabilirlik özelliğinin çalışmadığı belirlenmiştir. Çalışma nitel araştırma yöntemleri üzerinden yürütülmüş ele örnekleme alınan 93 metin içerisinde şiir ve tiyatro türü dâhil edilmemiştir. Arslan ve Yurt'un (2014) Zambak ve Pasifik Yayınlarını örnekleme alındığı çalışmada ele alınan kaynak kitaplar, içerik analizi yapılarak içerik-şekil-metin yönünden karşılaştırılmıştır. Türkçe dersi kapsamında yapılan bu çalışmada ele alınan kaynak kitaplar biçimsel görünüm, bilimsel nitelik ve dil anlatım özellikleri ölçütleriyle yürütülmüştür. Metin türü olarak şiirin Pasifik Yayınları'nda 6 metinde ele alındığı Zambak Yayınlarında ise şiir türüne daha az yer verildiği belirlenmiştir. Ancak iki yayının da Millî Eğitim'in amaçlarına uygun ölçütlerle hazırlandığı ortaya konulmuştur. Karadağ ve Kayabaşı'nın (2021) yürüttüğü "Türk dili ve edebiyatı Derslerinin İşlenişine İlişkin Öğretmen Görüşleri" adlı çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni kullanılmıştır. Türk dili ve edebiyatı programının, ders programının, okulun fiziki koşullarının, öğrenci tutumlarının olumlu ve olumsuz etkisini belirlemek için Adıyaman ilinde görev yapan 25 öğretmen ile çalışma yürütülmüştür. Çalışma sonucunda içerik çözümlemesi yapılmış dil ve edebiyat derslerinin tek disiplinaltında toplanmasının olumlu etkisine değinilmiştir. Öğretim programının ders yürütücüsüne fayda sağladığı, ölçme değerlendirme sorularının konuyu pekiştirmede yararlı olduğu dile getirilmiştir. Bunun dışında bazı metinlerin güncel olmadığı, soru cevap etkinliklerinin öğrencinin üst düzey bilişsel becerilerini pekiştirmedeğini belirtilmiştir.

Tahaoğlu'nun (2014) Türk dili ve edebiyatı programı kazanımlarını bilişsel açıdan incelediği yüksek lisans çalışmasında, MEB Ortaöğretim Programı (2011) içerik analiz yöntemi ile ele alınmıştır. Ele alınan program Bloom'un hedef eğitimleri taksonomisine göre tarif edildiğinde kavrama düzeyinde pek çok kazanıma yer verilirken uygulama ve sentez basamağında daha az kazanım yer edinmiştir. Bu sınıflama yapılırken her sınıf düzeyinde ünite bazında bilişsel beceriler tablolastırılarak incelenmiştir. Kazanımların bilişsel becerilere olan dağılımının düzensiz olduğu görülmüştür. Kavrama, analiz, değerlendirme basamaklarına sıkça yer verildiği, uygulama ve sentez basamağının ise geri planda kaldığı ifade edilmiştir. Kavcar (2019) tarafından kaleme alınan makalede ise; bir dersin amaç, muhteva, süre, yöntemler ve öğretmen boyutları üzerinde durulmuştur. Dilin öneminden bahsederken edebiyat öğretiminin yerine vurgu yapılmış, eğitim kurumlarında yazılı anlatım yetersizliğine değinilmiştir. Ders boyutları kapsamında başlıklar açılmış ve problemler belirgin kılınmıştır. Ancak tür üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış, edebiyat eğitimi genel değerlendirmelerle ele alınmıştır. Erdem ve Topbaş'ın (2017) yürüttüğü çalışmada farklı öğretim programları uygulaması ile

yaşanan Türk dili ve edebiyatı ile dil anlatım derslerinde karşılaşılan sorunlar ve sorunlara yönelik öğretmen görüşüne dayanan çözümler ortaya konulmuştur. Nitel desende oluşturulan çalışmada olgu bilimden yararlanılmıştır. Farklı Türk dili ve edebiyatı uygulaması gören çalışma süresi en az 12 yıl olan öğretmenler temel ölçüt olarak alınmıştır. MEB'e bağlı Malatya ilinde resmi kurumda görev yapan 83 Türk dili ve edebiyatı öğretmeni ile çalışma yürütülmüştür. Görüşme formu kullanılan çalışmada içerik analizi yapılmıştır. Öğretmenlere ilköğretim Türkçe eğitiminin temel dil becerilerine olan etkisi, ders kaynak kitabı, metin ve etkinlikler açısından yaşanan sorunlar belirlenmiştir.

Bu alanda Güneş, (2013); Sayar, (2014); Çalışkan, (2006); Karakuş, (2019); Karadeniz, (2020); Eskimen, (2018); Pilav ve Oğuz, (2013); Oral, (2011); İncirkuş ve Özçetin, (2021); Şimşek ve Çinpolat, (2021); Kavcar, (2019); Arslan ve Yurt, (2014); Tahaoğlu, (2014); Erdem ve Topbaş, (2017) tarafından nitel desenli çalışma yürütmüştür.

Dil ve edebiyat eğitimi her dönemde temel dil becerilerini kazandırmada önemli görev üstlenmiştir. Dil ve edebiyat kapsamındaki edebî ürünlerin, eğitim sistemi içerisinde belirlenen kazanımlara ulaşmada bir araç niteliği taşıdığı belirlenmiştir. Bu araçların sistematik bir şekilde eğitim kurumlarında program hedeflerine göre düzenlenip öğrenciye sunulma şekli de oldukça önemlidir. Ders materyalleri arasında kullanımı, ulaşılması en kolay en yaygın olan ders kitaplarında metinlerin çalışma kapsamında şiirin öğrenciye sunulmuş ve aktarılış şekli de incelenmesi gereken bir başlıktır.

Bu çalışmada 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı kitabında şiir türünün çeşitli başlıklar altında ele alınışı ve öğrenciye aktarımı metin başlığı, tür, boyut, kelime varlığı, metne hazırlık ve metni anlama çözümleme gibi alt başlıklar altında incelenmeye çalışılacaktır. Çalışma sonucunda ele alınan şiir metinlerinin hazırlayıcıları tarafından daha nitelikli örnekleri seçilerek yürütücüleri tarafından öğrenciye daha verimli sunulacağı düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi ile yürütülmüştür. Doküman incelemesi ile ilgili Baltacı (2017) yaptığı tanımda “tarihsel olarak nitel araştırmaya, doğal olguları belirleme uğraşından hareketle ‘doğal araştırma’, probleme ilişkin araştırmacının öznel görüşlerini barındırması sebebiyle ‘yorumlayıcı araştırma’ ve bir konuyu belirli bir sosyal ortam içinde derinlemesine incelemesinden dolayı ‘alan araştırması’ gibi farklı isimler verilmiştir” (s. 2) şeklinde yorumda bulunmuştur.

Dokümanlar, uzun yıllardır nitel araştırmalarda önemli bir unsur olmuştur. Doküman çeşitleri olarak kitaplar, mektuplar, dergiler, günlükler, haritalar, çizelgeler, istatistikler, anayasa ve yönetmelikler, yasal metinler, gazeteler, fotoğraflar, anılar, röportajlar, okul kayıtları, sağlık ve kamu kayıtları, resimler, videolar, mesajlar vb. sayılabilir (Kıral, 2020, s. 170). Bu araştırmanın kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 5 yıl süre ile tek ders kitabı olarak kabul ettiği Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında şiir türü başlığı altında ele alınan beş ana metin ve metne hazırlık ile metin ve türle ilgili açıklamalar başlığı altında yer alan şiir türündeki çalışma materyalinin öğrenciye sunuluş şekli ve Türk Dili ve Öğretimi Programı ile araştırma veri kaynakları arasındaki uyum incelenmiştir.

Ayrıca çalışma kapsamında; metin ve türle ilgili hangi açıklamalara yer verilmiştir, şiir türü ile ilgili metne hazırlık çalışmaları nelerdir, şiir tür bakımından hangi başlıklar ve dönemler altında ele alınmıştır, ele alınan metinlerde şiirin bağlı olduğu gelenek ve şiir boyutları nelerdir, şiir türü ile ilgili ele alınan kaynak kitapta yer alan teorik bilgiler nelerdir, temel dil becerileriyle ilgili metni anlama ve çözümleme soruları nelerdir, söz varlığı ve ünite kapsamında öğrenci motivasyonu için nasıl bir çalışma izlenmiştir? Sorularına cevap verilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Doğal olay ve olguların araştırmacı tarafından düzenlenip yorumlandığı nitel araştırma yöntemiyle ele alınan şiir türüyle ilgili kazanımlar çalışmada ele alınmıştır.

Araştırma konusuyla ilgili TEDÖP’te okuma (metni anlama ve çözümleme) kazanımı kapsamında şiir türüyle ilgili olarak 13 kazanım belirlenmiştir.

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda öğretim materyali hazırlanmasına ilişkin açıklamalar kısmında yer alan “ders işleniş süreci” aşamalarının okuma kazanımına uyumu ele alınmış ve çalışma materyali olarak ele alınan şiirlerin ders işleniş sürecine uyumu açıklanmış; böylece şiir türünün işleniş, ele alınış tarzı ve öğrenciye sunulduğu ders kitabında yer alan şiirlerden hareketle açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca türle ilgili açıklamalar bağlamında yer alan teorik bilgilere değinilmiş ve öğrenci motivasyonu konusunda nasıl bir yol izlendiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada elde edilen veriler nitel veri analiz yöntemlerinden içerik analizi ile çözümlenmiştir. İçerik analizi, benzer verileri benzer temalar etrafında bir araya getirerek okuyucuya sunmaktır.

Türk Dili ve Edebiyatı 9. sınıf ders kitabında 3. ünite olarak yer alan şiir türünün okuma kazanımı başlığında mevcut olan beş ana metin ve metne hazırlık, metin ve türle ilgili açıklamalar, metni anlama ve çözümleme, metinde geçen kelime ve kelime grupları kısmında verilen mevcut şiirler incelenmeye çalışılmıştır. Türk dili ve edebiyatı dersinde materyal olarak kullanılan nazım metinlerinin TEDÖP'te belirlenen öğretim programının genel ve özel amaçlarını gerçekleştirmeye uygunluğu, ders işleniş sürecine uygun düzende verilme durumu, öğrenciye sunulmuş şekli, kazanımları gerçekleştirme durumu, kelime ve söz varlığı alanında nasıl bir düzen izlendiği, şiir türüyle ilgili hangi teorik bilgilere yer verildiği ve öğrenci motivasyonu için nasıl bir yol izlendiği ele alınmıştır. Araştırma veri kaynaklarının belirtilen problem durumları gerçekleştirme düzeyi bu çalışmada tespit edilmeye çalışılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Bulgular ve Yorum

Çalışmanın bu bölümünde araştırma veri kaynağı olarak Türk dili ve edebiyatı 9. sınıf kitabında yer alan şiir türündeki beş ana metne yer verilmiştir. Bu metinlerin araştırma konusu çerçevesinde problemleri gerçekleştirme düzeyleri ayrı ayrı incelenmiştir. Metinlerle ilgili ders işleniş aşamaları kısmında yer alan bölümlerle ilgili kısımlara, teorik açıklamalara ve kazanımlara uygunluğuna yer verilmiştir. Ele alınan şiirlerden hareketle içerik analizi yapılarak veriler oluşturulmuştur.

Çalışma materyali olarak incelenen Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında yer alan şiirlere ait genel bilgilere yer verilmesi uygun görülmüştür. Türe özgü bilgiler ve araştırma konusu olan bu nitelikler çalışmada yol gösterici niteliktedir. Araştırmada ele alınan şiirler nelerdir, şiir türü ile ilgili metne hazırlık çalışmaları nelerdir, metinde geçen kelime ve kelime grupları nelerdir, metin ve türle ilgili hangi açıklamalara yer verilmiştir, şiirlerin hangi başlık ve dönem altında ele alınmıştır, kaynak kitapta türle ilgili hangi teorik bilgilere yer verilmiştir, söz varlığı ve öğrenci motivasyonu konusunda nasıl bir çalışma izlenmiştir soruları bu başlık altında toplanmıştır.

Konuyla ilgili olarak Server (1998) “Bu sistem kabul gören öğretim programlarını etkili bir şekilde bireye uygulanmaktadır. Türk dili ve edebiyatı Öğretim Programı ise temel dil becerilerini okuma, yazma, dinleme ve konuşma şeklinde gruplandırmaktadır. Konuşma, yazma, okuma ve dinleme becerilerinde kabiliyetleri öğrencilerin bireysel ve toplumsal yaşantılarındaki her alandaki başarılarını belirleyen bir etkidir” (s. 54) diyerek farklı bir görüş getirmiştir.

Eğitim ise büyük ölçüde dil aracılığı ile bilgi, tecrübe ve değerler aktarma süreci olduğundan, kültür-dil-eğitim bağıntısını göz ardı etmemek gerekir. Bilimin evrensel olma niteliğine karşılık sosyal, kültürel ve psikolojik boyutu olan eğitimin millî olma gerekliliği de buradan kaynaklanır (Börekçi, 1997, s. 23).

Bu konuyla ilgili yorumlardan birinde Gündüz (2005) “Okuryazar kimliğine sahip olmayı ana dilini doğru ve kurallarına uygun olarak konuşma ve yazma becerisi kazanmak anlamında kullanmaktadır” (s. 19) ifadesiyle katkıda bulunmuştur. Dil eğitiminde esas olan temel dil becerilerinden okuma kazanımı ise ortaöğretim düzeyinde başlıca ders materyali olan

kitaplarda şiir başlığı altında aktarılmaktadır. Ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında yer alan metinler araştırmaya konu olan temel problemler çerçevesinde sırasıyla ele alınmıştır. Materyal olarak yer alan beş ana metin için hazırlık aşamasında hangi metinlerin ele alındığı ve metinlere yönelik sorular neler, ana metin olarak verilen şiirin hangi şiir dönem ve geleneğini yansıttığı tespit edilmiştir. Ayrıca metinde geçen kelime ve kelime grupları, metin ve türle ilgili hangi açıklamaların verildiği, metni anlama ve çözümleme için kazanımlara yönelik yer alan sorular ve yazarın biyografisi ele alınmıştır. Söz varlığı ve ünite kapsamında öğrenci varlığı için nasıl bir çalışma izlendiği eleştirel bir gözle değerlendirilmiştir.

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının ders materyali olarak kabul ettiği 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında şiir türü ile ilgili 5 ana metin, hazırlık başlığı altında 4 metin, metin ve türle ilgili başlıklar için 4 metin, etkinlik başlığında 1 metin, ölçme ve değerlendirme için ise 1 metin yer almaktadır. Ayrıca ana metinler dışında öğretim programında yer alan ders işleniş sürecine uygun sırayla çeşitli nazım parçalarına da yer verilmiştir.

Tablo 1. *Ödev Yayınları 9. Sınıf Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitabında Yer Alan Metinlerin Ders İşleniş Sürecine Göre Dağılımı*

Ana Metin	Hazırlık	Metin ve Türle İlgili Açıklamalar	Etkinlik	Ölçme ve Değerlendirme
Sebil ve Güvercinler	Ağustos Çıkmazı	Yaprak	Bana Pan Öldü Dediler	Çoban Çeşmesi
Destan	Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar	Fotoğraf		
Mohaç Türküsü	Her Şey Şiirdir	Sivas Yollarında		
Sahipsiz Gölge		Köşe		
Şiir Üstüne Notlar				

Tablo 1’de yer alan şiir türündeki ana metinler ile metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında yer alan nazım parçaları öğretim programında belirtilen ders işleniş sürecine uygun olarak kazanımlarla ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

Ana metin öncesinde tür ile ilgili hazırlık süreci kapsamında verilen metinler, ana metin ve bu metine bağlı olarak metinde geçen bazı kelime ve kelime grupları, metin ve türle ilgili açıklamalar, metni anlama ve çözümleme başlıkları okuma, yazma ve sözlü iletişim becerileri çerçevesinde sırasıyla ele alınmıştır. Temel dil becerileri çerçevesinde ele alınan şiir türünün işleniş ve öğrenciye sunuluşu eleştirel olarak incelenmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı Dersi

Öğretim Programı ile dört temel dil becerisinin yanı sıra öğrencilere kazandırılması hedeflenen yeterlilik ve beceriler ünite süre ve içerikler tablosunda okuma, yazma ve sözlü iletişim başlıkları altındaki açıklama ve etkinlikler ile doğal olarak ilişkilidir (TEDÖP, 2018, s.12).

Okuma kazanımı çerçevesinde ele alınan metinler:

OKUMA ÇALIŞMALARI

Hazırlık

1. Şiiri etkili kılan ve hafızada kalmasını sağlayan özellikler nelerdir? Tartışınız.
2. Sözlü iletişim uygulamasında yapacağınız şiir dinletisi için beğendiğiniz şiirleri ezberleyiniz.
3. Aşağıdaki şiirleri okuyunuz. Hangisini daha çok beğendiğinizi nedenleriyle söyleyiniz.

ŞEHRİN ÜSTÜNDEN GEÇEN BULUTLAR

Bakıp imreniyorum akınına
Şehrin üstünden geçen bulutların.
Belki gidiyorlardır yakınına
Rüyamızı kuşatan hudutların.

Evler, ağaçlar, sular, ben ve bu an
Sanki bulutlarla bir, akıyoruz;
Onların hevesine uyaraktan
Cenup ufuklarına bakıyoruz.

Biz de hafif olsaydık bir rüzgârdan,
Yer alsaydık şu bulut kervanında,
Güzel'e ve Yeni'ye doğru koşan
Bu sonrasız gidişin bir yanında;

Dağlara, denizlere, ovalara
Uzansaydık yağarak iplik iplik,
Tohumları susamış tarlalara
Bahar, gölge ve yağmur götürseydik.

Bakıp imreniyorum akınına
Şehrin üstünden uçan bulutların.
Gidiyor, gidiyorlar yakınına
Rüyamızı kuşatan hudutların.

Ahmet Muhip Dıranas, *Şiirler*

AĞUSTOS ÇIKMAZI

beni koyup koyup gitme
ne olursun
durduğun yerde dur
kendini martılarla bir tutma
senin kanatların yok
düşersin yorulursun
beni koyup koyup gitme
ne olursun

bir deniz kıyısında otur
gemiler sensiz gitsin bırak
herkes gibi yaşasana sen
işine gücüne baksana
evlenirsin çocuğun olur
sonun kötüye varacak
beni koyup koyup gitme
ne olursun

elimi tutuyorlar ayağımı
yetişemiyorum ardından
hevesim olsa param olmuyor
param olsa hevesim
yaptıklarını affettim
seninle gelemeyeceğim attılâ İlhan
beni koyup koyup gitme
ne olursun

Attılâ İlhan, *Sisler Bulvarı*

Üniteye yönelik hazırlık aşamasında ana metin olarak belirlenen şiirden önce ön bilgileri harekete geçirme, türün niteliklerini sezdirme ve sözlü iletişim becerilerine hazırlamaya (dinleme, konuşma) yönelik iki adet şiire yer verilmiştir. Hazırlık aşamasında, işlenecek metne dikkat çekmek ve okuma çalışmalarıyla ulaşılabilecek bilgi ve becerilere yönelik olarak öğrencilerde bir beklenti ve merak oluşturmak amacıyla kısa bir çalışma planlanır ve uygulanır (TEDÖP, 2018, s. 15). İşlenecek metne dikkat çekmek ve okuma çalışmalarına yönelik öğrencide merak oluşturmak amacıyla sorular yöneltmiştir. Ele alınan metinlerden “Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar” isimli nazım Cumhuriyet Dönemi saf şiir anlayışı doğrultusunda iken “Ağustos Çıkmazı” isimli şiir ise Mavi Akımı’na ait özellikleri yansıtmaktadır.

Şiiri etkili kılan ve hafızada kalmasını sağlayan özellikler nelerdir? Sorusu ile beyin fırtınası yaptırılarak ön bilgileri harekete geçirmek amaçlanmıştır. Metinlerle ilgili okuma yapılmadan önce esnek düşünmeyi destekleyen ve katılımcıları çalışma doğrultusunda güdüleyerek farklı fikirlere kapı açan bir çalışma yöntemidir.

Hazırlık kısmında verilen tartışma sorusu ile öğrencilerin ilköğretim düzeyinde edindikleri doğru veya yanlış bilgileri ortaya koymaları amaçlanmıştır. Sözlü iletişim uygulamasında yapacağınız şiir dinletisi için beğendiğiniz şiirleri ezberleyiniz hazırlık çalışması ile ünite sonunda edinilecek sözlü iletişim kazanımına ait hazırlık yapılması amaçlanmıştır. Ancak verilen örnek şiirlerle ilgili değil türle ilgili genel bir ifade üzerinden çalışma yürütülmesi amaçlanmıştır. Teorik olarak şiirle tam anlamıyla 9. Sınıf düzeyinde tanışan öğrencinin sözlü iletişim becerisi için şiirle ilgili bilgi edinimini sağlamadan seçim yapması istenmiştir. Hazırlık kısmında yer alan örnek şiirlerin okunarak hangisinin daha çok beğenildiğini nedenleriyle açıklanması ise verilen şiirlerin sadece ahenk özelliğinden yararlanılarak yapılacak bir çalışmadır. “Ağustos Çıkmazı” ve “Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar” isimli şiirler farklı temalarda yazılmış farklı sanatçılara ait ürünlerdir. Saf şiir anlayışı çerçevesinde değerlendirilecek bu metinlerin birim, vezin, redif ve uyak değerleri birbirinden farklıdır. Şiir sözle biçimsel unsurların harmanlanması ile ortaya çıkan bir yaratıdır. Şiir sadece söz ya da sadece biçim olarak değerlendirilemez. Şiirde yer alacak edebî sanatlar dahi yerine göre ahenk unsuru olarak kullanılmaktadır.

BİRİNCİ METİN

SEBİL VE GÜVERCİNLER

Çözülen bir demetten indiler birer birer,
Bırak, yorgun başları bu taşlarda uyusun.
Tutuşmuş ruhlarına bir damla gözyaşı sun.
Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler...

Nihayetsiz çöllerin üstünden hep beraber
Geçerken bulmadılar ne bir ot ne bir yosun.
Ürkmeden su içsinler yavaşça, susun, susun!
Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler...

En son şarkılarını dağıtarak rüzgâra,
Beyaz boyunlarını uzattılar taslara...
Bir damla suya hasret gideceklermiş meğer.

Şimdi bomboş sebilden selviler bir şey sorar.
Hatırlatır uzayan dem çekişleri, rüzgâr.
Mermer basamaklarda uçuşur beyaz tüyler.

Ziya Osman Saba, Geçen Zaman

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

sebil: Genellikle camilere bitişik özel bir biçimde yapılmış, karşılık beklemeden hayır için içme suyu dağıtılan taş yapı, sebilhane.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Şiir: Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan, hece ve durak bakımından denk ve kendi başına bir bütün olan edebî türdür.

Okuduğunuz “Sebil ve Güvercinler” şiirindeki mecazlı söyleyişlerin günlük yaşamdaki söyleyişlerden farklılık taşıdığı görülmektedir. Şiirde imgeler ve söz sanatları, anlama derinlik kazandırır; kelimelere günlük dildeki anlamlarından farklı, yeni anlamlar yükler. Bu özellik herkeste farklı çağrışımlara yol açar. Şair, şiirde duygu ve hayallerini coşkulu ve etkili bir söyleyişle dile getirir. Edebî türlerin ilk örneklerinden olan şiir, her konuda söylenip yazılabilir.

Şiirdeki ölçü, uyak, redif, asonans, aliterasyon, nakarat, kelime ve kelime öbeği tekrarı, ses akışı gibi unsurlar ahengi sağlar.

Tema: Şiirde iletilmek istenen mesajdır. Şiirde genellikle duygu ve hayaller gibi soyut kavramlar işlenir. Yapıyı oluşturan birimler arasındaki ilişki sorgulanarak tema bulunur.

Tema ile şiirin yazıldığı dönem ve şair arasında ilişki vardır. Şair, yaşadığı sosyal çevreden etkilenir. Bu etki şiire de yansır.

Ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında şiir ünitesinde yer alan ilk ana metin Cumhuriyet Dönemi'ne ait Yedi Meşale Topluluğunun sanat anlayışını yansıtan saf şiir çerçevesinde değerlendirilecek “Sebil ve Güvercinler” şiiridir. 9. sınıf şiir ünitesi içinde ana metin olarak yer alan “Sebil ve Güvercinler” öğretim programında yer alan ünite, süre, içerikler tablosunda yer alan okuma kazanımı ile ilgili “Cumhuriyet Dönemi'nde hece ölçüsüyle yazılan iki şiir örneği” konusuna uygun örnek olarak verilmiştir. Şiir Cumhuriyet Dönemi topluluklarından Yedi Meşale sanat anlayışına örnek bir şiirdir. 14'lü hece ölçüsüyle ve sade bir dil ile ele alınan şiirden hareketle öğrencilerin TEDÖP'te belirtilen şiir türü ile ilgili;

“A.1. 1. Metinde geçen kelime ve kelime gruplarını tespit eder.

A.1. 2. Şiirin temasını belirler.

A.1. 3. Şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirler.

A.1. 4. Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit eder” (TEDÖP, 2018, ss. 19-20).

Kazanımları gerçekleştirmek amacıyla ders işleniş basamakları konuyla ilişkilendirilerek öğrenciye sunulmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde kaleme alınan şiir içeriği ile de ait olduğu modern şiir geleneğini ve şairin bağlı olduğu “Yedi Meşale” topluluğunun özelliklerini yansıtmaktadır. A. 2. 2. kazanımını ise metin ve türle ilgili açıklamalarda tanımlanan tema ifadesi ile bağlantı kurularak aktarılmıştır. Yapılandırmacı eğitim sisteminin benimsenmesinden önce hedef-davranış olarak adlandırılan kazanımlar yapılandırmacı öğretim programında türe özgü başlıklar altında verilmiştir. Şiir türü ile ilgili yapısal açıklamaya ve nazım şekillerine 1. metin ile bağlantı kurularak yer verilmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nın öğretim materyali hazırlanmasına ilişkin “Metin türleri, nazım şekilleri ve türleriyle ilgili açıklamalara (yapısal özelliklere ve içeriğe) o türün ilk işleneceği yerde yer verilir” ifadesine uygun olarak yer almıştır (TEDÖP, 2018, s.14). Şiir türünün, metin ve türle ilgili açıklamalar ders işleniş sürecinde ise beklenen A. 1. 2. şiirin temasını belirler, A.1. 3. Şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirler, A.1. 4. Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit eder kazanımları aktarılmaya çalışılmıştır. “Sebil ve Güvercinler” metni altında türle ilgili ders kitabı içeriğinde verilen açıklamalar, metinde geçen bazı kelime ve kelime grupları, anlama ve çözümleme çalışmaları ise sırasıyla şöyledir:

“Metinde öğrencilerin cümlelerin bağlamından hareketle tahmin edemeyeceği kelimeler metinden sonra verilir” (TEDÖP, 2018, s.15). Verilen şiirle ilgili A.1. 1. kazanımına yönelik “Sebil” kelimesinin anlaşılmasına yönelik açıklama yapılmıştır ancak metinde geçen “Dem” kelimesine dair bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu durum ele alınan şiirin anlaşılması ve diğer kelime gruplarıyla mana bağlantısının kurulmasını zorlaştırmıştır. Şiir türünde ele alınan metne dair tür ve açıklamalar kısmında ise şiirle ilgili teorik bilgiler yer almaktadır. “Metin

türleri, nazım şekilleri ve türleriyle ilgili açıklamalara (yapısal özelliklere ve içeriğe) o türün ilk işleneceği yerde yer verilir” (TEDÖP, 2018, s.14). Öğretim Programında yer alan öğretim materyalinin hazırlanmasına ilişkin yönergeden hareketle verilen açıklamalar aşağıda verildiği şekildedir:

Temel ders materyali olarak belirlenen ders kitabında şiir türü ile ilgili açıklama yapılırken kuramsal olarak şiir ile ilk kez karşı karşıya kalan bireyin imge, söz sanatı, edebî tür, ölçü, uyak, redif, asonans, aliterasyon vb. kavramları bildiği varsayılarak tanımlama yoluna gidilmiştir. Bireysel farklılıklar dikkate alındığında ön bilgilerin herkeste aynı olmayacağı dikkate alınmadan yapılan bir tanım ile karşılaşmaktayız. Bu konuyla ilgili bireysel farklılıklara dikkat çeken tanımlardan birinde Aktepe (2005) “Her birey doğal olarak farklı yeteneğe, zekâya, ön bilgiye, öğrenme biçimine ve farklı motivasyonlara sahiptir. Eğitim bu farkları dikkate alıp bireyleri sahip oldukları bireysel farklılıklara göre yönlendirme yapmakla yükümlüdür” (s. 16) şeklinde yorumda bulunmuştur. Ayrıca ders işleniş aşamalarından metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında şiirin ahenk öğelerine de değinilmiştir. Bu aşamada şiirin ahenk öğeleriyle ilgili farklı bilgilere yer verilmiş ve bu durum öğelerin anlaşılmasını güçleştirmiştir. Bu kısımda yapılan açıklama seviyeye uygun bir dil ile aktarılmıştır. Ancak tanımı verilen öğeler metin üzerinden açıklanmamış türün genelini karşılayan bir ifade ile aktarılmıştır. Öğretim programında ön görülen metin ve metnin türü ile ilgili temel bilgilerin metne atıflar yapılarak açıklanması yönergesine uyulmamıştır. Şiir tanımı ana metin üzerinden açıklamalarla karşımıza çıkarken tema kavramı için böyle bir açıklama kaynak materyalde karşımıza çıkmamaktadır. İçerik ve formun örüntüsüyle ortaya çıkmaktadır. Şiirde yapı ve temayı birbirinden ayırmak bir göstergede, gösteren ile gösterileni ayırmaya kalkmaktan farksızdır. Şiir metninde ele alınan tema o yapıyla birlikte vardır. Onları birbirinden ayırmak cidden kelimenin yazılışı ve sesiyle anlamı ayırmaktır. Bu da mümkün değildir... Yapıyı meydana getiren birimlerin kesiştiği, birleştiği anlam değerinin en kısa ve yalın ifadesi temadır, bu da soyuttur. Bu soyut anlam, metindeki birimlerin merkezindedir, onlarla vardır, onların varlığında somutluk kazanır. Öyleyse yapıyı meydana getiren ses ve anlam kaynaşmasından oluşan birimlerin tümünün birleştiği anlam değerini belirlemek temayı bulmaktır (Aktaş, 2013, s.34).

Konu: Temanın somutlaşmış hâline denir. Soyut olan tema; kişi, zaman, mekân, olay örgüsü gibi unsurlar yardımıyla somutlaşır. İnsana özgü durumları anlatan sözler, hareket ve davranışlar temanın somutlaşmasına yardımcı olur.

Şiirin Unsurları

a. Nazım Birimi

Şiirde anlam bütünlüğü olan en küçük birimdir. Bu birimler tema etrafında bir düzen içerisinde bir araya gelerek şiiri oluşturur. Şiiri oluşturan birimlere dize, beyit, dörtlük, üçlük, kıta ve bent adı verilir.

Dize (Mısra): Şiirin her bir satırına dize denir. Şiir dizelerden oluşur.

Çirkindi dar vakitlerde bir sevgiyi söylemek.

Behçet Necatigil, *Şiirleri - Bütün Yapıtları*

Girdik zaferin koynuna, kandık o visâle!

Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*

Beyit: Aynı ölçüyle yazılmış birbirini takip eden iki dizeden oluşan nazım birimidir. Beyit, divan edebiyatında yaygın olarak kullanılmıştır.

Dünyaya veda ettik, atıldık dolu dizgin;

En son koşumuzdur bu! Asırlarca bilinsin!

Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*

Dörtlük: Dört dizeden oluşan nazım birimidir. Dörtlük, halk ve divan şiirinde kullanılmıştır.

Hâlimden hoşnudum; düşkün değilim.

Süste senden elbet üstün değilim!..

Bahtıma mağrurum, küskün değilim,

Ne korkum ne hırsım ne telaşım var.

Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*

Bent: Şiirde anlam bütünlüğüne sahip üç veya daha fazla dizeden oluşan nazım birimidir.

Şimdi bomboş sebilden selviler bir şey sorar.

Hatırlatır uziyan dem çekişleri rüzgâr.

Mermer basamaklarda uçuşur beyaz tüyler.

Ziya Osman Saba, *Geçen Zaman*

Gizli bahçenizde

Açan çiçekler vardı,

Gecelerde ve yalnız.

Vermeye az buldunuz

Yahut vaktiniz olmadı.

Behçet Necatigil, *Şiirleri - Bütün Yapıtları*

b. Nazım Biçimi

Nazım biçimi, şiirin dış yapısıdır. Şiirin nazım biçimi belirlenirken nazım birimi, kafiye düzeni, ölçü gibi şekil özellikleri esas alınır.

Konuya ilişkin açıklama yapılırken de sade ve anlaşılır bir dil ile tanımlama yoluna gidilmiştir. Fakat öğretim programında öngörülen açıklamaların metin ile bağlantı kurularak sunulması yoluna gidilmemiştir. Ayrıca şiirde tema olarak tür üzerinden değil edebî türlerin genelini karşılayacak bir tanım yer almıştır. MEB tarafından öğretim materyali olarak belirlenen ders kitabında şiirin unsurları kendi içerisinde nazım birimi, nazım biçimi ve nazım türü şeklinde üç kısımda ele alınmıştır. Verilen açıklamalar ana metin olarak verilen “Sebil ve Güvercinler” ile ilişkilendirilmek yerine açıklamayı somutlaştıracak farklı nazım parçaları ile örneklendirilmiştir.

Birim ile ilgili yapılan tanım 9. sınıf seviyesinde olan birey için uygun, açık bir dil ile yapılmıştır. Açıklamada adı geçen her birim için yeni bir tanımlamaya gidilmiştir. Verilen birimler ana metinden bağımsız ancak dönem olarak ana metin ile aynı dönem özelliklerini yansıtan şiirlerden örnek parçalarla açıklama yoluna gidilmiştir.

Arap edebiyatında mısra kavramı yanı, kanadı anlamında kullanılır. Yani şiirde anlamın kurulmasında temel olan basamakların temelidir. Verilen tanım Cumhuriyet Dönemi metinlerinden iki nazım parçası ile örneklendirilmiştir. Behçet Necatigil’e ait şiirde daha sade bir söyleyiş ile dile getirilen ve hece vezninin kullanıldığı bir örnek kullanılmıştır. Yahya Kemal’e ait şiir de ise bilinmeyen kelimelerin yer aldığı aruz vezni ile oluşturulmuş bir örnek yer almıştır. Aynı döneme ait farklı sanatçılara ait eserler ile mısra kavramı açıklanmıştır. Öğretim programında yer alan ünite, süre, içerikler tablosunda yer alan okuma dil becerisi ile ilgili “Cumhuriyet Dönemi’nde hece ölçüsüyle yazılan iki şiir örneği” konusuna uygun hazırlık aşamasında verilen metinler üzerinden örneklendirme yapılmamıştır.

Şiir türü ile ilgili verilen beyit kavramı ders materyali olarak belirlenen kitapta yer alan “Mohaç Türküsü” isimli üçüncü metinden alınmıştır. Birinci ana metin üzerinden olmasa da verilen açıklama sonraki metinlere atfedilerek öğretim programında öğretim materyalinin hazırlanmasına dair hususlara dikkat edilmiştir. Arap şiirinden Türk şiirine geçen beyit birimi kaynak kitap üzerinden Cumhuriyet Dönemi’ne ait bir şiir üzerinden örneklendirilmiştir. Anlaşılır bir dil verilen örnek aruz ölçüsüyle oluşturulmuştur.

Dörtlük, millî şiir birimi olarak İslamiyet öncesi Türk şiirinde özellikle Uygur Dönemi Türk şiirinde kullanılmış ve halk şiirinde en sevilen birim olarak yer edinmiştir. Kaynak kitapta yer verilen tanımın içeriği dikkate alındığında “nazım” ifadesinin kullanımı 9. sınıf düzeyindeki birey için bilinmeyen bir kavram olarak yer almaktadır. Ayrıca açıklamanın devamı dikkate alındığında dörtlük biriminin, halk ve divan şiirinde kullanıldığına dair ifadeye kullanılmıştır. Öğretim materyalinde yer alan bilgilerin, metinleri destekleyici bir şekilde verilebilmesi için metinle ilişkilendirilmesi gerekmektedir.

Tür odaklı ilerleyen öğretim programının ders işleniş sürecindeki metin ve türle ilgili açıklamaların metine atıflarda bulunarak açıklanması esassından hareket edilerek verilen Rıza Tevfik'e ait şiir 2. metin olarak yer alan “Destan” isimli şiirden alınmıştır.

Şiirin birimlerinden biri olan bent ile ilgili ders materyali üzerinden yapılan açıklama incelendiğinde eksik bir tanım olarak verildiği görülmektedir. Üç veya daha fazla dizeden oluşan mısraların alt sınırı belirtilmiş iken üst sınırı ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Ayrıca dörtlük biriminin de bent içinde değerlendirilebileceği Türk edebiyatında sıkça tercih edildiği için ayrı bir birim kimliği kazandığı da belirtilmelidir. Açıklama ile ilgili kaynak kitapta iki örneğe yer verilmiştir. Konunun somutlaştırılması açısından “Sebil ve Güvercinler” şiirinden örnek parça alınmıştır. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda yer alan ders işleniş sürecine uygun olarak metin ve metnin türü ile ilgili temel bilgilere metne atıflar yapılarak ders kitabında yer verilmiştir.

Beş dizelik bent örneği olarak ele alınan örnek de Cumhuriyet Dönemi'nde serbest ölçü ile kaleme alınmış nazım parçasıdır. Ünite süre ve içerikler tablosunda yer alan okuma becerisi ile ilgili Cumhuriyet Dönemi'nde serbest tarzda yazılmış şiir örneği kaynak materyalde bireye sunulmuştur. Kaynak kitapta dördüncü metin olarak yer alan “Sahipsiz Gölge” isimli metin ile benzer nitelik taşıyan Ziya Osman Saba'ya ait “Geçen Zaman” isimli şiirden alınan bir nazım parçası ile açıklama somutlaştırılmıştır. Belirlenen metin üzerinden dönemin şiir yapısı aktarılmıştır.

Türk Şiirinde Kullanılan Nazım Biçimleri

İslamiyet Etkisinde Gelişen Türk Şiiri

Halk Şiiri Nazım Biçimleri

Anonim Halk Şiiri Nazım Biçimleri

- Mâni
- Türkü

Âşık Tarzı Halk Şiiri Nazım Biçimleri

- Koşma
- Semai
- Varsağı
- Destan

Divan Şiiri Nazım Biçimleri

Beyitlerle Kurulan Nazım Biçimleri

- Gazel
- Kaside
- Mesnevi
- Kıta
- Müstezat

Bentlerle Kurulan Nazım Biçimleri

A. Bent Sayısı Tek Olanlar

- Rubai
- Tuyuğ

B. Bent Sayısı Birden Fazla Olanlar (Musammatlar)

- Müselles (üçlü)
- Murabba-Şarkı-Terbî (dörtlü)
- Muhammes-Tardiye-Tahmis-Taştir (beşli)
- Müseddes-Tesdis (altılı)
- Müsebba-Tesbi (yedili)
- Müsemmen-Tesmin (sekizli)
- Mütessa (dokuzlu)

C. Bentleri Beyitlerden Oluşanlar

- Terkibibent
- Terciibent

Batı Etkisindeki Türk Şiiri Nazım Biçimleri

- Sone
- Terzarima
- Triyole
- Balat
- Serbest nazım

c. Nazım Türü

Bir şiirin konusuna göre aldığı addır. Şiirin nazım türü belirlenirken içerik (konu, tema vb.) esas alınır.

Halk Şiiri Nazım Türleri

Âşık Tarzı Halk Şiiri

Güzelleme, Koçaklama,
Taşlama, Ağıt

Anonim Halk Şiiri

Ninni, Ağıt

Dini-Tasavvufi Halk Şiiri

İlahi, Nefes, Deme, Nutuk, Şathiye, Devriye

Divan Şiiri Nazım Türleri

Tevhit, Münacat, Naat, Mersiye, Methiye,
Hicviye, Fahriye

Sebil ve Güvercinler adlı şiirde şair; bireysel duygulardan yola çıkarak evrensel duygulara ulaşmakta, bireysel duygular bütün insanlığı ilgilendirir bir hâl almaktadır. Şiirde kullanılan tabiata ait imgeler şairin duygu dünyasını yansıtmaktadır. Şair, duygu dünyasını bu imgeler aracılığıyla somutlaştırıp görünür kılmıştır.

Şiirin iç ve dış özellikleriyle ilgili yapılan açıklamalardan birinde Albayrak (2018) “türü ise şiirin içeriği (muhtevası) yani ana duygusu (teması) ve şiirin anlamı üzerinde etkili olan mecazlar oluşturur” (s. 133) şeklinde ifade etmiştir. Nazım biçimini dize ve uyağın bir düzen içinde birleşmesinden oluşan yapı olarak yapıdır. Bu açıklamada kavram karışıklığı olarak karşımıza çıkacak durum ise kafiye, kafiye düzeni gibi kavramların bireye kazandırılmamış olmasıdır. Açıklamaya bağlı olarak Türk şiirinde kullanılan nazım biçimleri geleneklere göre sınıflandırılarak verilmiştir. Kaynak materyalde tablo şeklinde sunulan nazım biçimleri bireye açık ve kısa bir şekilde görseller üzerinden aktarılmıştır. Öğrenmeyi destekleyen bu araçlardan birini Şahin (2002) “kavram haritaları bilginin yeniden yapılandırılmasını sağlayan ve kavramsal değişimlerin araştırılmasına yardım eden araçlardır” (s. 17) şeklinde tanımlamıştır.

Bu kısımda kavram öğretimi gelenek açısından sınıflandırılarak verilmiştir. Dönemsel sınıflandırılmaya yer verilmesi İslamiyet öncesi Türk şiiri nazım biçimlerinin de öğretimi açısından önem taşımaktadır. Nazım biçimleri ile ilgili olarak Demirel ve Kökçü (2018) “nazım birimi şiirin yazıldığı dönem ya da sanat anlayışına göre de kendi içinde sınıflandırılabilir” (s. 519) şeklinde açıklamada bulunmuştur. Öğretim programının uygulanmasında dikkat edilecek hususlar içerisinde değerlendirmenin bir parçası olarak metinlerin edebiyat geleneği içindeki yerini belirlemek üzere edebiyat tarihinden yararlanılması ifadesinde hareketle dönemsel sınıflandırmaya yer verilmemiştir. Türk edebiyatında sözlü edebiyat temeli olan edebî ürünlerin nazım türü mü yoksa nazım biçim mi olduğu konusunda bazı belirsizlikler ortaya çıkmıştır. Bu konuyla ilgili olarak kaynak materyalde şiir türünün içeriğe göre yapılan isimlendirme olduğu şeklinde açıklamaya gidilmiştir.

Halk şiiri ve divan şiiri geleneği ile oluşturulan kavram haritası hedef kitlenin seviyesine uygun şekilde oldukça sade şekilde ele alınmıştır. Ders materyali olarak belirlenen kaynak kitapta modern şiir türlerine ait bir başlıklandırma yapılmamıştır.

Ünite kapsamında ana metin olarak verilen “Sebil ve Güvercinler” adlı şiirin içeriğinden hareketle tür kavramı arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. “Sebil ve Güvercinler” metni verilen nazım türleri arasına doğrudan dâhil edilemez. Ancak halk şiiri nazım türlerinden “güzelleme” ile ele aldığı konular bakımından benzerlik kurulabilir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Sebil ve Güvercinler* adlı şiirin temasını belirleyiniz.
2. *Sebil ve Güvercinler* şiirinin nazım birimi, kafiye düzeni, ölçü gibi şekil özelliklerinden yararlanarak nazım biçimini belirleyiniz.
3. *Sebil ve Güvercinler* adlı şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.
4. *Sebil ve Güvercinler* adlı şiirdeki evrensel ögeleri belirleyiniz.
5. "Tutuşmuş ruhlanna bir damla gözyaşı sun." sözüyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.
6. *Sebil ve Güvercinler* adlı şiirde şairin hayatı ve görüşleriyle ilişkili ögeleri belirleyiniz.

ETKİNLİK

1. Aşağıdaki tabloda yer alan nazım biçimlerinin ilgili oldukları şiir geleneğini işaretleyiniz.

	Mani	Kaside	Mesnevi	Koşma	Sone	Kıta	Destan	Rubai
Halk Şiiri Nazım Biçimleri								
Divan Şiiri Nazım Biçimleri								
Batı Etkisinde Gelişen Türk Şiiri Nazım Biçimleri								

2. Aşağıdaki tabloda İslamiyet Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatında kullanılan nazım türlerinin ait oldukları şiir geleneğini işaretleyiniz.

	Ağıt	Güzelleme	Tevhit	Mersiye	Taşlama	Nutuk	İlahi
Halk Edebiyatı							
Divan Edebiyatı							

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

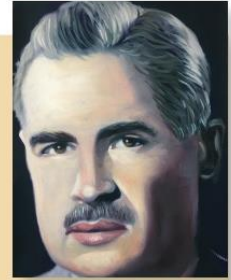
Ziya Osman Saba (1910–1957)

İstanbul'da doğdu. Galatasaray Lisesinde yatılı olarak okudu. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 1936 yılında mezun oldu. Hukuk Fakültesinde okurken gazetecilik yaptı. Mezun olduktan sonra bir süre bankada çalıştı. Millî Eğitim Basımevi Tashih Bürosunda görev yaptı. Rahatsızlanınca görevinden ayrıldı.

Edebiyata küçük yaşlarda ilgi duydu. Galatasaray Lisesinde öğrenciyken şiir yazmaya başladı. İlk şiiri "Sönen Gözler" 1927'de Servet-i Fünun dergisinde yayımlandı. Servet-i Fünun dergisinde tanıştığı arkadaşlarıyla Yedi Meşale topluluğuna katıldı. Çeşitli gazete ve dergilerde eserleri yayımlandı.

Şiirlerinin çoğunu hece ölçüsüyle yazdı, sade bir dille yazdığı şiirlerinde Batı kaynaklı nazım şekillerini kullandı. Şiirlerinde işlenen başlıca konular ev, aile sevgisi, yoksulluk, ölüm vb.dir. Son zamanlarda yazdığı şiirlerde serbest nazım biçimini denedi.

Şiirleri: *Sebil ve Güvercinler*, *Geçen Zaman* ve *Nefes Almak* adlı kitaplarda toplandı. Anılarından yararlanarak yazdığı hikâye kitapları; *Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi* ve *Değişen İstanbul*'dur.

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı içeriğinde öğretim materyalinin hazırlanmasında dikkat edilecek hususlar başlığı altında ders işleniş sürecinin basamaklarından biri de metni anlama ve çözümlemedir. “Bu bölümde kazanımlar çerçevesinde metne yönelik soru ve etkinliklere yer verilir. Bu bölümde gerektiğinde kısa, açıklayıcı bilgilere yer verilebilir” (TEDÖP, 2018, s.15). Metne yönelik sorulara yer verilmesi hedef kitlenin dikkatini çekerek pasif öğrenmeden uzaklaştırıp aktif öğrenmeye yönlendirir. Bireyin anlamlı ve kalıcı öğrenmesi sağlanır. Önceki öğrenmeler ile yeni öğrenmeler arasındaki bütünleşme sağlanarak yapılandırmacı eğitime uygun etkinliklere yer verilir. Bir metnin anlaşılıp çözümlenebilmesi dil becerisini gerektirir. Öğretim programında hedeflenen temel dil becerilerinden okuma kazanımı altında şiir türü ile verilen anlama ve çözümleme etkinlikleri de bu amaca hizmet etmektedir. Ödev Yayınları 9. Sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında şiir ünitesinde birinci metin olarak ele alınan “Sebil ve Güvercinler” şiirine yönelik metni anlama ve çözümleme çalışmaları şöyledir:

“Kazanımlar çerçevesinde metne yönelik soru ve etkinliklere yer verilir. Bu bölümde gerektiğinde kısa, açıklayıcı bilgilere yer verilebilir” (TEDÖP, 2018, s.15). Anlama ve çözümleme aşaması ile çeşitli sorular etrafında metnin anlaşılma düzeyi ölçülmeye çalışılmıştır. Metin merkeze alınarak ayrıntılı çözümleme çalışması başlatılmıştır. Metni anlama ve çözümleme ile ilgili bölüm incelendiğinde;

“Sebil ve Güvercinler adlı şiirin temasını belirleyiniz.” ifadesinin metne yönelik soru olduğu ve metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında da “tema” kavramının açıklandığı görülmektedir. Metnin yazıldığı dönem ve sanatçı ile ilişki kurularak belirlenecek tema kavramı öğretim programında ön görülen şekilde kaynak kitapta yerini almıştır. Türün dönemin anlayışı dikkate alınarak okuma konusuyla ilgili A.1. 2. “Şiirin temasını belirler.” Kazanımına yönelik çalışmaya yer verilmiştir. Cumhuriyet Dönemi öz şiir anlayışını yansıtan bu metin de dönem şiirinin genel özellikleri ile ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemiştir. “Sebil ve Güvercinler şiirinin nazım birimi, kafiye düzeni, ölçü gibi şekil özelliklerinden yararlanarak nazım biçimini belirleyiniz.” yönergesinden hareketle şiirin nazım biçiminin belirlenmesi amaçlanmıştır. Ancak öğretim programında öğretim materyali hazırlanmasına ilişkin açıklamalar kısmında yer alan ifadeye uygun hareket edilmemiştir. Okuma becerisiyle ilgili şiir başlığı altında yer alan A.1. 4. “Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit eder.” kazanımından hareketle anlama ve çözümleme çalışması planlanmıştır. Kazanımla ilgili verilen “Şiirin nazım biçimi belirlenirken nazım birimi, kafiye düzeni, ölçü gibi şekil özelliklerinin; nazım türü belirlenirken içeriğin (konu, tema vb.) esas alındığı vurgulanır.” açıklamasına uygun hareket edilmemiştir (TEDÖP, 2018, s.15). “Kitaplardaki metinleri anlamak, çözümlemek ve

eleştirel bakışla değerlendirebilmek için öğrenciler metin türü, yazarlar, şairler, edebî dönemler, akımlar, kavramlar vb. hakkında bazı temel bilgilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bilgiler metnin işlenişini destekleyecek şekilde ders kitaplarında doğrudan verilmelidir” (TEDÖP, 2018, s. 14). Metni anlama ve çözümleme çalışmasında “nazım biçimi” ve “nazım birimi” ifadesi ders kitabında doğrudan verilmiştir. “Metin türleri, nazım şekilleri ve türleriyle ilgili açıklamalara (yapısal özelliklere ve içeriğe) o türün ilk işleneceği yerde yer verilir” (TEDÖP, 2018, s. 14). Ancak kafiye düzeni, ölçü gibi türe ait kavramlar birinci metinle ilgili açıklamalar kısmında öğrenciye sunulmamıştır. Bu kavramlarla ilgili bazı temel bilgiler edinilmeden nazım biriminin belirlenmesi anlamlı öğrenme sağlamayacaktır.

“Sebil ve Güvercinler adlı şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.” yönergesinde ise söyleyici kavramı ile ilgili temel bilgilere yer verilmeden çözümleme çalışması amaçlanmıştır. Hedef davranışları kazanması beklenen bireyin yazar ve söyleyici kavramları arasındaki farkı bilmeden anlamlı bir çözümleme yapması mümkün olmayacaktır.

“Sebil ve Güvercinler adlı şiirdeki evrensel öğeleri belirleyiniz.” yönergesinden hareketle şiir üzerinden verilmek istenen sevgi, iyilik, doğruluk, ahlak gibi değerlere ulaşılmaya çalışılmıştır. Bu aşamada şiir türü ile ilgili A.1.7. “Şiirde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihi ve mitolojik öğeleri belirler.” kazanımına yönelik çalışma yürütülmüştür (TEDÖP, 2018, s.15). Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nın perspektifi incelendiğinde temel değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmenin amaç edinildiği ifade edilmektedir. “Öğretim programlarında yer alan “kök değerler” şunlardır: Adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik. Bu değerler, öğrenme öğretme sürecinde hem kendi başlarına hem ilişkili olduğu alt değerlerle ve hem de öteki kök değerlerle birlikte ele alınarak hayat bulacaktır” (TEDÖP, 2018, s.6). Programdaki ifadeden hareketle verilen metin üzerinden anlama çözümleme çalışması oluşturulmuştur. Saf şiir özelliği gösteren “Sebil ve Güvercinler” adlı şiir hatıradan sonra oluşan evrensel duygu öğelerinden özlem ve merhamet duygusunu işlemektedir. Şair, “merhamet” duygusunu “Sebil ve Güvercinler” de anlam değeri yüksek iki unsur üzerinden işler. Konusu “aile hayatı ve mutluluk; millî duygular ve saflık” olarak belirlenmiş “Sebil ve Güvercinler” de güvercinler ve sebiller ön plana çıkarılmıştır. Bu konuda Zariç (2021) “şair, dikkatleri ise hitaplarla seslendiği ve trajediye sebep olarak gösterdiği merhametsiz, duyarsız insanlara çekmiştir” (s. 1556) ifadesiyle katkıda bulunmuştur. Öğretim programının perspektifine uygun olarak kaynak kitapta hedef kitleye amaca yönelik doğru bir çalışmaya yer verilmiştir.

“Tutuşmuş ruhlarına bir damla gözyaşı sun.” sözüyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız. Bu kısımda yer alan anlama çözümleme çalışmasıyla öğretim programında yer alan programın uygulanması ile ilgili hususlardan yararlanılmıştır. “Programdaki okuma çalışmalarında metinleri anlamak ve değerlendirmek esastır. Değerlendirmenin bir parçası olarak metinlerin edebiyat geleneği içindeki yerini belirlemek üzere edebiyat tarihinden yararlanılmalıdır. Ancak bu yararlanma, edebiyat tarihinde bütün türlerin gelişimini bir arada vermek yerine, her türün içinde edebiyat geleneğinin yansıtılması şeklinde gerçekleşmelidir” (TEDÖP, 2018, s.13). Okuma becerilerinin daha çok şiir türü ile verildiği programda A.1. 1. “Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamını tespit eder.” kazanımına uygun çalışma belirlenmiştir. Metindeki bağlamdan hareketle hedef kitlenin anlam üzerine yoğunlaşacağı bir çalışma temel alınmıştır.

“Sebil ve Güvercinler adlı şiirde şairin hayatı ve görüşleriyle ilişkili öğeleri belirleyiniz.” yönergesinden hareketle öğretim programında alan öğretim materyali ile açıklamalarda yer alan ders işleniş sürecindeki aşamalara uygun bir çalışmaya yer verilmiştir. Şiir türüyle ilgili konu kazanım ve açıklamalar arasında yer alan: “A.1. 10. Şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendirir” (TEDÖP, 2018, s.20). Kazanımına ait bir anlama ve çözümleme çalışması planlanmıştır. “Sebil ve Güvercinler” adlı şiir ile Ziya Osman Saba’nın şahsî ve edebî hayatı arasında bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla ders kitabında şaire ait temel bilgiler doğrudan verilmiştir. “Kitaplardaki metinleri anlamak, çözümlemek ve eleştirel bakışla değerlendirebilmek için öğrenciler metin türü, yazarlar, şairler, edebî dönemler, akımlar, kavramlar vb. hakkında bazı temel bilgilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bilgiler metnin işlenişini destekleyecek şekilde ders kitaplarında doğrudan verilmelidir” (TEDÖP, 2018, s.14). Böylece hedef kitle şiir ile ilgili A.1. 2, A.1. 7, A.1. 8, A.1. 9, A.1. 10. hedef davranışları anlamlı bir şekilde gerçekleştirir.

Kaynak kitapta yer alan birinci metne bağlı olarak verilen metin ve türle ilgili açıklamalara yönelik nazım biçimi, nazım türü ve şiir geleneği kavramları ile ilgili etkinliğe yer verilmiştir. Eşleştirme şeklinde tasarlanan tablo şiir geleneğinden yola çıkarak çözümlenecektir. Bunun dışında metin ve türle ilgili açıklamalar verilirken birinci metin başlığı altında “gelenek” kavramına değinilmemiştir. Şiirde gelenek kavramıyla ilgili olarak Örgen (2004) “gelenek, geçmişten gelen ve bugün yaşama gücü taşıyan unsurlardır. Tavır, şekil, üslup gibi. Gelenek, yazılan şiirlerde üstünlüğü taşıyan eğilimlerdir ve geleceğe kendini devredebilecek ortak niteliklerdir” (s. 66) şeklinde açıklamasıyla katkıda bulunmuştur. Bu kavrama en yakın olarak ders kitabında Türk şiirinin dönemleri başlığı atılmıştır. Gelenek, şiirin dönemleri ile aynı kavramı karşıladığı düşünülerek etkinlikte ele alınmıştır. Ancak dönem olarak yapılan sınıflandırmada kronolojik bir tasnif dikkate alınırken; gelenek açısından

yapılacak sınıflandırmada nitelik dikkate alınmalıdır. Kaynak kitapta gelenek kavramının verilmeden etkinlik içerisinde sınıflandırma kriteri olarak yer almış hedef kitle açısından anlamlı öğrenme sağlamayacaktır

Etkinlik bölümünde yer alan “Sebil ve Güvercinler” adlı metin “Sone” nazım şekline ait bir örnektir. Ancak sone nazım şekline ait metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında herhangi bir tanımlama ve açıklamaya yer verilmemiştir. Bu kısımda yer alan etkinlik çalışmasında nazım biçimi, nazım türü ve gelenek ele alınmış iken nazım birimini pekiştirmek için herhangi bir örneklendirmeye yer verilmemiştir. Kaynak kitapta nazım biçimi ve nazım türleri isim olarak sınıflandırmaya tabi tutulmuştur. Ancak bahsedilen tür ve biçimler ile ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır.

Çalışma materyali olarak incelenen Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında ünite, süre ve içerik tablosuna uygun olarak Cumhuriyet Dönemi’nden hece ölçüsüyle yazılan şiir örneği hedef kitleye ikinci metin olarak sunulmuştur. İkinci metin olarak verilen Rıza Tevfik Bölükbaşı’na ait “Destan” adlı şiirin ders işleniş sürecine göre aşamaları incelenmiştir.

Hazırlık

1. Şiirde ahengi sağlayan öğeler nelerdir? Araştırınız.
2. Bazı insanların duygularını güzel ve etkili ifade edebilmesinin sebepleri nelerdir? Tartışınız.
3. İnsanları dış görünüşleriyle değerlendirmek yanıltıcı olabilir mi? Tartışınız.

İKİNCİ METİN

İstiklâl Caddesi/İstanbul

DESTAN

Efendi! Yan gözle hor bakma bana!
Senin baban kadar benim yaşıma var.
Belki tuhaf gelir şu hâlim sana
Geçinmek uğrunda çok savaşım var.

Hâlimden hoşnudum; düşkün değilim.
Süste senden elbet üstün değilim!..
Bahtıma mağrurum; küskün değilim,
Ne korkum, ne hırslım, ne telaşım var.

Elimde hüner var, eldivenim yok!
Yakamda bir gülüm, yasemenim yok!..
Zengince bir dayım, bir yeğenim yok,
Benden daha fakir bir kardaşım var!..

Esirci değilim, esir değilim,
Sizin kumpanyada müdür değilim
Üç tuğlu, beş tuğlu vezir değilim,
Başımda sorguç yok, fakat başım var!

Murâdım her neyse ben ona yettim:
Değersiz ömrümü hayra sarfettim.
Kâbe-i maksûda dosdoğru gittim,
Benim namus gibi bir yoldaşım var!..

Şu açık alnımda kara istemem!
İzzet-i nefsimde yara istemem!
Zilletle mukabil para istemem,
Evimde yiyecek bulgur aşım var!..

Zâhire bakanlar belki yanılır;
Kesbinden sorulup kişi tanınır.
Feylesof Rıza'yım adım anılır;
Dünyada malım yok, mezar taşım var.

Rıza Tevfik Bölükbaşı,
Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri

— Metinde Geçen Kelime ve Kelime Grupları

izzetinefis: Öz saygı.

kesb: Çalışmak.

kumpanya: Genellikle yabancı sınai, ticari ortaklık.

maksud: Arzulanan, istenen.

zahir: Dış görünüş.

zillet: Hor görülme, aşağılanma.

Şiir ünitesi kapsamında ikinci metin olarak verilen “Destan” şiirine yönelik hazırlık sorularına yer verilmiştir. Metin öñü sorular ile süreç içi değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Süreç içi değerlendirme ile ilgili olarak Savaşkan (2016) “Türk edebiyatı derslerinde de sorular sık sık kullanılarak öğrencilerin fikirlerinin açığa çıkarılmasında, düşüncelerinin harekete geçirilmesinde, merakın ortaya çıkarılmasında, yaratıcı ve eleştirel düşüncelerine katkı sağlamasında etkili olabilir” (s. 826) ifadesi ile yorumlamıştır. Aktif öğrenmenin gerçekleşmesi için kullanılan etkili yöntemlerden biri de soru ile bireyi güdülemektir. Hazırlanan sorular metnin türüne, dönemine, dil yapısına ve sanatçısına göre hazırlanmalıdır. İfade edinen hususlar dikkate alındığında hem öğrenci hem de öğretmen zihinsel ve psikolojik açıdan öğrenmeye açık duruma gelecektir.

Ana metinle ilgili kaynak kitapta yöneltilen sorular ele alındığında “Şiirde ahengi sağlayan öğeler nelerdir? Araştırınız.” metin öñü sorusu ile öğrencinin birinci metinde şiir türünün akılda kalmasını ve şiiri etkili kılınmasını sağlayan özellikleri fark edip ikinci metinde ise bu farkındalık eğilimini teorik bilgilerle anlamlandırması amaçlanmıştır. Araştırma yöntemi ile konuyla ilgili eksik bilgileri belirlemek, problem çözmek esastır. Ayrıca metne yönelik hazırlık sorusu ile ilgili ön bir araştırma yapılarak bireyin bilgiye kendisinin ulaşarak bireysel sorumluluk ve otokontrol sağlaması amaçlanmıştır. Ahenk öğeleriyle kuramsal çerçevede edinim sağlayacak bireyin sunuş yolu ile ezber öğrenimi yerine araştırma yöntemi ile veriyi bilgiye dönüştürerek aktif öğrenmeyi gerçekleştirmesi hedeflenmiştir.

“Bazı insanların duygularını güzel ve etkili ifade edebilmesinin sebepleri nelerdir? Tartışınız.” ve “İnsanları dış görünüşleriyle değerlendirmek yanıltıcı olabilir mi? Tartışınız.” metin öñü soruları ile hedef kitlenin tartışma yöntemi ile birbirlerinin görüşlerini dinleyerek ve eleştirerek en uygun çözümü bulmaları istenmiştir.

Tartışma yöntemi, öğrencilerin bir konuyu anlayamadıklarında veya kavrayamadıklarında konunun eksik yönlerini pekiştirebilmek veya açığa kavuşturabilmek için geliştirilmiş bir yöntemdir. Bu yöntem öğrencilerin dinleme, fikir yürütme, sorgulama, eleştirme, sentezleme ve değerlendirme gibi yeteneklerini geliştirerek bilişsel ve duyuşsal alanlarının gelişmesini sağlamakta ve öğrencilerin bildiklerini çekinmeden ortaya koymalarını sağlayarak onların konuşma ve hitap güçlerini de arttırmaktadır (Sarıgöz, 2013, s.100). Bu bilgiler doğrultusunda 9. sınıf düzeyinde belirlenen kaynak kitapta araştırma ve tartışma odaklı hazırlık sorularına yer verilmesi hedef davranış için etkili bir çalışma olmuştur.

Ele alınan metin, hazırlık sorularına uygun döneminin genel özelliklerini yansıtan seçkin örneklerden biridir. Ahenk öğeleri açısından incelemeye ve uygulama yapmaya uygun bir şiirdir. Hazırlık kısmında yer alan tartışma soruları da şiirin teması ile bağlantılı olarak

yöneltmiştir. Harekete geçen ön bilgilerin somutlaştırılması adına etkili bir metin örneği oluşturmuştur.

Öğretim programında ders işleniş aşamalarına uygun olarak metinde geçene kelime ve kelime gruplarına yer verilmiştir.

Kaynak kitapta anlamları verilen kelime ve kelime grupları ön bilgiler üzerindeki eksik veya yanlış öğrenmeleri düzeltmeyi, söz varlığını çeşitlendirerek bilişsel gelişimi desteklemeyi, anlam sınırlarındaki değişimi bilinçlendirmeyi gerçekleştirmiştir. Metin üzerinden seçilen kelimelerin kullanılan dildeki karşılığını vererek gündelik hayattaki yerini anlamlandırması sağlanmıştır. Ayrıca kelimelerin yakın, tezat ve eş manaları da bireye bu yolla kazandırılmıştır.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Destan adlı şiirde söyleyici, tramvayda karşılaştığı bir yolcunun bakışından etkilenecek insanları dış görünüşüyle değerlendiren kişilerin eleştirisini yapmıştır.

Söyleyici: Şiirde konuşan, şairin sesini ve söyleyişini emanet ettiği kişi veya varlıktır. Her şiirde şair farkında olmaksızın bir söyleyici belirler. Söyleyicinin şiirdeki gerçekliğe bakışı, ses tonu, söyleyiş tutumu şiirin ahengini doğrudan etkiler.

Destan adlı şiirin söyleyicisi "ben" kişi zamirini kullanarak şiirde varlığını hissettirmektedir. Söyleyicinin hitap ettiği kişi arasındaki durum şiirin akışını etkilemektedir.

Mahlas: Divan şairlerinin şiirlerinde kullandığı takma ada denir. Divan şiiri geleneğinde mahlas, şairliğin şartlarından kabul edilmiştir.

Örnek

Kadrini seng-i musallâda bilip ey Bâkî

Durup el bağlayalar karşuna yâran saf saf

Yukarıdaki beyit divan şairi Bâkî'ye aittir. Beytin ilk dizesinde şairin mahlası yer almaktadır.

Tapşırma: Halk şiirinde âşıkların şiirin son dördlüğünde takma ada yer vermelerine denir. Halk şiirinde tapşırma geleneği vardır. Zamanla birçok şairin asıl adı unutulmuş; takma ad, şairin gerçek adının yerini tutmuştur.

Örnek

Bakmaz mısın Karac'oğlan hâlina

Garip bülbül konmuş gülün dalına

Kadrin bilmeyenler alır eline

Onun için eğri biter menevşe

Yukarıdaki dördlük halk şairi Karacaoğlan'a aittir. Dördlüğün ilk dizesinde şairin adı yer almaktadır.

Şiirde Ahenk Unsurları

1. Ölçü (Vezin)

Şiirdeki ahenk unsurlarından olan ölçü; sözün, dizelerin hece sayılarına veya hecelerin ses değerine bağlı olarak uyduğu kalıba denir. Şiirdeki dizeler arasındaki ahenk ve uyum ölçüyle sağlanır. Türk şiirinde hece ölçüsü, aruz ölçüsü ve serbest ölçü olmak üzere üç çeşit ölçü kullanılmıştır.

a. Hece ölçüsü: Dizelerdeki hece sayılarının eşitliğine dayalı ölçüdür. Bir dizeyi oluşturan hece sayısı diğer dizelerde de aynıdır.

Türklerin millî ölçüsüdür. Ölçü; dizelerin hece sayılarına bağlı olarak yedili, sekizli, on birli, on dördlül gibi kalıplardan oluşur. Kalıpları oluşturan dizelerdeki heceler belirli duraklara ayrılır. Durak, şiirin okunuşunda belli sayıda bir hece dizisinden sonra duraklanan yere denir. Beşli, altılı, kimi zaman yedili, sekizli kalıplarda durak olmaz. Duraklar kelimeleri bölmez. Hece sayısı çift olan şiirlerde durak genellikle dizeleri eşit böler (4+4=8). Hece sayısı tek olan dizelerde genellikle hece sayısı büyük olan durak önde, küçük olan durak sondadır (6+5=11).

Destan şiiriyle ilgili açıklamalar başlığı altında destan şiirinin konusu ile ilgili kısa bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklamadan hareketle de bazı kavramlara yer verilmiştir. Kavramlar farklı dönemlerde birbirini karşılayacak niteliktedir. Bu kavramların bir arada bu başlık altında verilmesi bireyin olası bir kavram karışıklığı yaşama durumunu önlemiş olacaktır. Bu bölümde “Destan” adlı şiirin ait olduğu dönemin veya geleneğin temel özelliklerinin verilmesi ise metni anlama ve yorumlama açısından faydalı olacaktır. “Destan” şiiri ile ilgili verilen tür ve açıklamalar ise şu şekilde ele alınmıştır:

Şairin duygu ve düşünce dünyasını şiirde seslendiren varlık olarak karşımıza çıkan söyleyici kaynak kitapta yukarıda verilen şekilde açıklanmıştır. “A.1. 6. Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirler.

- a. Şiirde konuşanın şair değil şiirde konuşan kurgusal kişilik/varlık olduğu, söyleyicinin şiirin içeriğine ve aksettirdiği ruh durumuna göre karakter ve "ses" kazandığı, bu durumun şiiri okuma tonuna/tarzına, şiirin anlamına etkide bulunduğu ve okuma faaliyetinde okuyucunun bu söyleyiciyle özdeşleştiği vurgulanır.
- b. Söyleyicinin genel okuyucuya, bir kişi, grup veya varlığa seslenme durumuna göre muhatabı belirlenir” (TEDÖP, 2018, s.20). Öğretim programında yer alan A.1. 6 kazanımından hareketle metin üzerinden de örneklendirme yapılarak somutlaştırılmıştır. Kavram öğretimi açısından doğru bir yol izlenmiştir ancak burada eksik bir bilgi olarak karşımıza çıkan durum hikâye ünitesi içeriğinde yer verilen anlatıcı kavramının karşılığı olarak verildiğinin belirtilmemesidir. Esasen aynı varlık ya da kişi türlerine bağlı olarak farklı isimlendirilmiştir. Tür odaklı öğretimin temel olduğu kaynak kitapta önceki disiplinle bağlantı kurulması açısından söyleyici ve anlatıcı arasındaki ortak ve farklı niteliklere de değinilmesi gerekmektedir.

Metin ve türle ilgili açıklamalar başlığında yer alan mahlas kavramı hedef kitlenin seviyesine uygun bir açıklama olarak karşımıza çıkmamaktadır. Divan şiiri ile ilgili bilgi edinimi olmayan bireyin kavram öğreniminde eksiklik olacaktır. Divan şiiri geleneğinin özellikleri verilmeden mahlas kavramının gelenekteki önemine değinilmesi açıklama açısından eksiklik olarak değerlendirilebilir. Ayrıca ünite süre içerik tablosunda yer alan Cumhuriyet Dönemi’nden hece ölçüsüyle yazılmış metin örneği olan “Destan” adlı şiir metnine bağlı olarak verilmesi de metin ve açıklama arasında kopukluğa yol açmıştır. Mahlas kavramının içerik açısından yakın kavramlar ile bir arada verilmesi kavramları bütün olarak bireye sunma açısından doğrudur. “Kitaplardaki metinleri anlamak, çözümlemek ve eleştirel bakışla değerlendirebilmek için öğrenciler metin türü, yazarlar, şairler, edebî dönemler, akımlar,

kavramlar vb. hakkında bazı temel bilgilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bilgiler metnin işlenişini destekleyecek şekilde ders kitaplarında doğrudan verilmelidir” (TEDÖP, 2018, s.14). Öğretim programında yer alan ifadeden hareketle divan şiirini örneklendiren bir metinle ilgili açıklamalar kısmında mahlas kavramına yer verilmesi açıklamanın örneklendirilmesi açısından daha doğru olacaktır. Kaynak kitapta mahlas kavramı ile ilgili yer alan örnek ise;

16. yy. şairi Bâkî’ye ait şiirden alınan bir nazım parçasıdır. Kavramın anlamlandırılması açısından kısa bir açıklama verilmiştir. Ancak hedef kitlenin seviyesi dikkate alındığında bilinmeyen kelimelerin örnekte yer alması, mahlas kavramının şiirin hangi beytinde yer aldığına dair açıklama yapılmaması kavram öğretiminin anlamlandırılmasını zorlaştıracaktır.

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında yer alan “Tapşırma” ana metni destekleyecek nitelikte bir kavramdır. Ancak halk şiiri geleneği ile bilgi verilmeden gelenek içinde yer alan “tapşırma” kavramının verilmesi açıklama ile ilgili bir eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Kavram açıklaması müstakil olarak ele alındığında şiir içerisinde hangi kısımda yer verildiğine dair açık ve anlaşılır bir açıklama yapılmıştır. Fakat divan şiiri geleneğinde hangi kavramın karşılığı olarak kullanıldığına ait bilgiye yer verilmemesi şiir gelenekleri arasında bağlantı kurmayı zorlaştıracaktır. Bu aşamada Koncu (2000) “Türk Edebiyatında mahlas kullanımının dışında, zaman zaman bazı eserlerde takma ad, tapşırma ve lakap gibi kelimelerinde yer aldığı görülür” (s. 119) ifadesiyle katkı sağlamıştır.

Kavram açıklamasında verilen örnek ve örnekle ilgili açıklamada Karacaoğlu’nun ait bir şiir ele alınmıştır. Yukarıda tapşırma kavramının içeriğinden hareketle şairin asıl adına yer verildikten sonra şairin edindiği takma ada yer verilmesi daha yerinde olacaktır.

Dörtlük birimi ile hece ölçüsüyle kaleme alınan ana metinde şiirin son dörtlüğü olarak karşımıza çıkan örnekte “Feylesof Rıza” ifadesi divan şiiri veya halk şiiri geleneğini yansıtacak bir örnek değildir. Öğrencinin şiirde yer alan ifadeyi anlamlandırması açısından verilen örnekler ile benzerlik gösterse de ana metindeki ifadenin takma isim olarak değil de şairin asıl adı ile ilişkili kullanıldığını görülmektedir.

Şiirde ahenk, ses unsurlarının etkili kullanımıyla ortaya çıkan ahenktir. Türk dili ve edebiyatı öğretim programında konu, kazanım, açıklamalar kısmında verilen A.1. 3. kazanımına uygun hareket edilmiştir.

“A.1. 3. Şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirler.

a. Şiirde ahenk unsurları (ölçü, kafiye, redif, nakarat; ses, kelime ve kelime grubu tekrarı, ses akışı vb.) üzerinde durulur” (TEDÖP, 2018, s.19). Kaynak kitapta yer

alan ikinci ana metinle ilgili açıklamalar kısmında verilen ahenk unsurlarını ele alınışı aşağıda verildiği şekildedir.

Şiirde vezin ritmin temel öğelerinden biridir. Bu konuda ritimle ilgili tanımlardan birinde Şimşek (2010) “Şiirde ritimden söz edilirken, heceler belli bir düzen içinde ve belli sayıda vurgulu vurgusuz, uzun kısa olarak dizilişi kastedilir” (s.145) ifadesiyle katkı sağlamıştır. Türk şiirinde bu ritmi sağlayan unsurlar Türk milletinin yaşam tarzı ile de ilişkilidir. Tarih boyunca Türk şiirinde kullanılan ölçüler verilen tanımda sıralanmıştır ancak tanımda belirlenen seviye için anlaşılması güç sözcüklere yer verilmiştir. Tanımda verilen heceler ses değeri, kalıp gibi ifadeler 9. sınıf seviyesi için belirsizlik oluşturmaktadır. Vezin başlığında verilen ölçü çeşitleri ele alınışı şu şekildedir:

Hece ölçüsüyle ilgili yapılan açıklama şiir ünitesi kapsamında verilen diğer bilgileri destekleyici niteliktedir. Hedef kitlenin seviyesine uygun kapsamlı ve açık anlatımla oluşturulan bir tanım görmektedir. Öğretim programında şiir türü kazanımları arasında yer alan A.1. 3. kazanım açıklamasında yer alan hece ölçüsünde hece sayısı eşitliğinin esas alındığı üzerinde durulur yönergesine uygun bir tanımdır (TEDÖP, 2018). Tanımla ilgili eksik bırakılan yön ise hece ölçüsünün Türk şiirinde daha çok hangi dönemlerde veya hangi şiir geleneğinde tercih edildiğine değinilmemesidir. Tanımla ilgili kaynak kitapta verilen örnek üzerinden kavram öğretimi sağlanmıştır.

Örnek

Efendi! Yan gözle / hor bakma bana! → (6+5=11'li hece ölçüsü)

Senin baban kadar / benim yaşıım var

Belki tuhaf gelir / şu hâlim sana

Geçinmek uğrunda / çok savaşıım var

Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*

b. Aruz ölçüsü: Dizelerdeki hece sayılarının eşitliğinin yanı sıra hecelerin açık ya da kapalı oluşuna dayanan ölçüdür. Açık (kısa) heceler “.”, kapalı (uzun) heceler “—” ile gösterilir.

Arapların millî ölçüsüdür. Araplardan Farslar, onlardan da Türkler alıp kullanmıştır. Aruz ölçüsü; Divan, Tanzimat, Servetifünun ve Fecriati şiirinde yaygın olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet Dönemi'nde az sayıda şair aruz ölçüsüyle şiir yazmıştır.

Örnek

Gül yüzlü bir âfetti ki her busesi lale;

Girdik zaferin koynuna, kandık o visâle

— . . / . — — . / . — — . / . — —

mef'ûlü / mefâilü / mefâilü / feûlün

Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*

c. Serbest ölçü: Dizelerin hece sayılarına ya da hecelerin ses değerine bağlı kalınmayan ölçü çeşididir.

Örnek

Sevgileri yarınlar bıraktınız

Çekingen, tutuk, saygılı

Bütün yakınlarınız

Sizi yanlış tanıdı

Behçet Necatigil, *Şiirleri - Bütün Yapıtları*

2. Redif: Dize sonlarında, yapı ve görevleri aynı olan seslerin, eklerin ya da anlamları aynı olan kelimelerin ve söz öbeklerinin tekrarlanmasıdır.

Örnek

Elimde hüner var, eldivenim yok

Yakamda bir gülüm, yasemenim yok

Zengince bir dayım, bir yeğenim yok

Benden daha fakir bir kardaşıım var

Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*

Metin ve türle ilgili açıklamanın Cumhuriyet Dönemi'nde hece ölçüsüyle yazılan şiir örneği olan ve ders kitabı olarak belirlenen kaynak kitapta yer alan “Destan” adlı şiirden alınan örnek üzerinden bireye sunulması metin ve açıklama arasında bireyin açıklamayı somutlaştırması açısından etkili olmuştur.

Şiirde ölçü başlığı altında verilen aruz ölçüsüyle ilgili açıklamanın ele alınışı incelendiğinde 9. sınıf düzeyinde kuramsal olarak türle ilgili edinimi olmayan bireyin seviyesine uygun bir açıklama yapılmadığı görülmektedir. Ölçü kavramının içeriğinde verilen hecelerin ses değeri ifadesinin bu tanımda hangi açıklamaya denk geldiği verilmemiştir. Ayrıca hecelerin açık veya kapalı şeklinde adlandırılmasının neye göre yapıldığı belirtilmemiştir. Bireyin anlamlı öğrenme gerçekleştirmesi için yeni öğrenilecek bilgiler, öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde sunulmalıdır. Türk dili ve edebiyatı öğretim programında A.1. 3. kazanımında yer alan “Aruz ölçüsünde hecelerin açık-kapalı (uzun-kısa) oluşunun esas alındığı üzerinde durulur. Ancak aruz kalıplarına ve şiirde aruz ölçüsünü buldurmaya yönelik çalışmalara yer verilmez açıklaması uygundur” (TEDÖP, 2018, s.19).

Aruz ölçüsüyle ilgili ele alınan örnek, kaynak kitapta üçüncü metin olarak verilen “Mohaç Türküsü” adlı şiirden alınmıştır. Açık hece ve kapalı hecenin belirlenmesindeki ölçüt hakkında bilgi verilmemesi verilen örneğin anlamlandırılmasını zorlaştırmıştır.

Şiirde ölçü başlığında alınan bir diğer vezin türü serbest ölçüdür. Tanım, seviyeye uygun olarak sade bir şekilde verilmiştir. Ancak serbest ölçünün hangi dönemde ve hangi şiir biçimlerinde kullanıldığına dair açıklama yapılmamıştır.

Serbest ölçü için verilen örnek, öğretim programında yer alan ünite süre ve içerik tablosunda yer alan serbest şiir şeklinde yazılan şiirler için verilen ana metin örneklerinden alınması metin ve türle ilgili açıklamalar için anlamlı öğrenme sağlayacaktır. Ayrıca dönemin özelliğini yansıtan bir şiir parçası ile sunulmuştur.

Şiirde ahenk unsurları ile ilgili verilen bir diğer kavram redif olarak kaynak olarak belirlenen ders materyalinde karşımıza çıkmaktadır. Tanım açık bir dil ile öğrenciye sunulmuştur.

Ders kitabında açıklama ile ilgili sunulan örnek, ana metin olarak verilen “Destan” şiirinden alınan bir parça ile somutlaştırılmıştır. Dize sonlarında yer alan “-im yok” ek ve kelimelerinin aynı görev ve anlamda kullanılarak redif oluşturduğuna dair açıklama yapılmıştır ve kaynak kitapta redifi oluşturan kısımlar renklendirilerek anlaşılır kılınmıştır. Şiir türü ile ilgili konu, kazanım ve açıklamalar kısmında yer alan A.1. 3. kazanıma uygun yol izlenmiştir. Kazanım ile ilgili açıklamada yer alan;

“A.1. 3. Şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirler.

- a. Şiirde ahenk unsurları (ölçü, kafiye, redif, nakarat; ses, kelime ve kelime grubu tekrarı, ses akışı vb.) üzerinde durulur” (TEDÖP,2018, s.19). Kazanım ve açıklamaya yönelik olarak kaynak kitapta ana metin üzerinden anlaşılır bir açıklama yer almıştır. Bu kısımda eksiklik olarak görebileceğimiz kısım redifin şiir çözümlemelerinde varsa kafiyeden önce bulunacağına dair bir bilgiye yer verilmemiş olmasıdır. Ayrıca redifle ilgili açıklama dikkate alındığında redifin ek, kelime veya söz öbeği şeklinde tekrarlandığı belirtilmiştir. Verilen örnek ek ve kelime hâlindeki redifi anlaşılır kılarken söz öbeği şeklinde redife dair herhangi bir örneklendirme kaynak kitapta hedef kitleye sunulmamıştır.

Dize sonlarındaki “-im yok” ek ve kelimeleri aynı görev ve anlamdadır. Dize sonlarında tekrar edilerek redif yapılmıştır.

3. Uyak (Kafiye): Dize sonlarında bulunan ve şiirde ahengi sağlayan farklı anlam ve görevdeki seslerin, kelimelerin benzerliğidir. Uyak genellikle kelime kökünde aranır. Yarım, tam, zengin ve cinaslı uyak olmak üzere dört çeşittir.

a. Yarım uyak: Dize sonlarındaki tek ses benzerliğine dayanan uyak çeşididir.

Örnek

Murâdım her neyse ben ona yettim

Değersiz ömrümü hayra sarfettim

Kâbe-i maksûda dosdoğru gittim

Benim “namus” gibi bir yoldaşım var

Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*

“Yettim, sarf ettim, gittim” kelimelerinde “t” sesleriyle yarım uyak yapılmıştır.

b. Tam uyak: Dize sonlarındaki iki sesin benzerliğine dayanan uyak çeşididir.

Örnek

Bizdik o hücumun bütün aşkıyla kanatlı

Bizdik o sabah ilk atılan safta yüz atlı

Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*

Birinci ve ikinci dizenin sonundaki “kanatlı ve atlı” kelimelerinin sonunda bulunan “-li” ekleri rediftir. “Kanat ve at” kelimelerinin son iki sesini oluşturan “at” arasındaki ses benzerliğiyle tam uyak yapılmıştır.

c. Zengin uyak: Dize sonlarındaki ikiden çok sesin benzerliğine dayanan uyak çeşididir.

Örnek

Şu açık alımda kara istemem

İzzetinefsimde yara istemem

Zillete mukabil para istemem

Evimde yiyecek bulgur aşım var

Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*

“Kara, yara, para” kelimelerinin son üç sesinin benzeşmesiyle zengin uyak yapılmıştır.

ç. Cinaslı uyak: Dize sonlarındaki söylenişleri aynı, anlamları farklı kelimelerle yapılan uyak çeşididir.

Örnek

Dönülmez akşamın ufkundayız. Vakit çok geç

Bu son fasıldır ey ömrüm nasıl geçersen geç

Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*

Yazılışları aynı fakat anlamları farklı kelimeler “geç-geç” kullanılarak cinaslı uyak yapılmıştır.

Verilen hususlarla ilgili Koçak (2023) “Divan şiiri ve modern Türk şiirinde redif, aynı görevde kullanılmış olan ekler veya mısra sonlarında tekrar edilen kelimeleri; kafiye ise mısra sonlarında redif dışında kalan ses benzerlikleri olarak tanımlanmaktadır” (s. 412) şeklinde açıklama da bulunmuştur. Kaynak materyalde verilen tanım incelendiğinde dil yönü ile açık bir anlatım şeklinde bireye sunulmuştur. Açıklama ile eksik bırakılan yahut açıklamanın anlaşılmasını güçleştiren kısım dize sonralarında varsa önce redifin sonra aranacağı sonra kalan ses benzerliklerinde kafiyein aranacağına dair bilginin sunulmamasıdır. Verilen tanımda genellikle kelime kökünde arandığı belirtilerek rediften sonra bulunacağı ifade edilmeye çalışılmıştır ancak hedef kitlenin teorik olarak bilgi seviyesi dikkate alındığında açıklamanın seviyeye uygun düzeyde olmadığı grlmektedir. Açıklamada ses benzerliği ifadesinin de sesteşlik vurgusu yapılarak verilmesi daha uygun olacaktır.

Ders kitabında ikinci ana metin olarak verilen “Destan” şiirine bağlı olarak yapılan örneklendirme ana metnin bünyesinde alınmış bir parçadır. Belirlenen metin şiirde ahenk öğelerini örneklendirecek niteliklere sahip döneminin seçkin bir örneğidir. Öğretim programında ders kitabına alınacak metinlerin niteliklerinden “Metinler, dersin amaç ve kazanımlarını gerçekleştirecek özelliklere sahip olmalıdır.” yönergesini destekleyecek mahiyettedir (TEDP, 2018, s.16). Bireye rnek olarak sunulan metin yarım uyağı örneklendirmesi açısından yeterlidir. Fakat örnekte yer alan rediflerin de farklı bir gösterim ile sunulurken açıklanması hem redif hem de kafiye öğrenimi açısından sağlıklı olacaktır.

Ders kitabında üçüncü ana metin olarak verilen “Mohaç Türküsü” şiirine bağlı olarak yapılan örneklendirme ana metnin bünyesinde yer alan bir parçadır. Belirlenen metin şiirde ahenk öğelerini örneklendirecek niteliklere sahip döneminin seçkin bir örneğidir. Bireye rnek olarak sunulan metin tam uyağı örneklendirmesi açısından yeterlidir. Fakat örnekte yer alan rediflerin yarım kafiye de eksiklik olarak belirtildiği gibi farklı bir gösterim ile sunulurken açıklanması hem redif hem de kafiye öğrenimi açısından bu başlıkta da sağlıklı olacaktır.

Ders kitabında ikinci ana metin olarak verilen “Destan” şiirine bağlı olarak yapılan örneklendirme ana metnin içinden alınmış bir parçadır. Ders kitabında örnek ile ilgili “kara, yara ve para” kelimelerinin son üç sesinin benzeşmesiyle zengin uyak yapıldığına dair açıklama yapılmıştır. rnekle ilgili açıklama somutlaştırılmak için farklılaştırılarak bireye sunulmuştur. Kafiye ile ilgili verilen örnekler incelendiğinde kafiye ile birlikte redifin de yer aldığı grlmektedir. Redif konusunda ise tek örnek üzerinden açıklama yapılmıştır. Kafiye eşitleri ile ilgili kaynak materyalde sunulan örneklerde redif kavramının da farklı gösterim ile belirtilmesi metin ve türle ilgili açıklamaların öğrenimini birey açısından pekiştirecektir.

“Tunç kafiye” kavramının ise ders materyali olarak belirlenen kaynak kitapta yer almadığı görölmektedir. Bu kafiye çeşidinin zengin kafiye ve tam kafiye ile birlikte verilebileceğı yahut müstakil bir kafiye çeşidi olarak da karşılaşılabileceğı bu kısımda belirtilmelidir.

4. Uyak Düzeni: Bir şiirde dize sonlarındaki uyakların çizgilerle ve alfabetik sıraya uygun olarak harflerle gösterilerek düzenlenmesidir. Uyak örgüsü oluşturulurken her dize uzun bir çizgiyle ya da sıralı noktalarla gösterilir. Birbiriyle uyaklı dizeler aynı harfle gösterilir.

Beş çeşit uyak düzeni vardır.

a. Düz uyak: Beyitlerde her iki dize; dördlüklerde ise bütün dizeler birbiriyle ya da ilk üç dize birbiriyle uyaklı, dördüncü dize bağımsızdır.

Örnek

Lâkin kalacak doğduğumuz toprağa bizden a

Şimşek gibi bir hâtıra nal seslerimizden. a

Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*

Murâdım her neyse ben ona yettim: a

Değersiz ömrümü hayra sarfettim. a

Kâbe-i maksûda dosdoğru gittim, a

Benim "namus" gibi bir yoldaşım var!.. b

Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*

b. Çapraz uyak: Bir dördlükteki birinci ve üçüncü dizenin kendi arasında, ikinci ve dördüncü dizenin kendi arasındaki uyaktır.

Örnek

Efendi! Yan gözle hor bakma bana! a

Senin baban kadar benim yaşıım var. b

Belki tuhaf gelir elbet bu hâlim sana a

Geçinmek uğrunda çok savaşıım var. b

Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*

c. Sarmal uyak: Bir dördlükteki birinci ve dördüncü dizenin kendi arasında, ikinci ve üçüncü dizenin kendi arasındaki uyaktır.

Örnek

Çözülen bir demetten indiler birer birer, a

Bırak, yorgun başları bu taşlarda uyusun. b

Tutuşmuş ruhlarına bir damla gözyaşı sun. b

Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler... a

Ziya Osman Saba, *Geçen Zaman*

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında ahenk öğeleri başlığında verilen uyak düzeni kaynak kitapta hedef kitleye teorik anlamda açık anlatımla sunulmuştur. Yapılan açık anlatımla uyak düzeni mantıklı bir sıra ve düzen içinde verilmiştir. Ancak uyak düzeni olarak verilen örüntünün “uyak şeması” olarak da adlandırılabileceği açıklamada eksik bırakılmıştır. Beş uyak düzeni şeklinde ele alınan örüntülerin kaynak kitapta ele alınışı şu şekildedir:

Düz uyak ile ilgili yapılan açıklama ders kitabı olarak belirlenen materyalde ana metin olarak ele alınan “Destan” ve “Mohaç Türküsü” adlı şiirlerden alınan metin parçaları ile verilmiştir. Öğretim programında yer alan öğretim materyali hazırlanmasına ilişkin açıklamalarla ilişkilendirilmiştir. Metin ve metnin türü ile ilgili temel bilgilerin metne atıflar yapılarak açıklanması yönergesine uygun hareket edilerek açıklama örnekleri ana metinler aracılığıyla bireye sunulmuştur. Bu kısımda örneklerin açıklaması yapılırken redif olan bölümlerin de belirtilerek seviyeye daha uygun bir açıklama hâline getirilmelidir.

Çapraz uyak ile ilgili yapılan açıklama ders kitabı olarak belirlenen materyalde ana metin olarak ele alınan “Destan” adlı şiirlerden alınan metin parçası ile verilmiştir. Öğretim programında yer alan öğretim materyali hazırlanmasına ilişkin açıklamalarla önceki açıklamalar da olduğu gibi ilişkilendirilmiştir. Çapraz uyakla ilgili verilen örneğe yönelik açıklamada da redifle ilgili kısımların farklı gösteriminin yapılması hem redif öğretiminin pekiştirilmesini sağlayacaktır hem de uyak düzeni ile ilgili açıklamanın öğrenimini kolaylaştıracaktır.

“Kitaplardaki metinleri anlamak, çözümlemek ve eleştirel bakışla değerlendirebilmek için öğrenciler metin türü, yazarlar, şairler, edebî dönemler, akımlar, kavramlar vb. hakkında bazı temel bilgilere ihtiyaç duymaktadırlar. Bu bilgiler metnin işlenişini destekleyecek şekilde ders kitaplarında doğrudan verilmelidir” (TEDÖP, 2018, s. 14). Öğretim programında öğretim materyalinin hazırlanmasına ilişkin verilen yönerge dikkate alındığında şiir ünitesi başlığında ele alınan metinlerin metin ve türle ilgili açıklamaları desteklediği görülmektedir. Bu kısımda sarmal uyakla ilgili olarak çeşitli kaynaklarda “sarma uyak” şeklinde bir ifade ile isimlendirilebileceği belirtilmelidir.

ç. Mâni tipi uyak: Bir dördlükte birinci, ikinci ve dördüncü dize kendi arasında uyaklı, üçüncü dize bağımsızdır.

Örnek

Ne bağımda *g*ülüm var, *a*

Ne dalda bül**ü**lüm var. *a*

Artık ne aşkım, ne de *b*

Aşka tahamm**ü**lüm var! *a*

Orhan Seyfi Orhon, *Bütün Şiirleri*

d. Örüşük uyak: Batı şiirinden edebiyatımıza geçmiştir. Terzarıma türü uyak düzeni de denir. Uyak düzeni: aba-bcb-cdc-d şeklindedir.

Örnek

YAPRAK

Anıyordum baharı, çırpınarak..... *a*

Düştü bir gölge şey avuçlarıma; *b*

Baktım: Ölmüş, zavallı bir yaprak... *a*

Ey hazan artık intikam alma, *b*

Şimdi zulmetleriyle haykırarak..... *c*

Sana hüsrân bakışlı sema!.. *b*

Bu hazan belli, çok fidan kırarak,..... *c*

Örtecek dallarıyla yollarımı..... *d*

Sen fakat söyle ey güzel yaprak, *c*

Söyle çehren kadar ölüm sarı mı? *d*

Ali Canip Yöntem, *Ali Canip Yöntem'in Şiirleri II*
haz. Hakan Sazyek

5. Asonans: Şiirde ahenk oluşturmak amacıyla dizelerde aynı ünlülerin tekrarlanmasıdır.

Örnek

"Çözülen bir demetten indiler birer birer,"

Sebil ve Güvercinler adlı şiirden alınan bu dizede "i" ve "e" ünlülerinin tekrarlanmasıyla asonans yapılmıştır.

6. Aliterasyon: Şiirde ahenk oluşturmak amacıyla aynı ünsüzün tekrarlanmasıdır.

Örnek

Bir bahçedeyiz şimdi şehidlerle berâber;

Bizler gibi ölmüş o yiğitlerle berâber

Beyti oluşturan dizelerde "b" ünsüzünün tekrarlanmasıyla aliterasyon yapılmıştır.

7. Ses Akışı: Şiirin temaya uygun olarak vurgu ve tonlamaya dikkat edilerek okunmasıdır.

8. Nakarat: Bir şiirde bentlerin sonunda tekrarlanan mısra veya mısralardır.

Mâni tipi uyak çeşitli kaynaklarda düz uyak başlığı altında da verilmiştir. Ders için kullanılan ana materyalde ise farklı bir başlık altında müstakil bir uyak düzeni olarak yer almıştır. Daha ziyade mâni nazım biçimi ile birlikte verildiğine dair bilgiye yer verilerek bu açıdan isimlendirilmesine ilişkin bir bilgi de metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında sunulmalıdır. Ayrıca mâni tipi uyağın daha çok anonim halk şiirinde kullanıldığı da belirtilmelidir. Anonim halk şiiri ve şiir türü ile ilgili metin çalışmalarında bireyin anlamlı öğrenmesi desteklenecektir.

Türk şiirinde 19. yy. dan itibaren görülmeye başlayan uyak örgüsüdür. Yukarıda kaynak kitaptan alınan açıklama bireyin seviyesine uygun açık bir dil ile verilmiştir. Millî edebiyat dönemine ait bir örnek üzerinden açıklama somutlaştırılmıştır. Örüşük uyak örgüsünün daha çok hangi dönemde kullanıldığına dair bilgi verilmesi yerinde olacaktır.

9. sınıf için belirlenen kaynak kitapta ahenk öğeleri başlığı altında verilen asonans seviyeye uygun bir dil ile açıklanmıştır. Ancak bu kısımda verilen açıklama ve örnek, tek bir mısra da asonans yapılabileceği şeklinde yönelim oluşturmuştur. Asonans örnekte olduğu gibi tek bir dizede olabileceği gibi birbirini takip eden dizelerde de görülebilir. Asonansın bu şekilde de görüldüğüne dair bir örneklendirme faydalı olacaktır. Ayrıca asonans sadece dış ahenk ögesi olarak ele alınmıştır. Anlama katkısının olabileceği ve yeri geldiğinde şiirde edebî sanat olarak yer alacağı da belirtilmelidir. Bu hususta Kuyumcu (2023) “Bir dilin sahip olduğu sesler ve seslerin arasındaki uyum, o dilin müziğini teşkil etmektedir. Asonans ve aliterasyon “dil sazi” gibi düşünülecek olursa ünlüler ve ünsüzler de sazın telleri olarak tahayyül edilebilir” (s. 265) şeklinde açıklama getirmiştir. Yapılan çalışmalar da ses öğelerinin dış yapıda ahenk ögesi olmak dışında anlamsal açıdan da etkili olduğu göstermektedir. Ders materyali olarak belirlenen kitapta asonansın, anlamsal açıdan da önemli bir öge olduğunun açıklamada sunulması anlamlı öğrenme için yerinde olacaktır. Öğretim programında yer alan “ders işleniş süreci” aşamalarına uygun olarak çalışma gerçekleştirilmiştir.

Ahenk ögesi olarak ele alınan bir diğer öge ses akışıdır. Sadece açıklama ile verilen bu öge, öğretici tarafından uygun bir örnekle desteklenmelidir. Öğretim programında uygulamaya dair esaslar dikkate alındığında ders işlenişinde ve uygulamalarda iletişim araçlarının etkin olarak kullanılmasına yönelik iletişim araçlarına yer verilmelidir.

Bu başlık altında ahenk unsuru ile yapılan açıklama dil açısından açık bir anlatım ile bireye sunulmuştur. Ancak kaynak kitapta yer alan açıklama ile ilgili eksik bırakılan kısım, nakarat kavramının Türk şiirinin hangi döneminden itibaren kullanıldığına dair bir bilgiye yer verilmemesidir. Halk şiirinde “kavuştak” ya da “bağlama” olarak bilinen mısra tekrarı, divan şiirinde şarkı ile birlikte kavram olarak farklılık göstermektedir. Metin ve türle ilgili açıklama

dikkate alındığında nakarat kavramının Türk şiirinin bütün dönemlerinde kullanıldığına dair bir ifade şeklinde hedef kitleye sunulmaktadır. Nakarat ile ilgili yapılan açıklamanın dönemsel karşılığına yer verilmesi veya hangi dönemde kullanıldığına dair bilgi eksikliğini giderilmesi gerekmektedir.

FOTOĞRAF

Resmine baktığım güzel kız, genç kız
Unuttum, unuttum, unuttum seni
Eski bir albümde durursun yalnız
Unuttum, unuttum, unuttum seni

İki harf, bir imza, bir tarih; garip
Besbelli üçü de mutsuz muzdarip
Aklımı zorlama karşımda durup
Unuttum, unuttum, unuttum seni

Bilemem, aradan geçti kaç sene
Memleketin nere, kimsin adın ne?
"Hatırla" diyerek bakma yüzüme
Unuttum, unuttum, unuttum seni.

Abdurrahim Karakoç, Dosta Doğru

9. Kelime ve Kelime Öbeği Tekrarı

Şiirde kelime ya da kelime öbeklerinin tekrarlanması ahengi sağlar.

Örnek

Resmine baktığım güzel kız, genç kız

Unuttum, unuttum, unuttum seni

Eski bir albümde durursun yalnız

Unuttum, unuttum, unuttum seni

Abdurrahim Karakoç, Dosta Doğru

Metni Anlama ve Çözümleme

- Aşağıdaki tabloda verilen altı çizili kelime ve kelime gruplarının anlamlarını metindeki bağlamından hareketle tahmin ediniz. Tahmininizin doğruluğunu sözlükten yararlanarak kontrol ediniz.

Dizeler	Tahmin Edilen Anlamlar	Sözlükteki Anlamları
Her neyse muradım, ben ona <u>yettim</u> :		
Efendi! Yan gözle <u>hor bakma</u> bana,		
Başımda <u>sorguç</u> yok, fakat başım var!		

- Destan adlı şiirin temasını belirleyiniz.

Cumhuriyet Dönemine ait âşık tarzı şiir geleneğini temsil eden şiir üzerinden örnek ile verilmiştir. Açıklama kısmında verilen “bentlerin sonunda tekrar eden” ifadesi ve birinci ana metinle ilgili verilen metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında yer alan bent ile dörtlük biriminin farklı başlıklarla alınması birey açısından kavram karışıklığına yol açacaktır. Daha önce de belirtildiği gibi hem birim kısmında dörtlüğün de bent kavramı içinde yer aldığına değinilmesi hem de nakarat ile ilgili açıklamada söylenilen hususlara değinilmesi açıklamayı ve örneklendirmeyi hedef kitle açısından seviyeye daha uygun hâle getirecektir.

İkinci ana metinle ilgili tür ve açıklamalar kısmında ele alınan son kavram, ahenk ögesi olarak tasnif edilen kelime ve kelime öbeği tekrarıdır. Nakarat için ele alınan örnek şiir üzerinden kelime ve kelime öbeği tekrarı ile ilgili açıklamada örneklendirilmiştir. Nakarat olarak verilen kısımların da kelime tekrarı olarak da ele alınması kavram karışıklığına yol açacaktır. Bu kısımda örnek üzerinden yapılan açıklamada kelime ve kelime tekrarının ikinci dizide veya şiirin herhangi bir bölümünde yer alacağını ayrıca nakaratlarında bu şekilde değerlendirilebileceğini belirtmek gerekir. Bu kısımda verilmesi gereken bir diğer bilgi de kelime tekrarı ve nakarat gibi ahenk öğelerinin edebî sanatlar içerisinde tekrar sanatı oluşturacağıdır. Ahenk ögesi olarak değerlendirilen kelime ve kelime öbeği tekrarlarının ayrıca anlam açısından da etkili bir unsur olduğu da kaynak kitapta göz ardı edilmemelidir.

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda yer alan öğretim materyalinin hazırlanmasına ilişkin olarak öğretim materyalinde ders işleniş süreciyle ilgili çeşitli aşamalar yer almıştır. Bu aşamaların yapılandırıldığı basamaklardan biri olan metni anlama ve çözümleme kaynak kitapta ilgili kazanımlarla ilişkilendirilerek verilmelidir. Doğru bir çözümleme için metnin ele alınışı, amaca uygunluğu mantıksal bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir. 9. sınıf için ders materyali olarak ele alınan kaynak kitapta ikinci ana metinle ilgili çeşitli anlama ve çözümleme çalışmalarına yer verilmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda şiir ünitesiyle ilgili 13 kazanım yer almaktadır.

“Destan” adlı şiiri ile ilgili verilen metni anlama ve çözümleme aşamasında bazı kelime ve kelime gruplarının anlamını bireyin tespit etmesi amaçlanmıştır. Hedef kitlenin metnin bağlamından hareketle tahmin edemeyeceği kelime ve kelime grupları metinden sonra verilmiştir. Yukarda verilen çalışma ile ise şiir ünitesiyle ilgili öğretim programında yer alan kazanımların edinimi sağlanmıştır. Ele alınan çalışma şiirle ilgili A.1.1. kazanımı çerçevesinde sunulmuştur.

“A.1. 1. Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.

Öğrencilerin bilmediği kelime ve kelime gruplarının anlamını metindeki bağlamından hareketle tahmin etmesi ve tahminini kaynaklardan yararlanarak kontrol etmesi sağlanır” (TEDÖP, 2018, s.19).

Verilen kazanım ve açıklama dikkate alındığında metni anlama ve çözümleme çalışmasının A.1. 1. kazanımına uygun şekilde ele alındığı görülmüştür.

Kaynak kitapta ele alınan şiir Cumhuriyet Dönemi’ne ait hece ölçüsüyle yazılmış bir şiir örneğidir. Halk şiiri geleneğine ait özellikleri bünyesinde barındıran şiir döneminin seçkin örneklerinden biridir. Programda belirlenen kazanımları gerçekleştirmeye müsait bir örnek olarak ders materyalinde bireye sunulmuştur. Ders işleniş süreci ile ilgili verilen bu aşamada şiirle ilgili öğretim programında verilen A.1. 2. kazanımı bireye sağlanmaya çalışılmıştır.

“A.1. 2. Şiirin temasını belirler. Tematik bütünlüğü olmayan şiirlerde (genellikle gazel, koşma vb.) birden çok temanın bir arada bulunabileceği göz önünde tutulmalıdır. Bu durum aynı zamanda türün/dönemin/anlayışın bir özelliğini gösterebilir” (TEDÖP, 2018, s. 19).

Cumhuriyet Dönemi’ne ait olan şerefli yaşamının tema olarak işlendiği ana metin; anlatım, içerik ve dil özelliği ile döneminin temel özelliklerini yansıtan ve A.1. 1. kazanımını sağlayan materyal olarak kaynak kitapta yer almıştır. Bu kazanım ile bireyin dönemin genel özelliğini kavraması ve yaratıcı düşünme becerisini geliştirecek niteliktedir.

3. *Sebil ve Güvercinler* ile *Destan* adlı şiirin ahenk öğelerini bularak aşağıdaki tabloda ilgili yerlere yazınız.

Ahenk Öğeleri	Sebil ve Güvercinler	Destan
Ölçü		
Kafiye		
Redif		
Aliterasyon		
Asonans		
Ses akışı		
Kelime ve kelime grubu tekrarı		

4. *Destan* adlı şiirin konu ve temasından hareketle nazım türünü belirleyiniz.
5. *Destan* adlı şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.
6. "Zâhire bakanlar belki yanılır;" sözüyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.
7. *Destan* adlı şiirde şiirin yazıldığı dönemin özelliklerini yansıtan ifadeleri belirleyiniz.
8. *Destan* adlı şiirle ilgili tespitlerinizi, eleştirilerinizi, güncellemelerinizi ve beğenilerinizi metne dayanarak belirleyiniz.

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

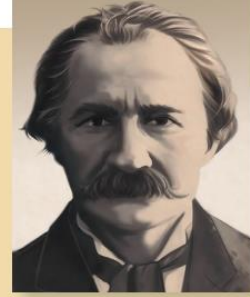
Rıza Tevfik Bölükbaşı (1869-1949)

Edirne'de doğdu. 1887'de İstanbul'da Mülkiye Mektebine kaydoldu. Eğitimi yarım bıraktı. Daha sonra Tıbbiyeye girdi. Mezun olduktan sonra doktorluk yaptı. İttihat ve Terakki Cemiyetine girdi. Edirne milletvekili oldu. Darülfünun'da felsefe dersleri verdi. Felsefeye olan ilgisi sebebiyle Feylesof Rıza adıyla da anıldı.

İlk şiirleri Servetifünun geleneğine uygundu. Sonraki şiirlerinde halk şiiri geleneğinden yararlandı, Türk şiirinde hece ölçüsünün yaygınlaşmasına katkıda bulundu. Halk şairlerinin diline yakın bir dil kullanarak Beş Hececilere örnek oldu. Hece ölçüsünü savunmasına rağmen aruz ölçüsüyle de şiirler yazdı.

Şiirlerinde işlediği temalar; aşk, vatan hasreti, tabiat güzellikleri ve gurbettir.

Rıza Tevfik Bölükbaşı; şiir, anı, eleştiri, inceleme türlerinde eserler yayımladı. Şiirlerini *Serâb-ı Ömrüm* adlı şiir kitabında topladı.

Metni anlama ve çözümleme başlığında verilen çalışma programda öngörülen A.1.3. ve A.1.13. kazanımlarına yönelik olarak ele alınmıştır. Verilen çözümleme çalışması ile bireyin ana metinler üzerinden edinimleri pekiştirilmesine yönelik çalışma yer almıştır. Ele alınan metinler metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında yer alan açıklamaları örneklendirecek nitelikte metinler ile verilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi metin örneği olarak yer alan “Destan” adlı şiire bağlı olarak verilen anlama ve çözümleme çalışması öğretim programında yer alan şiir türüne yönelik A.1.4. kazanımını sağlamak adına verilen çalışma olarak ele alınmıştır. Halk şiiri geleneğine uygun olarak kaleme alınan şiir, dış yapı özellikleri açısından “koşma” nazım biçimi olarak tasnif edilebilir. Ancak nazım türü ile ilgili açıklamanın sadece dönemsel olarak sınıflandırmadan ibaret olması 9. sınıf seviyesinde akademik hazırbulunuşluk düzeyi yetersiz olan birey için uygun bir anlama ve çözümleme çalışması değildir.

Metinle bağlantılı anlama ve çözümleme çalışması başlığında verilen çalışma öğretim programında yer alan A.1. 6. kazanımını gerçekleştirmeye yönelik olarak ders materyalinde ele alınmıştır.

“A.1. 6. Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirler.

- a. Şiirde konuşanın şair değil şiirde konuşan kurgusal kişilik/varlık olduğu, söyleyicinin şiirin içeriğine ve aksettirdiği ruh durumuna göre karakter ve "ses" kazandığı, bu durumun şiiri okuma tonuna/tarzına, şiirin anlamına etkide bulunduğu ve okuma faaliyetinde okuyucunun bu söyleyiciyle özdeşleştiği vurgulanır.
- b. Söyleyicinin genel okuyucuya, bir kişi, grup veya varlığa seslenme durumuna göre muhatabı belirlenir” (TEDÖP, 2018, s. 20).

Şiir türü ile ilgili verilen kazanım ve açıklaması dikkate alındığında bireyin metinden hareketle yaratıcı düşünme niteliğini öne çıkaracaktır. Bu aşamada etkili bir çalışma olarak bireye sunulmuştur.

“Zâhire bakanlar belki yanılır” sözüyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız. Yönergesi ile programda yer alan A.1.9. kazanım edinimi sağlanmaya çalışılmıştır. Bu aşamada ele alınan anlama ve çözümleme çalışması temel dil becerilerinden konuşmaya yönelik bir etkinlik olarak da yer almıştır. Böylece kazanımla ilgili açıklama kısmında da yer alan şiirdeki iletileri, bireyin şiir ile ilgili tespitleri metne dayandırılarak verilmeye çalışılmıştır.

“Destan adlı şiirde şiirin yazıldığı dönemin özelliklerini yansıtan ifadeleri belirleyiniz.” sorusu ünite, süre ve içerik tablosu dikkate alınarak kaynak kitapta yer alan Cumhuriyet Dönemi

hece ölçüsüyle yazılan “Destan” şiiri ve bu şiire bağılı olarak bireye sunulan türle ilgili açıklamalar, şiirin yazıldığı dönemin özelliklerini kavratacak niteliktedir.

Hedef kitleye sunulan metin örneğı bireyin dönemsel özellikleri kavramasına örnek olacak özelliktedir. Dönemin genel özellikleri ile ilgili nitelikteki bilgilerin metinle birlikte ders materyalinde sunularak verilmesi ise kazanım edinimi açısından daha etkili olacaktır. Böylece 9. sınıf seviyesindeki birey hem dönem hakkında bilgi edinirken hem de metin üzerinden kazanımlarını pekiştirecektir.

Hazırlık

1. Kahramanlık temalı şiirler okuduğunuzda veya dinlediğinizde neler hissediyorsunuz?
2. Ahmet Kutsi Tecer'in şiirinden esinlenerek aşağıdaki tabloda ilgili bölüme bir hikâye yazınız.

Şiir

Hikâye

ORDA BİR KÖY VAR UZAKTA

Orda bir köy var, uzakta,
O köy bizim köyümüzdür.
Gezmesek de, tozmasak da
O köy bizim köyümüzdür.

Orda bir ev var, uzakta,
O ev bizim evimizdir.
Yatmasak da, kalkmasak da
O ev bizim evimizdir.

Ahmet Kutsi Tecer, *Bütün Şiirleri*

3. Aşağıdaki dizelerin sizde uyandırdığı çağrışımları karşılarına yazınız.

Yeşil pencereden bir gül at bana,
Işıklarla dolsun kalbimin içi.
Geldim işte mevsim gibi kapına
Gözlerimde bulut saçlarımda çiy.
Ahmet Muhip Dıranas, *Şiirler*

Biliyorsun ben hangi şehirdeysem
Yalnızlığın başkenti orası
Cemal Süreya, *Üstü Kalsın*

Ey boşa akıp giden ömür!
Ey sükkûta râm olan gönül!
'Sessizliği yırtarak çık, gel' demek
Yetmiyormuş anladım.
Ben bütün söyleyeceklerimi
Vuslata sakladım.
Mehmet Nuri Parmaksız, *Kelebek Ömrü*

Şiir ünitesi kapsamında üçüncü metin olarak verilen “Mohaç Türküsü” şiirine yönelik hazırlık sorularına yer verilmiştir. Metin önü sorular ile süreç içi değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

“Kahramanlık temalı şiirler okuduğunuzda veya dinlediğinizde neler hissediyorsunuz?” metin önü sorusu ile öğrenciye üçüncü metinde geçen Osmanlı ordusunun zaferi vurgulanmak istenmiştir. Bu aşamada öğrencinin beyin fırtınası tekniği ile kahramanlık temasına ait ön bilgilerini ortaya koyması istenmiştir.

“Ahmet Kutsi Tecer’in şiirinden esinlenerek aşağıdaki tabloda ilgili bölüme bir hikâye yazınız?” metin önü sorusu ile öğrencinin ana metinde verilmek istenen kazanım olan manzumeye hazırlık olarak kurgusal bir metin hikâye ettirilmek istenmiştir. Ahmet Kutsi Tecer’e ait “Orda Bir Köy Var Uzakta” isimli şiir, genel olarak bakıldığında manzume türünün özelliklerini taşımaktadır. Öğrenciden hikâye yazmasını isteyen soru; ana metindeki manzumeye hazırlamak için anlaşılır bir örnektir.

Bu hususta ele alınan tanımlardan birinde Sağlık (2008) “manzum hikâye en geniş ifadesiyle şiir yoluyla hikâye anlatma formu şeklinde tanımlanabilir” (s. 362) ifadesiyle katkı sağlamıştır.

“Aşağıdaki dizelerin sizde uyandırdığı çağrışımları karşınıza yazınız?” metin önü sorusu ile öğrencinin ana metinde verilmek istenen kazanıma uygun hareket etmesi amaçlanmıştır. “A.1.5. Şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendirir.” (TEDÖP, 2018, s.19). Bu kazanım doğrultusunda imge ve edebî sanatlar konusuna hazırlık yapılması amaçlanmıştır. Üçüncü soru ile hedef kitleden beklenen bilinmeyen kelimelere cevap araması olacaktır.

Bu bilgiler doğrultusunda 9. sınıf düzeyinde belirlenen kaynak kitapta araştırma ve tartışma odaklı hazırlık sorularına yer verilmesi hedef davranış için etkili bir çalışma olmuştur.

ÜÇÜNCÜ METİN

MOHAÇ TÜRKÜSÜ

Bizdik o hücumun bütün aşkıyla kanatlı;
Bizdik o sabâh ilk atılan safta yüz atlı.

Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle,
Canlandı o meşhûr ova at kişnemesiyle!

Fethin daha bir ülkeyi parlattığı gündü;
Biz uğruna can verdiğimiz yerde göründü.

Gül yüzlü bir âfetti ki her busesi lâle;
Girdik zaferin koynuna, kandık o visâle!

Dünyaya vedâ ettik, atıldık dolu dizgin;
En son koşumuzdur bu! Asırlarca bilinsin!

Bir bir açılırken göğe, son def'a yarıştık;
Allah'a giden yolda meleklerle karıştık.

Geçtik hepimiz dört nala, cennet kapısından;
Gördük ebedî cedleri bir anda yakından!

Bir bahçedeyiz şimdi şehitlerle berâber;
Bizler gibi olmuş o yiğitlerle berâber.

Lâkin kalacak doğduğumuz toprağa bizden;
Şimşek gibi bir hâtıra nal seslerimizden!

mef'ûlü / mefâilü / mefâilü / feûlün

— — . / . — — . / . — — . / . — —

Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*

Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları

âfet: Güzelliği ile insanı şaşkına çeviren, aklını başından alan kadın. **buse:** Öpücük. **visâl:** Sevgiliye kavuşma.

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Mohaç Türküsü şiiri, adını 29 Ağustos 1526 tarihindeki Mohaç Meydan Muharebesi'nden almaktadır. Kanunî Sultan Süleyman komutasındaki Osmanlı ordusu birkaç saatlik bir savaş sonucunda Macaristan'ı büyük oranda kontrol altına almıştı. Şair, Türk tarihinin bu seçkin zaferini şiirleştirmiştir.

Aruz ölçüsüyle yazılan şiirde savaş, kahramanlık ve yiğitlik konusu işlenmektedir.

Çalışma materyali olarak incelenen Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında ünite, süre ve içerik tablosuna uygun olarak Cumhuriyet Dönemi'nden aruz ölçüsüyle yazılan bir şiir örneği hedef kitleye üçüncü metin olarak sunulmuştur. Ele alınan metin, ders işleniş süreci hazırlık aşamasında verilen bilgilerin genel özelliklerini yansıtan örnektir. Öğretim programında yer alan “Kazanım çerçevesinde söz sanatları kısaca açıklanır” kazanımına göre incelemeye ve uygulama yapmaya uygun bir şiirdir. Hazırlık kısmında yer alan sorular da şiir ve manzume farkını buldurmaya dönük olarak yöneltilmiştir. Harekete geçen ön bilgilerin somutlaştırılması adına etkili bir metin örneği oluşturmuştur.

“Metinde öğrencilerin cümlelerin bağlamından hareketle tahmin edemeyeceği kelimeler metinden sonra verilir” (TEDÖP, 2018, s.15). Verilen şiirle ilgili A.1. 1. kazanımına yönelik “âfet, bûse, visâl” kelimesinin anlaşılmasına yönelik açıklama yapılmıştır ancak metinde geçen “ced” kelimesine dair bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bunun dışında ele alınan metin dil açısından konuyla bağlantılı olarak dönemin ve ait olduğu akımın seçkin örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

İmge: Şiirdeki duygu ve hayali daha canlı, daha etkili bir şekilde anlatmak amacıyla onunla başka şeyler arasında ilişki kurarak zihinde yeni şekliyle canlandırmadır.

Şair, imge oluştururken nesnel gerçekliği zihninde yeniden biçimlendirerek onun öznel yansımasını anlatır. Kendine özgü bir şiir dili oluşturur. Bunu yaparken hayal gücünden, çağrışımlardan yararlanır.

Mohaç Türküsü'nde "bahçe" kelimesinin bilinen anlamının dışına çıkılarak cennet yerine kullanılması imge örneğidir.

Manzume ve Şiir Ayrımı

Ölçü ve uyak şiirin temel ögesi olduğu için ölçülü uyaklı her söze şiir denmiştir. Şiir; ölçü ve uyağın yanı sıra dilin kullanımına, şiirsel söyleme, imgeye dayalıdır. Şekil özelliği bakımından şiire benzeyen ölçülü, uyaklı fakat şiirsel değeri geri planda olanlara manzume adı verilir.

Örnek

SİVAS YOLLARINDA

Sivas yollarında geceleri
Katar katar kağnılar gider
Tekerleri meşeden.
Ağız dil vermeyen köylüler
Odun mu, tuz mu, hasta mı götürürler?
Ağır ağır kağnılar gider
Sivas yollarında geceleri.

Ne, yıldızlar kaynaşır gökyüzünde,
Ne, sevdıyla dolup taşar gönüller,
Bir rüzgâr eser ki, bıçak gibi,
El ayak şişer.
Sivas yollarında geceleri
Ağır ağır kağnılar gider.

Kamyonlar gelir geçer, kamyonlar gider
Toz duman içinde,
Şavkı vurur yollara.

...

Sivas yollarında geceleri
Katar katar kağnılar gider.

Cahit Külebi, *Seçme Şiirler*

Sivas Yollarında adlı metinde söyleyici Sivas yollarındaki yolculuk gözlemlerini aktarmaktadır. Yolda gerçekleşen bir olay değil, yoldaki durum anlatılmaktadır. Metindeki kişiler köylülerdir. Zaman gece yarısı, mevsimlerden kıştır. Mekan Sivas yollarıdır. Metinde öyküleyici ve betimleyici anlatım biçimlerinden yararlanılmıştır. Metinde anlatılanlar düzyazıya aktarılabilir. Bu özellikleriyle *Sivas Yollarında* adlı metin manzume özelliği taşımaktadır.

Mohaç Türküsü şiiriyle ilgili metin ve açıklamalar başlığı altında bu şiirin konusu ile ilgili kısa bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklamadan hareketle de bazı kavramlara yer verilmiştir. Kavramlar ele alınırken manzume ve şiir arasındaki farkları belirgin bir biçimde ayırmak amaçlanmıştır. Bu kavramların iki farklı şiir parçası hâlinde örneklendirilerek verilmesi bireyin olası bir kavram karışıklığı yaşama durumunu önlemiş olacaktır. “Mohaç Türküsü” şiiri ile ilgili verilen tür ve açıklamalar ise şu şekilde ele alınmıştır:

Çalışma materyali olarak incelenen Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında metin ve türle ilgili açıklamalar bölümünde manzume ve şiir ile ilgili açıklamaların hemen ardından “Sivas Yollarında” şiirine yer verilmiş ve bu şiir üzerinden manzume kavramı somut bir şekilde ele alınmıştır.

Verilen açıklamada “Sivas Yollarında” şiiri ile hikâye ünitesine (ikinci ünite) ait kavram olan öyküleyici ve betimleyici anlatım biçimleri örneklendirilmiştir.

“A.1. 6. Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirler.

- a. Şiirde konuşanın şair değil şiirde konuşan kurgusal kişilik/varlık olduğu, söyleyicinin şiirin içeriğine ve aksettirdiği ruh durumuna göre karakter ve "ses" kazandığı, bu durumun şiiri okuma tonuna/tarzına, şiirin anlamına etkide bulunduğu ve okuma faaliyetinde okuyucunun bu söyleyiciyle özdeşleştiği vurgulanır.
- b. Söyleyicinin genel okuyucuya, bir kişi, grup veya varlığa seslenme durumuna göre muhatabı belirlenir.” (TEDÖP, 2018, s. 20).

Konuyla ilgili olarak Gökmen (2020) “Sivas Yollarında şiirinde anlatıcı, şairin kendisi yani Cahit Külebi’dir. Şair, şiirin içinde bir karakter olarak yer almayıp kendi gözlemlerini okuyucuyla paylaşmaktadır. Cahit Külebi’nin lise döneminde Sivas’ta geçirdiği yedi yıllık sürede, şehri kendine has yaşantısıyla gözlemleme fırsatı bulması hatta bizzat o yaşantının bir parçası olması “Sivas Yollarında” isimli şiirinde kendini göstermiştir” (s. 81) şeklinde açıklamasıyla katkı sağlamıştır.

Bu şiirde; anlatıcı, köylüler, şoförler ve kağınlardır. Kaynak kitapta da belirtildiği gibi belli bir olay örgüsü bulunmayıp bir durumdan söz edilmektedir. Vakit olarak ilk mısradaki “gece” şiirin genelinde hissedilir. Mekân olarak ise şiirin adını söylemek yeterlidir.

KÖŞE

III
Sen geldin benim deli köşemde durdun
Bulutlar geldi üstünde durdu
Merhametin ta kendisiydi gözlerin
Merhamet saçlarını ıslatan sessiz bir yağmurdu
Bulutlar geldi altında durduk

Konuştun güneşi hatırlıyordum
Gariptin yepyeni bir sesin vardı
Bu ses öyle benim öyle yabancı
Bu ses saçlarımı ıslatan sessiz bir kardı

Dişlerin öpülen çocuk yüzleri
Güneşe açılan küçük aynalar
Sert içkiler keskin kokular dişlerin
İçinden geçilen küçük aynalar

Ve güldün rengârenk yağmurlar yağdı
İnsanı ağlatan yağmurlar yağdı
Yaralı bir ceylan gözleri kadar sıcak
Yaralı bir ceylan kalbi gibi içli bir sesin vardı

Sen geldin benim deli köşemde durdun
Bulutlar geldi üstünde durdu
Merhametin ta kendisiydi gözlerin

Sezai Karakoç,

Şah Damar - Körfez Sesler Şiirler II

Her iki metin de dizeler hâlinde yazılmıştır. Her ikisinde de ahenk unsurları kullanılmıştır.

Sivas Yollarında adlı metindeki kelimeler konuşma dilindeki anlamlarıyla kullanılmıştır. Metinde şairane söyleyişten kaçınılmıştır, anlam kapalılığı yoktur.

Köşe adlı metinde gözlerin merhametin kendisi olması, deli köşe, dişlerin öpülen çocuk yüzleri olması gibi çok sayıda imge kullanılmıştır. Şiirde benzetme ve imgelerden yararlanılmış; dil, söyleyiş ve ahenk unsurları yardımıyla şiirsellik sağlanmıştır.

“Sivas Yollarında” ve “Köşe” şiiri karşılaştırılmış; her iki şiirin sonunda benzerlik ve farklılıklar belirtilerek öğrencide şiir-manzume farkı kavratılmak istenmiştir. Bunun yanında öğrencide “Sivas Yollarında” şiiriyle manzum hikâyeye; “köşe” şiiriyle ise imgenin ne olduğuna dair somut bilgilere yer verilmiştir. Birinci ana metin olan “Sebil ve Güvercinler” de metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında imge kelimesine açıklama yapılmadan yer verildiği ve bunun bir eksiklik olduğu dile getirilmişti. Bu kısımda ise kavram tanımlaması yapılmış, örnekle somutlaştırılmış ve karşılaştırmalarla pekiştirilmiştir.

Manzume ve Şiir Arasındaki Farklar

Şiiri düzyazıya çevirmek güçtür. Manzumede anlatılanlar düzyazıya kolaylıkla çevrilebilir.

Şiir; sanat kaygısıyla yazılır, manzumede öğreticilik amaçlanır.

Şiirde edebî sanatlar geniş yer tutar, manzumede sanatlı ifadeler azdır. Manzumede olay örgüsü vardır, şiirde olay örgüsüne yer verilmez. Şiirde çoğunlukla bireysel duygu ve çağrışıma yer verilir, manzumede toplumsal konulara yer verilir.

Şiirde kelimelerde çok anlamlılık vardır, manzumede ise kelimeler genellikle gerçek anlamında kullanılır.

Edebi Sanatlar (Söz Sanatları)

a. Teşbih (Benzetme): Anlatımı güçlendirmek için aralarında benzerlik ilgisi bulunan iki şeyden, zayıf olanın güçlü olana benzetilmesidir. Benzetmede, benzeyen kelime gerçek anlamda, benzetilen kelimeyse mecaz anlamdadır.

Örnek

Sallansın dalların çocuklar gibi

Bakma güneş ısıtsın varsın

Küçük zerdali ağacım,

Sonra donarsın.

Cahit Külebi, Seçme Şiirler

Yukarıdaki örnekte dallar, sallanma yönüyle salıncakta sallanan çocuklara benzetilmiştir. Dallar, benzeyen; çocuklar, kendisine benzetilendir.

Tam benzetmede dört öge bulunur. Her benzetmede dört ögenin bulunması zorunlu değildir. Benzetmede benzetme yönü, benzetme edatı ya da her ikisi de bulunmayabilir. Benzetmenin olabilmesi için benzeyen ile kendisine benzetilenin olması zorunludur.

Benzeyen: Nitelikçe zayıf olan.

Kendisine benzetilen: Nitelikçe güçlü olan.

Benzetme yönü: Aktarılan özellik.

Benzetme edatı: Gibi, kadar, sanki...

Benzetme Çeşitleri

1. Ayrıntılı (Tam) Teşbih: Dört ögesi de bulunan benzetmedir.

Örnek

Bak kurt gibi kalın yapılı

Görmüş geçirmiş ağaçlara

Küçük zerdali ağacım,

Pişman olursun sonra.

Cahit Külebi, Seçme Şiirler

Manzum hikâye ile şiirin karşılaştırıldığı bu kısımda her iki metin türüne ait geniş açıklamalar yapılmıştır. Şiir üzerine öne çıkan tespitlerden bazıları şöyle özetlenebilir: Şiir, konsantre bir metin olup az sözle çok şeyi ifade edebilme sanatıdır.

Anlatılan şiiri etkili bir biçime getirmek, anlatımı zengin kılmak, güçlendirmek ve çeşitlendirmek için dilin anlam ve simgesel gücünü kullanma özelliklerine “Edebî sanatlar ya da söz sanatları” denir.

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında yer alan “Edebî Sanatlar” başlığı altında yer alan “teşbih” kavramı hedef kitlenin seviyesine uygun bir açıklama olarak karşımıza çıkmaktadır. “A.1. 5. Şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendirir.

- a. 9. sınıfta şiirde öne çıkan, dikkat çeken ve/veya yaygın olarak bilinen edebî sanatlar (teşbih, istiare, mecazımürsel, teşhis ve intak, tenasüp, tezat, telmih, hüsnütalil, tecahülîarif, kinaye, tevriye, tariz, irsalimesel, mübalağa) ele alınır.
- b. Şiirdeki bütün edebî sanatların tespiti yoluna gidilmez” (TEDÖP, 2018, s.19).

Yukarıda kaynak kitaptan alınan örnek, bireyin seviyesine uygun açık bir örnek olarak verilmiştir. Fakat örneklerle genel olarak bakıldığında bir önceki konu olan redif ve kafiye gösterimi gibi renkli işaretlerle belirtilmemiştir.

Kaynak kitapta teşbih örneği altında verilen bilgiler seviyeye uygun bir dil ile açıklanmıştır.

Benzeyen: Ağaçlar.

Kendisine benzetilen: Kurt.

Benzetme yönü: Kalın yapılı .

Benzetme edatı: Gibi.

2. Yalın Teşbih (Teşbihibeliğ): Benzeyen ve kendisine benzetilenin bulunduğu, benzetme yönü ile benzetme edatının bulunmadığı benzetmedir.

Ömek

Gül yüzlü bir âfetti ki her busesi lâle;

Girdik zaferin koynuna, kandık o visâle!

Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*

Benzeyen: Gül-buse.

Kendisine benzetilen: Yüz-lâle.

b. İstiare (Eğretileme): Benzetmenin asıl öğelerinden olan benzeyen ya da kendisine benzetilenden yalnızca biri ile yapılan benzetmedir.

Aralarında benzerlik ilgisi bulunan iki kelimedenden biri diğerinin yerine kullanılır. Açık ve kapalı istiare biçiminde kullanılabilir.

1. Açık İstiare: Benzetme öğelerinden yalnızca kendisine benzetilenle yapılan istiare çeşididir.

"Allâh'a giden yolda meleklerle karıştık."

Bu dizerlerde "şehitlik mertebesi" Allah'a giden yola benzetilmiş fakat benzeyen (şehitlik) söylenmemiştir. Sadece kendisine benzetilen durumundaki "Allah'a giden yol" söylenerek açık istiare yapılmıştır.

"Çözülen bir demetten indiler birer birer," dizesinde "kuş sürüsü" bir demet'e benzetilmiş, benzeyen söylenmeyerek açık istiare yapılmıştır.

2. Kapalı İstiare: Benzetme öğelerinden yalnızca benzeyenle yapılan istiairedir.

"Tutuşmuş ruhlarına bir damla gözyaşı sun." dizesinde ruh somut bir maddeye benzetilmiş, benzeyen olarak ruh kullanılmış, kendisine benzetilen somut madde belirtilmemiştir.

c. Mecazimürsel (Ad Aktarması): Bir sözün, benzetme amacı olmaksızın başka bir sözün yerine kullanılmasıdır. Mecazimürsele düz değişmece de denir. İki kelime arasında herhangi bir benzerlik ilgisi yoktur.

İki kelime arasında parça-bütün, yazar-eser, iç-dış, sebep-sonuç gibi ilgiler bulunur.

Ömek

"Bırak, yorgun başları bu taşlarda uyusun." dizesinde parça (baş) söylenerek bütün (gövde) kastedilmiş, mecazımürsel sanatı yapılmıştır.

ç. Teşhis (Kişileştirme): İnsan dışındaki varlıkları insan gibi düşünerek onlara insana özgü nitelikler kazandırma sanatıdır.

Kaynak kitaptan alınan örnek, bireyin seviyesine uygun açık bir örnek olarak verilmiştir. Tam teşbihte, her şey açıkça ve ayrıntılı bir biçimde ifade edildiği için şairler tarafından oldukça az tercih edilen benzetme çeşididir.

Kaynak kitaptan alınan sıradaki örnek, 3. ana metinde geçen bir nazım parçası olup bu beytin bilinmeyen kelimeleri tespit edilmiş ve metin altı soruları kısmında gerekli açıklamaları yapılmıştır. Teşbih sanatının açıklama ve örneklendirmeleri verildikten sonra kendisinden sonra açıklaması yapılacak olan İstiare (eğretileme) ile arasındaki farka değinilmemiştir.

Kaynak kitaptan alınan açıklama ile “istiare” kavramı kısaca anlatılmak istenmiş fakat hedef kitlenin bu kavramı ilk kez duyacak olmasını hesaba kattığımızda bu açıklamaya ilave bilgilerin de dâhil edilmesi gerekli olacaktır. İstiarenin kelime anlamı ödünç almaktır. Kaynak kitapta yer alan örneğin açık ve anlaşılır olmasına karşın edebî sanatlar içerisinde en çok zorlanılan birkaç başlıktan biri olan istiare konusunda tek örnek gösterilmiştir. Verilen örnek konuyu yeterince somutlaştıramamış ve konunun birkaç örnekle daha zenginleştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur.

Kaynak kitapta yer alan tanımlama temelde mecazımürsel kavramının öğretiminde açık ve anlaşılır denilebilecek ölçüde olmasına karşın hedef kitleye mecazımürsel çeşitlerinden bahsedilmeyip konunun örtük bir örnekle sunulduğu saptanmıştır.

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında söz sanatları başlığında verilen teşhis (kişileştirme) sanatı, kitapta hedef kitleye teorik anlamda açık anlatımla sunulmuştur.

Örnek

“Şimdi bomboş sebilden selviler bir şey sorar,” dizesinde selvilere insan özelliği verilerek teşhis sanatı yapılmıştır.

d. İntak (Konuşturma): İnsana ait özellikler kazandırılan varlıkların konuşturulmasıdır.

Örnek

Kaç yıldır akarım bilmem pazar yerini

Dinle ak bakışlı bir çeşme söylüyor

Cemal Süreya, *Üstü Kalsın*

e. Tenasüp: Anlamca birbiriyle ilgili kelimelerin bir arada kullanılmasıdır. Karşıt anlamlı kelimelerin bir arada kullanılması tenasüp değildir.

Örnek

Elimde hüner var, eldivenim yok!

Yakamda bir gülüm, yâsemenim yok!..

Zengince bir dayım, bir yeğenim yok,

Benden daha fakir bir kardaşım var!..

Rıza Tevfik Bölükbaşı, *Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri*

Dörtlükte “dayı, yeğen ve kardeş” anlamca birbiriyle ilgili kelimelerdir.

f. Tezat: Anlam bakımından birbirine zıt olan kelimelerin bir arada kullanılması sanattır. Tezat sanatı, birbirine zıt iki durum veya iki düşünceyi ifade eden kelimelerin bir arada kullanılmasıyla meydana gelir.

Örnek

Siz geniş zamanlar umuyordunuz

Çirkindi dar vakitlerde bir sevgiyi söylemek.

Yılların telaşlarda bu kadar çabuk

Geçeceği aklınıza gelmezdi.

Behçet Necatigil, *Şiirleri - Bütün Yapıtları*

Şiirin birinci dizesindeki “geniş” kelimesiyle ikinci dizesindeki “dar” kelimesi anlamca birbirine zıttır.

g. Hüsnüatalil: Sebebi bilinen bir olayı asıl sebebi yerine güzel bir sebebe bağlayarak anlatma sanatıdır. Hüsnüatalil, *güzel sebep* anlamına gelir.

Örnek

Gök masmavi bu sabah,

Güzel şeyler düşünelim diye.

Yemyeşil oluvermiş ağaçlar,

Bulutlara hayretinden.

Cahit Sıtkı Tarancı, *Otuz Beş Yaş - Bütün Şiirleri*

Şair gökyüzünün maviliğini güzel şeyler düşünme sebebine bağlayarak hüsnüatalil sanatı yapmıştır.

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında söz sanatları başlığında verilen intak (konuşturma) sanatı, kitapta hedef kitleye teorik anlamda açık anlatımla sunulmuştur. Açıklama kısmına hedef kitlede netlik sağlama açısından ilave olarak “İntak sanatının olduğu her yerde teşhis sanatı bulunur.” açıklaması yer almamaktadır.

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında söz sanatları başlığı altında verilen tenasüp sanatı, kitapta hedef kitleye teorik anlamda açık anlatımla sunulmuştur. Söz sanatları ile ilgili öğretim programında konu, kazanım, açıklamalar başlığı altında verilen açıklamalarda tenasüp (uygunluk) sanatının eş anlamlısı, öğrencilerin ulaşabileceği diğer akademik ve sınav eksenli kaynakların tamamına yakınında yer almasına rağmen kaynak kitapta bulunmadığı tespit edilmiştir. Örnek metinden hareketle verilen cevaplamalar ise hedef kitlede kavram karmaşasına yol açmıştır. Verilen örnekte “dayı, yeğen, kardeş” kelimelerindeki anlamsal yakınlık ifade edilmiş fakat “el, eldiven, gül, yasemen” kelimelerinden bahsedilmemiştir.

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında söz sanatları başlığı altında verilen tezat (zıtlık) sanatı, kitapta hedef kitleye teorik anlamda açık anlatımla sunulmuştur. Söz sanatları ile ilgili kavram öğretiminin, öğretim programında öngörülen kazanımlar doğrultusunda (zıtlık) tezat sanatının da eş anlamı ile birlikte verilmesi hedef kitlede hem sözlük öğretimi hem de akılda kalıcı olması düşünülmektedir.

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında söz sanatları başlığı altında verilen hüsnütalil (güzel nedene bağlama) sanatı, kitapta hedef kitleye teorik anlamda açık anlatımla sunulmuştur. Kaynak kitapta “hüsnütalil” kavramının diğer adına “güzel sebep” denilmiş ve yukarıda bahsedilen bulgularda görülen eksiklik bu kavram özelinde tamamlanmıştır.

h. Tecahülûarif: Şairin bildiği herhangi bir olayı, durumu veya hikâyeyi bilmiyormuş gibi anlatması sanatıdır.

Örnek

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?

Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?

Ya gözler altındaki mor halkalar?

Neden böyle düşman görünürsünüz,

Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

Cahit Sıtkı Tarancı, *Otuz Beş Yaş - Bütün Şiirleri*

Şair, şakaklarına kar yağmadığını ve aynadaki yüzün kendisine ait olduğunu bildiği hâlde bilmezden gelerek soru sormakta ve tecahülîarif sanatı yapmaktadır.

i. Telmih (Hatırlatma): Geçmişte meydana gelmiş bir olaya gönderme yapma sanatıdır. Bir dizede veya beyitte bilinen bir olay ya da tanınan bir kişi birkaç kelimeyle hatırlatılır. Ayrıntılı anlatımdan kaçınılır.

Örnek

Garibim, namıma Kerem diyorlar

Aslı'mı el almış harem diyorlar

Hastayım derdime verem diyorlar

Maraşlı Şeyhoğlu Satılmışım ben

Faruk Nafiz Çamlıbel, *Han Duvarları*

Dörtlükte Kerem ile Aslı hikâyesi hatırlatılmaktadır.

i. Kinaye: Bir sözün hem gerçek hem de mecaz anlamı düşünülerek mecazi anlam kast edilerek kullanılmasıdır.

Kalanlar ortada genç, ihtiyar, kadın, erkek

Harâb olup yaşıyor tâliin azabiyle;

Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz*

Beyitte "ortada kalmak" ifadesi kinayeli olarak kullanılmıştır. Gerçek anlamı "ortada görünmek" olan kelime öbeği mecazi anlamda "bakacak, gözetecek kimseden yoksun kalmak" anlamını taşımaktadır. Şair, beyitte mecazi anlamı kastetmiştir.

j. Tevriye: Yakın ve uzak iki anlamı olan bir kelimenin yakın anlamının söylenip uzak anlamının kastedilmesidir. Kelimenin her iki anlamı da gerçektir.

Örnek

Garb'ın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar;

Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.

Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,

Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*

"Ulusun" kelimesi iki anlamda kullanılmıştır. Kelimenin birinci anlamı "yücesin" ikinci anlamı köpek ve çakal gibi hayvanların çıkardığı uzun inilti sestir.

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında söz sanatları başlığı altında verilen tecahülüarif sanatı, kitapta hedef kitleye teorik anlamda açık anlatımla sunulmuştur. Söz sanatları kavram öğretiminde “a. b. c. ç. d.” yan başlıklarında verilen parantez içindeki diğer isimlerinin (bilip de bilmezden gelme) tecahülüarif sanatı için de verilmesi hem sözlük öğretimi hem de akılda kalıcı olması açısından seviyeye daha uygun hâle gelmesini sağlayacaktır.

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında söz sanatları başlığı altında verilen telmih (anımsatma) sanatı, kitapta hedef kitleye teorik anlamda açık anlatımla sunulmuştur.

Kaynak kitaptan alınan “kinaye” örneği, 3. ana metinde geçen şaire ait başka bir nazım parçasıdır. Doğrudan ana metinden örneklendirme olmasa da şair ve şiir hakkında temel kazanımlarını edinen hedef kitleye aşinalık kazanılmış bir örnek sunulmuş ve öğrenme eylemini olumlu şekilde pekiştirmiştir.

Kaynak kitapta “tevriye” başlığında alınan örnek, İstiklal Marşımızın 4. dördlüğünde geçen ve hedef kitlede dikkat çekici etkiye sahip bir nazım parçasıdır. Kavram öğretiminde tercih edilen örneğin yanında soyut olan söz sanatlarına birkaç örnek daha ilave edilmesi konuyu daha açık hâle getirmiş olacaktır.

k. Tariz (İğneleme): Bir kimseyi iğnelemek amacıyla bir sözü karşıt anlamını düşündürecek biçimde kullanmaktır.

Örnek

*Bu ne kudret ki Elifba'yı okur ezberden,
Tütünâme onun indinde Gülistan gibidir.*

Eşref, Hicviyeler

Birinci dizedeki "Elifba'yı (alfabeyi) ezberden okumak" sözüyle tariz sanatı yapılmıştır. Alfabeyi ezberden okuma eylemi abartılarak anılan kişiyle alay edilmektedir.

l. Mübalağa (Abartma): Bir durumu olduğundan çok büyük ya da çok küçük göstermektir.

Örnek

*Uçtuk Mohaç ufkunda görünmek hevesiyle,
Canlandı o meşhur ova at kişnemesiyle!*

Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz

Beyitte "uçmak" ifadesiyle mübalağa sanatı yapılmıştır.

m. İrsalimesel: Sözü etkili kılmak için atasözüne yer vermektir.

Örnek

*Gün de doğar gün de doğar
Bir gün mutlaka gün doğar
Gün doğmadan neler doğar
Gün doğmadan Şehzadebaşı'nda*

Sezai Karakoç, Şah Damar - Körfez Sesler Şiirler II

Üçüncü dizede "Gün doğmadan neler doğar." atasözüyle irsalimesel sanatı yapılmıştır.

ETKİNLİK

Aşağıdaki dizelerle söz sanatlarını eşleştiriniz

Gene parmağım ağzımda kaldı Masumluk akıyordu yüzünden, Behçet Necatigil, Şiirler
Bu dört mısra değildi, sanki dört damla kandı Faruk Nafiz Çamlıbel, Han Duvarları
Ve dörtnala, dümdüz bir mavilikte Kar yağıyor üstümüze, inceden. Ahmet Muhip Dıranas, Şiirler
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhidi! Bedr'in arslanları ancak bu kadar şanlı idi... Mehmet Âkif Ersoy, Safahat

Kapalı İstiare

Benzetme

Telmih

Kinaye

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında söz sanatları başlığı altında verilen tariz (iğneleme) sanatı, kitapta hedef kitleye teorik anlamda açık anlatımla sunulmuştur. Kaynak kitapta yer alan örneklerde vurgulanan kelimelerin renkli bir şekilde gösterimi metnin hedef kitle açısından seviyeye daha uygun hâle gelmesini sağlayacaktır. Söz sanatları içerisinde tespiti kolay denilebilecek bir kavram olan tariz, hedef kitle açısından anlamı bilinmeyen bir kelime “tutinâme” ile örneklendirilmiştir.

Kaynak kitapta “mübalağa” başlığı tanımlamasına alınan örnek, 3. ana metinde geçen bir nazım parçası olup bu beytin bilinmeyen kelimeleri tespit edilmiş ve metin altı soruları kısmında gerekli açıklamaları yapılmıştır. Bu bakımdan bireyin seviyesine uygun bir örnek olup hedef kitledeki kazanımı karşılamaktadır.

Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında söz sanatları başlığı altında verilen irsalimesel sanatı, kitapta hedef kitleye teorik anlamda açık anlatımla sunulmuştur. Verilen örnekle de hedef kitlede öğrenme kazanımı yerine getirilmiş olacaktır.

Kaynak kitapta yer alan etkinlik çalışmasında dört farklı şairin farklı söz sanatlarını örneklendiren nazım parçaları verilmiştir. Genel olarak bakıldığında Mehmet Âkif Ersoy’a ait nazım parçasında Bedr’in aslanlarında telmih; Ahmet Muhip Dıranas’a ait nazım parçasında dörtnala sözü ile kapalı istiare; Faruk Nafiz Çamlıbel’e ait nazım parçasında mısra-kan benzetmesi; Behçet Necatigil’e ait nazım parçasında parmağım ağzımda kaldı sözüyle kinaye sanatı buldurulması hedef kitleye etkinlik olarak verilmiştir. A.1. 5. kazanımını kapsayıcı şekilde verilen etkinlikler bu aşamada destekleyici nitelik kazanmıştır. Böylece imge, mazmun ve söz sanatlarının mana için katkısı belirlenerek hedef kitle için etkili bir çalışma olarak yer almıştır.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. Aşağıdaki dizelerde geçen edebî sanatları bulup açıklayınız.

Şiir	Edebî Sanat ve Açıklaması
Elimde hüner var, eldivenim yok! Yakamda bir gülüm, yâsemenim yok!.. Zengince bir dayım, bir yeğenim yok, Benden daha fakir bir kardaşım var!.. Rıza Tevfik Bölükbaşı, Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri	
Şimdi bomboş sebilden selviler bir şey sorar. Hatırlatır uzıyan dem çekişleri rüzgâr. Mermer basamaklarda uçuşur beyaz tüyler. Ziya Osman Saba, Geçen Zaman	
Gece vakti ev uyur, biz soğuk-issiz Odalarda oturur, Ölümler, toprak, sahipsiz gölge... Behçet Necatigil, Şiirleri - Bütün Yapıtları	

2. Mohaç Türküsü adlı şiirdeki imgelerin anlamlarını aşağıdaki tabloya yazınız.

İmgeler	Anlamları
Zaferin koynu	
Bahçe	
Kanatlı	
Parlattığı gün	

3. Mohaç Türküsü adlı şiirdeki söyleyici ile hitap edilen kişiler arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.
4. Mohaç Türküsü adlı şiirde şairin "biz" sözüyle kastettiği kimlerdir? Açıklayınız.
5. Mohaç Türküsü adlı şiirin, şairin hayatı ve görüşleriyle ilişkisini belirtiniz

Öğretim programına uygun olarak bu aşamada metne yönelik soru ve etkinliklere yer verilmiştir:

Verilen açıklamalara yönelik ders materyalinde söz sanatlarının belirlenmesinde esas olan öğeler örnek metinler ile bireye sunulmuştur. Kaynak kitapta yer alan 1. soru ile A.1. 5. kazanımını kapsayıcı şekilde verilen etkinlikler bu aşamada destekleyici nitelik kazanmıştır. Kaynak kitapta yer alan 1. soru ölçme- değerlendirme açısından hedef kitlede belirsizliğe neden olmaktadır. Bir örnekte birden fazla söz sanatı varsa öne çıkanı, baskın olanı mı yazmalı yoksa bütün söz sanatlarından mı bahsedileceği net değildir.

İlk örnekteki nazım parçası, kavram öğretiminde “tevriye” başlığı altında verilmiştir. Kavram öğretiminde verilen örneğin tekrar hedef kitleye soru olarak yöneltilmesi yerine farklı bir örnekle metni anlama ve çözümleme kısmı güçlendirilmelidir. İlk örnekte tevriye söz sanatı örneği verilse de “var-yok” ve “zengin-fakir” sözcükleri de “tezat” sanatına örnek oluşturur. Verilen örneklerden ikincisi “teşhis” ve “intak” söz sanatına örnek teşkil ederken üçüncüsü “teşhis” sanatını örneklendirmiştir. Bu durumda iki ve üçüncü örnekte verilen örneklere bakıldığında kapsam geçerliği açısından geliştirilebilir.

Metni anlama ve çözümleme alt başlığı altında verilen 2. soru ile açıklamalara yönelik ders materyalinde şiirde imge ve anlamlarının belirlenmesinde esas olan öğeler örnek kelimeler ile bireye sunulmuştur. Soru ile A.1. 5. kazanımını kapsayıcı şekilde verilen etkinlikler bu aşamada destekleyici nitelik kazanmıştır. Verilen örneklerin ana metinden alınması Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda şu şekilde açıklanmıştır: “Metin ve türle ilgili açıklamalar bölümünde metin ve metnin türü ile ilgili temel bilgiler metne atıflar yapılarak açıklanır” (TEDÖP, 2018, s. 15).

“Mohaç Türküsü” adlı şiirde üçüncü soru yönergesinde söyleyici-hitap edilen kavramları ile ilgili temel bilgilere daha önceki metinlerde yer verilmiş ve burada tüm ana metinlerde sorulan soru hedef kitleye verilen şiir üzerinden tekrar sorulmuştur. Metinle bağlantılı anlama ve çözümleme çalışması başlığında verilen çalışma öğretim programında yer alan A.1. 6. kazanımını gerçekleştirmeye yönelik olarak ders materyalinde ele alınmıştır.

Metni anlama ve çözümleme alt başlığı altında verilen 4. soru ile hedef kitleden şiirdeki “söyleyici” ye tekrar kulak verilmesi ve şiirde hitap edilen “biz” sözünün yorumlanması istenmektedir. Metinle ilgili anlama ve çözümleme için Değirmenci (2020) “zengin savaş tasvirlerine yer verilen bu şiirde, Macarlarla Mohaç Ovası’nda yapılan savaşta ön safta yer alan yüz kahraman atının serüvenine yer verilmiştir. Ufukta uçmak umudunu taşıyan atlıların öne atılmasıyla başlayan taarruzda, at kişnemeleri bütün ovayı canlandırmıştır. Ardından atlılar bir bir göğe yükselmeye başlamış, Allah’a giden bu yolda meleklerle karışmışlardır. Derken cennet

kapıları açılmış, yiğitler aynı şevkle içeri girdikten sonra orada atalarını görmeye başlamışlardır. Şimdi hep beraber cennette mutlu bir şekilde yaşayacaklardır” (s. 329) şeklinde yorumda bulunmuştur.

Metni anlama ve çözümleme alt başlığı altında verilen 5. soru ile hedef kitleden şairin hayatı ve görüşleri arasında ilişki kurulması istenmektedir. TEDÖP’te bu konu A.1. 10. maddeli kazanımı ile verilir.

ETKİNLİK

Mohaç Türküsü adlı metnin temasını, ahenk ve yapı unsurlarını belirleyerek aşağıdaki tabloda ilgili yerlere yazınız.

Tema	
Ahenk Unsurları	
Ölçü	
Uyak	
Redif	
Aliterasyon	
Asonans	
Yapı Unsurları	
Nazım Birimi	
Uyak Örgüsü	

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Yahya Kemal Beyatlı (1884-1958)

Üsküp'te doğdu. Asıl ismi Mehmet Ağâh'tır. Çocukluk yılları Üsküp'te geçti. İlkokulu Üsküp'te, Ortaokulu Selanik ve İstanbul'da tamamladı. Yükseköğrenim için Paris'e gitti. Paris'te dokuz yıl kaldı. Yurda döndükten sonra edebiyat ve tarih öğretmeni yaptı. Gazete ve dergilerde yazılar yazdı. Arkadaşlarıyla *Derghâh* dergisini çıkardı. Milletvekili oldu, büyükelçilik yaptı.

Yahya Kemal Beyatlı, divan şiirinin şekil özellikleriyle Batı şiirinin anlatım özelliklerini başarıyla birleştirdi. Şiirde Batı taklitçiliğine karşı çıktı. Şiirlerinde divan şiirinin nazım şekillerini kullanmış, beyitler arasında anlam bütünlüğü sağlamıştır. Aruz ölçüsünü şiirlerinde başarıyla uygulamıştır. Türk tarihine ilgi duymuş, şiirlerinin konularını genellikle Osmanlı tarihinden seçmiştir. Şiirlerindeki başlıca temalar aşk, İstanbul'un güzellikleri, tabiat, ölüm, musiki, deniz, rintlilik, sonsuzluktur.

Başlıca eserleri: *Kendi Gök Kubbemiz*, *Eski Şiirin Rüzgârıyla*, *Aziz İstanbul*, *Eğil Dağlar*, *Portreler*'dir.

3. metnin son kısmında yer alan etkinlik çalışmasında bir önceki ana metinle verilen metni anlama ve çözümleme alt başlığındaki kavram öğretimlerinin uygulamalı şekli karşımıza çıkar. TEDÖP’te bu konu A.1. 3. ve A.1. 4. maddeli kazanımları ile verilir.

Hazırlık

1. Okunan bir şiirin her insanda farklı duygular uyandırmasının sebepleri nelerdir?
2. "Şairlerin doğaya ve doğadaki olaylara bakışı farklıdır." sözüyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız.
3. Sırların saklanması konusunda ne düşünüyorsunuz? Açıklayınız.

DÖRDÜNCÜ METİN

SAHİPSİZ GÖLGE

Vurur yolda giderken.
Ve durgun en şen sofralarda bile.
Tantalos'un dalları gibi gece yarısı
Çekilir geriye, uykular insafsız.
Yarınları güvenen sınıksız giyinik
Gövdelerde eğreti
En süslü giysiler.

Çok gördüler mi sizin olsun demeyi
Âşık Paşa öğretti:
"Acı dirliğim isteyen
Tatlı dirilsin dünyada."
Çok bunaldınız mı dilinizde bu beyit.

Hırslar da boşuna
Paralar da, kavgalar da boşuna.
"Bir hastaya vardın ise
Bir yudum su verdin ise."
Yunuuuus, Yunus
Gece vakti ev uyur, biz soğuk-ıssız
Odalarda oturur,
Ölümler, toprak, sahipsiz gölge.

Behçet Necatigil, *Şiirleri - Bütün Yapıtları*

Metin ve Türle İlgili Açıklamalar

Behçet Necatigil, *Sahipsiz Gölge* adlı şiirde Âşık Paşa'nın "Acı dirliğim isteyen/Tatlı dirilsin dünyada" dizeleriyle toplumdaki kıskançlığı dile getirmektedir. Zengin ve sağlıklı insanların yoksul ve hasta insanlara yönelik kibrini ise Yunus Emre'nin "Bir hastaya vardın ise/Bir yudum su verdin ise" dizeleriyle ifade etmektedir. Şiirde hırsların ve kavgaların boşuna olduğunu anlatmaktadır.

Sahipsiz Gölge adlı şiirde mitolojiden yararlanılmıştır. Şiirin üçüncü dizesinde adı geçen Tantalos, Olimpos'taki şölene davet edilir. Sofradaki nektarı gizlice insanlara ulaştırır, tanrıların sırlarını insanlara anlatır. Tanrılarca cezalandırılır. Tantalos'un cezası, altından suların, üstünden yemişlerin eksik olmadığı bir yerde sonsuza kadar kalmaya yazgılı olmaktır fakat Tantalos, su içmek için eğildiğinde sular çekilir, yemek için meyvelere elini uzattığında ağacın dalları yukarı kalkar. Tantalos nimetler içinde onlardan hiçbir şekilde yararlanamaz.

Şiirde anlatıcı, bulunduğu ortamın uyumaya çok elverişli olduğu hâlde uykunun ondan Tantalos gibi kaçtığını anlatmaktadır.

Şiirde kelimelerin yan ve mecaz anlamları kullanılarak çağrışım değerinden yararlanılmıştır.

Konularına Göre Şiir Türleri

- Lirik şiir:** Duygu ve düşünceleri coşkulu ve etkili bir dille anlatan şiir türüdür. Adını Eski Yunan'da lyre (lir) adı verilen sazdan almaktadır.
- Epik şiir:** Kahramanlık, yiğitlik gibi duyguları dile getiren şiirlerdir. Destanlar epik türde şiirlerdir. Epik şiirlerde insanın duygu ve heyecanlarını yönlendirme amaçlanır.
- Satirik şiir:** Kişileri, toplumu, bir durum veya düşünceyi açık ya da kapalı olarak eleştiren şiirdir.
- Didaktik şiir:** Okuyucuyu çeşitli konularda bilgilendirmek, okuyucuya ders vermek amacıyla yazılan şiirlerdir. Bu tür şiirlerde şairin amacı bir düşünceyi okuyucuya telkin yoluyla benimsetmektir.
- Pastoral şiir:** Doğa güzelliklerini, köy ve kır hayatını anlatan şiirlerdir.

Pastoral şiirin iki çeşidi vardır: Kır ve tabiat sevgisini anlatanlara idil, çobanların hayatını karşılıklı konuşmalarla anlatanlara eglog adı verilir.

Şiir ünitesi kapsamında dördüncü metin olarak verilen “Sahipsiz Gölge” şiirine yönelik hazırlık sorularına yer verilmiştir. Metin önü sorular ile önceki metinlerde olduğu gibi süreç içi değerlendirme yapılması amaçlanmıştır. Ders işleniş sürecinde aşamalarının ilki olan hazırlık aşamasında ön bilgileri harekete geçirerek bireyin zihinsel ve psikolojik olarak güdülenmesi sağlanmıştır. Ayrıca hazırlık bölümünde yer alan çalışmalarla alana özgü “yaratıcı düşünme” becerisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. “Okunan bir şiirin her insanda farklı duygular uyandırmasının sebepleri nelerdir?” metin önü sorusuyla şiirin öznel bir etkinlik olduğu sezdirilmeye çalışılmıştır. Şiirin ana malzemesinin duygular olduğu ayrıca metnin bağlamından hareketle her bireyin hazır bulunuşluğu farklı olacağından şiirinde de farklı duygular uyandıracığına dikkat çekilmiştir. “Şairlerin doğaya ve doğadaki olaylara bakışı farklıdır.” sözüyle anlatılmak istenen nedir? Açıklayınız. Bu kısımda verilen bir diğer metin önü soru ile dış dünyadan edinilen farkındalığı bireyin iç dünyasında farklı duygular uyandırdığı bireye yorumlatılmak istenmiştir. Verilen çalışma ile bireyin kaynak kitapta ele alınan metin üzerinde motivasyonunu arttırmak amaçlanmıştır. “Sırların saklanması konusunda ne düşünüyorsunuz? Açıklayınız.” sorusu ile ana metnin tema ve konusu sezdirilmiştir. Ayrıca verilen metin önü sorusu ile öğretim programında da ön görülen ahlaki, manevi ve evrensel değerler konusunda dikkat çekici bir çalışma planlanmıştır. Böylece bireyin metin üzerinde yoğunlaşmasını sağlamak, temel dil becerilerinden okuma ile hedeflenen kazanımlara zemin hazırlamak amacıyla hazırlanmış etkili bir çalışma kaynak kitapta bireye sunulmuştur.

Çalışma materyali olarak incelenen Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında ünite, süre ve içerik tablosuna uygun olarak Cumhuriyet Dönemi’nden serbest tarzda yazılmış şiir örneği dördüncü metin olarak verilmiştir. Ünite, Yönergeden hareketle serbest tarzda yazılan şiir, türünün seçkin örneklerinden biri olarak bireye sunulmuştur.

Ders işleniş süreci dikkate alındığında metinden sonra verilen metinde geçen kelime ve kelime grupları dördüncü metin için kaynak kitapta yer almamıştır. Metinde yer alan “sofa, dirlik, eğreti” kelimelerinin anlamının metnin bağlamından hareketle çözümlenmesi yoluna gidilmiştir. Bahsi geçen kelimler dışında metinde anlaşılması güç herhangi bir ifade yer almamaktadır.

Sürecin bir başka bölümü olarak yer alan bu aşamada metin ve metin türü ile ilgili temel bilgiler programda bahsedildiği şekilde yapılandırılmıştır. Metne dair açıklamalar bu kısımda verildiği gibi metne atıf yapılarak da verilmiştir. Dördüncü metinle ilgili öncelikli olarak “Sahipsiz Gölge” şiirinin konusuna değinilmiştir. Metnin anlaşılır kılınması adına şiirin metinlerarasılık kuramından yararlandığına dair metin üzerinden örnekler ile açıklama

yapılmıştır. Ders materyalinde ele alınan metinde Âşık Paşa ve Yunus Emre’ye ait ürünlerden duygu ve düşüncelerin anlatımına sağlanmıştır. “Sahipsiz Gölge” adlı şiirde hangi bölümler ile mana bağlantısı kurulduğu bireye ifade edilmiştir. Ayrıca şiirin mitolojiden faydalandığına dair kısa bir açıklamaya yer verilerek şairin kelimeleri işlerken bu bağlamdan hareket ettiği açıklanmıştır. Şiirde kelimelerin çağrışım değerinde yararlanıldığına da değinilerek hazırlık kısmında verilen soruların metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında anlamlandırılması sağlanmıştır. Metnin konu ve temasını belirlemede, şiirin yorumlanmasında ve şiir türünün anlamlandırılmasında kolaylık sağlayan seviyeye uygun bir çalışma olarak görülmektedir. Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında konularına göre şiir türlerinin ders materyalinde ele alınışı ise şu şekildedir:

Şiirlerin işledikleri konulara göre yapılan sınıflandırma şiirin türünü belirlemektedir. “Sahipsiz Gölge” adlı şiir konuyu işleyişine göre “satirik şiir” örneği olarak kaynak materyalde ele alınmıştır. Metinle ilgili açıklama kısmında ise toplumdaki kıskançlığı, kibri dile getirdiğine dair bilgi verilerek metnin eleştiri içerikli olduğu bireye kavratılmaya çalışılmıştır. Metne dair açıklama kısmında “Hırsların ve kavgaların boşuna olduğunu anlatmaktadır.” ifadesi ile de şiirin ders verici niteliği sezdirilmiştir. Verilen açıklamaların hemen ardından ise şiir türleriyle ilgili kısa bilgilere yer verilerek şiir türlerinin öğretiminin pekiştirilmesi sağlanmıştır. Kaynak kitapta kavramsal açıdan eksik bırakılan yön, birinci ana metinle ilgili verilen çalışmada da şiir türüne dair bir bilgiye yer verilmiştir ancak türle ilgili yapılan tablolştırmanın dördüncü metine bağlı olarak verilen şiir türlerine dair bir ifadeye yer vermemiştir. Dördüncü metne bağlı olarak verilen şiir türlerinin modern şiir geleneğinde konularına göre şiirler şeklinde açıklanması gerekmektedir.

Metni Anlama ve Çözümleme

1. *Sahipsiz Gölge* adlı şiirin temasını belirleyiniz.
2. *Sahipsiz Gölge* adlı şiirdeki ahenk ögelerini belirleyiniz.
3. Aşağıdaki şiirlerin konularına göre türlerini belirleyiniz.

Şiirler	Konusuna Göre Türü
Çözülen bir demetten indiler birer birer, Bırak, yorgun başları bu taşlarda uyusun. Tutuşmuş ruhlarına bir damla gözyaşı sun. Bir sebile döküldü bembeyaz güvercinler... Ziya Osman Saba, <i>Geçen Zaman</i>	
Efendi! Yan gözle hor bakma bana! Senin baban kadar benim yaşıım var. Belki tuhaf gelir şu hâlim sana Geçinmek uğrunda çok savaşıım var. Rıza Tevfik Bölükbaşı, <i>Serâb-ı Ömrüm ve Diğer Şiirleri</i>	
Şimdi bomboş sebilden selviler bir şey sorar. Hatırlatır uzıyan dem çekişleri rüzgâr. Mermer basamaklarda uçuşur beyaz tüyler. Ziya Osman Saba, <i>Geçen Zaman</i>	
Hırslar da boşuna Paralar da, kavgalar da boşuna. "Bir hastaya vardın ise Bir yudum su verdin ise." Yunuuuus, Yunus Gece vakti ev uyur, biz soğuk-ıssız Odalarda oturur, Ölümler, toprak, sahipsiz gölge. Behçet Necatigil, <i>Şiirleri - Bütün Yapıtları</i>	

4. *Sahipsiz Gölge* adlı şiirdeki edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendiriniz.
5. *Sahipsiz Gölge* adlı şiirdeki söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirleyiniz.

Öğretim programına uygun olarak bu aşamada metne yönelik soru ve etkinliklere yer verilmiştir.

Ders işleniş sürecinin bu kısmında şiirin temasını buldurmaya yönelik bir soru yer almıştır. Metinle ilgili yapılan açıklamada elde edilen bilgiler temanın bulunması konusunda destekleyici olmuştur. Öğretim programda şiir ile ilgili verilen A.1.2. kazanımını gerçekleştirmeye uygun bir etkinlik olarak karşımıza çıkmaktadır. Verilen ikinci soruda ise şiirin ahenk öğelerini buldurmaya yönelik etkinlik yer almıştır. Ahenk öğeleri ile ilgili açıklamalar ve uygulamalar daha çok ikinci ana metine bağlı olarak verilmişti. Bu metinde de hem kazanımları pekiştirmek hem de ahenk öğelerinin şiirin mana boyutuna etkisini kavratmak amacıyla yeniden ele alınmıştır. A.1. 3. kazanımına uygun soru etkinliğine yer verilmiştir.

Dördüncü metinle ilgili verilen etkinlikte A.1. 4. kazanımına yönelik etkinlik yer almıştır. “Sahipsiz Gölge” şiiri ile verilen hazırlık soruları, açıklamalar şiirin içeriğini kavratmaya yönelik olarak planlanmıştır. A.1. 2. ve A.1. 3. kazanımlarıyla verilen etkinlikler bu aşamada destekleyici nitelik kazanmıştır.

9. sınıf Türk dili ve edebiyatı dersi için belirlenen kaynak kitapta konularına göre şiir türleriyle ilgili verilen örnekler şiir ünitesi kapsamında belirlenen ana metinlerden alınmıştır. Öğretim materyali hazırlanmasına ilişkin açıklamalarda yer alan metin ve türle ilgili açıklamaların metne yönelik olarak yapılması yönergesine uyulmuştur. Ancak bu kısımda ele alınan aynı şiire ait nazım parçalarının farklı şiir türlerini örneklemesi amaçlanmıştır. Öğretim programında Divan şiirine ait metinlerde birden çok temanın bulunabileceğine dair bir ifade yer almışken, Cumhuriyet Dönemi’ne ait metinlerde aynı şiir üzerinde farklı temaların olacağına yönelik bir ifadeye yer verilmemiştir. Kaynak kitap aracılığıyla hedef kitleye sunulan şiirlerde “Sebil ve Güvercinler” şiirinden alınan iki nazım parçasının konularına göre farklı şiir türlerini örneklemesi hedeflenmiştir fakat verilen örnek şiir türlerinin anlaşılması açısından nitelikli bir çalışma olmamıştır. Aynı şiire ait parçalarda farklı konuların işlenmesi şiirin tematik bütünlük açısından anlamlandırılmasını zorlaştırmıştır. Ziya Osman Saba’ya ait olan şiir parçaları pastoral ve lirik şiiri örneklemek amacıyla planlanmıştır. “Sebil ve Güvercinler” şiirine ait “Şair, şiirde duygu ve hayallerini coşkulu ve etkili bir söyleyişle dile getirir.” ifadesinden hareketle şiirin daha ziyade lirik şiir örneği olduğu anlaşılmaktadır. Verilen şiirler şiir ile ilgili verilen A.1.4. kazanımını gerçekleştirmeye uygun değildir. Bu nedenle pastoral şiiri örneklemek için bu aşamada ana metinlerden bağımsız başka bir örnek kullanılmalıdır. Rıza Tevfik’e ait şiir örneği ile satirik şiir, Behçet Necatigil’e ait şiir ile de didaktik şiir içeriği kavratılmaya çalışılmıştır. Satirik ve didaktik şiiri örneklemek için kullanılan şiir metinleri ise kazanıma uygundur.

Cumhuriyet Dönemi'ne ait serbest nazımı örneği olarak kaynak kitapta bireye sunulan metinde öğretim programında şiir ile ilgili verilen A.1. 5. kazanımını gerçekleştirmeye yönelik çalışma planlanmıştır. Şiirde öne çıkan edebî sanatları belirlemek için öğretim programında yer alan;

“A.1. 5. Şiirdeki mazmun, imge ve edebî sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendirir.

- a. 9. sınıfta şiirde öne çıkan, dikkat çeken ve/veya yaygın olarak bilinen edebî sanatlar (teşbih, istiare, mecazımürsel, teşhis ve intak, tenasüp, tezat, telmih, hüsnütalil, tecahülîarif, kinaye, tevriye, tariz, irsalimesel, mübalağa) ele alınır.
- b. Şiirdeki bütün edebî sanatların tespiti yoluna gidilmez” (TEDÖP, 2018, s. 19).

Kazanım ve açıklamadan hareketle şiir çözümlemesine yönelik etkinlik verilmiştir.

Metni anlama ve çözümleme aşamasında edebî sanatların anlama katkısını belirlemek, dilin canlılığını göstermek amaçlanmıştır. Edebî sanatlar kelimeye canlılık kazandırarak anlatımı çarpıcı hâle getiren söz ustalıklarıdır. Edebî sanatlar “Sahipsiz Gölge” şiirinde de anlamı güzelleştirmek ve bireye farklı çağrışım kapıları açmak için kullanılmıştır.

Şiire ait yukarıda verilen mısralarda öğretim programında da belirtildiği üzere teşhis, telmih tezat, irsalimesel gibi belirgin, çok yaygın söz sanatlarına yer verilmiştir. Şiir ünitesine ait verilen “Sahipsiz Gölge” metin söz sanatları açısından öğrencilerin sınıf düzeyine ve yaş seviyelerine uygundur. Şiirde bulunan söz sanatları anlam üzerindeki etkisi de şiirin tematik açıdan anlamlandırılmasını kolaylaştıracak özelliktedir.

Şiirde söyleyici ve hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkinin tespit edilmesi ise şiir ünitesine ait A.1. 6. kazanımına yönelik bir çalışma olarak aktarılmıştır. Böylece şiirin anlamından muhatabına, şiirin okunma tonuna kadar etki ettiği öğelerin birey tarafından fark edilmesi sağlanmıştır. Bu açıdan etkili amaç ve kazanımlara uygun nitelikli bir çalışma olarak sunulmuştur. “Sahipsiz Gölge” adlı şiirde şair aslını yitiren toplumdaki bireye dikkat çekmeye yönelik ifadeler yer vermiştir. Ders materyalinde yer alan metnin bu bakımdan çözümlenmesi hedef kitlenin metni anlamlandırması açısından nitelikli bir etkinlik olarak planlanmıştır. Ayrıca hedeflenen diğer kazanımlar içinde temel oluşturacak mahiyettedir.

6. *Sahipsiz Gölge* adlı şiirdeki millî, manevi ve mitolojik öğeleri belirleyiniz.
7. *Sahipsiz Gölge* adlı şiirde insanların hangi olumsuz davranışları eleştirilmektedir?
8. Aşağıdaki iki metni *Sahipsiz Gölge* adlı şiirle karşılaştırarak şiirler arasındaki etkileşimi ve çağrışımı değerlendiriniz.

Acı dirliğim isteyen tatlı dirilsin dünyada

Kim ölümüm ister ise bin yıl ömür olsun ona

Âşık Paşa, *Âşık Paşa'nın Şiirleri* haz. Aldubâkî Gölpınarlı

Tantalos'u da gördüm, korkunç işkenceler çekerken:

Duruyordu bir gölün içinde ayakta,

yüksele yüksele çıkıyordu su çenesine kadar,

ama içmek için davrandı mıydı damlasını alamıyordu suyun,

ihtiyar adam eğiliyor, eğiliyor, eğiliyordu,

su da çekiliyor, çekiliyor, yok oluyordu emen toprakta,

(...)

Yemişler sarkıyordu başının üstünde dallı budaklı ağaçlardan

armutlar, narlar, pırıl pırıl elmalar,

ballı incirler, tombul zeytinler sarkıyordu,

ama ihtiyar adam, koparayım diye ellerini uzattı mıydı,

bir yel geliyor, savuruyordu onları kara bulutlara.

Homeros, *Odysseia* çev. Azra Erhat, A. Kadir

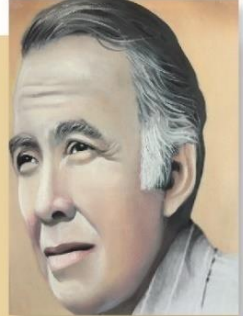
ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

Behçet Necatigil (1916-1979)

İstanbul'da doğdu. İlkokula İstanbul'da başladı, Kastamonu'da devam etti. Ortaöğrenimine Kastamonu Lisesinde başladı, rahatsızlığı sebebiyle ara verdi. 1936 yılında Kabataş Lisesini bitirdi. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden mezun oldu. Edebiyat öğretmenliği yaptı.

Ortaokul yıllarında edebiyata ilgi duydu. Şiirlerinde çevresindeki insanlardan başlayarak toplumu anlattı. Hem hece ölçüsünü hem serbest ölçüyü kullandı. Şiirlerinde zaman zaman sembollerden yararlandı. Yaşamın trajik yönlerini yorumladığı şiirlerinde sade bir dil kullandı.

Behçet Necatigil'in şiir türündeki eserleri *Kapalı Çarşı*, *Evler*, *Arada*, *İki Başına Yürümek*, *Eski Toprak*, *Divançe'dir*. Edebiyatımızda *İsimler Sözlüğü*, *Edebiyatımızda Yazarlar Sözlüğü* inceleme türündeki eserleridir. *Yıldızlara Bakmak*, *Üç Turunçlar*, *Gece Aşevi* radyo tiyatrosu türündedir.

“Sahipsiz Gölge” adlı şiire yönelik verilen metni anlama ve çözümleme çalışmasının bu kısmında ise öğretim programında öngörülen A.1. 7. kazanımına yönelik bir etkinlik planlanmıştır. Öğretim programında yer alan;

“A.1. 7. Şiirde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.

- a. Şiirde şiirin yazıldığı dönemin gerçekliğini yansıtan unsurlara ve/veya şiirin dönemin gerçekliğiyle ilişkisine değinilir.
- b. Bazı metinlerde ise içeriğin/göstergelerin genel anlamda doğal, toplumsal veya bireysel gerçeklikle ilişkisi üzerinde durulur.
- c. Bu hususlar değerler eğitimi çerçevesinde ele alınır” (TEDÖP, 2018, s.20).

Kazanım ve açıklamasından hareketle “Sahipsiz Gölge” şiirdeki sosyal ve mitolojik öğelerin birey tarafından çözümlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca değerler eğitimi ile kazandırılması hedeflenen nitelikler verilmiştir. Şiirde yer alan sosyal, manevi ve mitolojik unsurlar da değerler eğitimiyle kazandırılması istenen duygu ve düşünce dünyasındaki öğeleri desteklemektedir.

Metni anlama ve çözümleme ile ilgili yukarıda verilen etkinlikte ile A.1. 8. ve A. 1.13. kazanımına yönelik çalışma planlanmıştır. Bu aşamada hedeflenen kazanımlar ile diğer kazanımlar desteklenmiştir. “Şiirin aynı, benzer ve farklı anlayıştaki şiirlerle karşılaştırılması sağlanır.” kazanım açıklamasından “Sahipsiz Gölge” şiirinin çözümlenmesi 9. sınıf seviyesindeki birey için anlamlı hâle getirilmiştir. Metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında verilen yukarıdaki metne ait ifadeler de A.1. 8. ve A. 1.13. kazanımını için nitelikli bir çalışma olarak yer almıştır.

Hazırlık

Aşağıdaki iki metinde de şiir konusu işlenmiştir. Metinlerin şiiri ele alış biçimlerindeki farklılıklar nelerdir? Arkadaşlarınızla tartışınız.

HER ŞEY ŞİİRDİR

Her şey şiiirdir, uğultusu rüzgârın
Bir ırmağa usulcacık yağın kar
Her gece okunan bir dua çocuklukta
Gökyüzünde bölük bölük turnalar

Her şey şiiirdir, sevinç ve keder
Dünyada olmak duygusu...
Kıyıda, ıssız kayalıklarda
Kendi başına ışıldayan su

Her şey şiiirdir, şimdi, şu anda
Ak kâğıt üstünde dolanan elim
Karşığı avluda salınan söğüt
Yandaki odada uyuyan bebeğim

Her şey şiiirdir, çağrısı aşkın
Bahar toprağından yükselen tütsü
Umut ve acı, başlayan ve biten,
Yağmurun ve akıp giden hayatın türküsü

Her şey şiiirdir ve bir gün belki
İlk aşkım, ilk göz ağrım şiir
Koynunda ona yazdığım mektuplar
Bir yerlerden çıkıp gelecektir...

Ataol Behramoğlu,
Yaşadıklarımın Öğrendiğim
Bir Şey Var - Şiirler

Edebiyat türleri içinde sözün manasını edebî sanatlar yoluyla en fazla gizleyen yazı türü şiirdir. Ses unsuru ve kelime oyunları ile bir hüner gösterme hâline gelmiş olan şiirde nesir kadar açıklık yoktur. Hatta bazı şairler şiirde mana aramanın abes olacağı görüşündedirler.

Sadece estetik gayeler ile kaleme alınmış olsa bile, her şiir, mahsulü olduğu cemiyete bir şeyler anlatma, bir şeyler hissettirme amacıdadır. Şair kendisi için yazan, yazdıklarını kendisi için okuyan bir sanatçı değildir.

Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri I

Ders işleniş sürecinin ilk aşaması olarak verilen hazırlık kısmında bireyin konuya dikkatini çekmesi ve güdülenmesi amaçlanmaktadır. Genelde tartışma içerikli bir sorunun yer aldığı bu kısımda bireye öğrenilecek becerinin veya davranışın ne işe yarayacağı sezdirilmeye çalışılır. Çalışma materyali olarak incelenen Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk Dili ve Edebiyatı ders kitabında beşinci metin olarak verilen “Şiir Üstüne Notlar” adlı şiirle hedef davranış ve beceri için ele alınan hazırlık soruları şöyledir:

Bireyin öğrenmedeki etkisini arttırmak, farklı görüşler üzerine birlik sağlamak ve öğrenenin yorum gücünü geliştirmek için ders materyalinde tartışma yöntemi şeklinde sunulan hazırlık aşamasında yer alan farklı metinlerde aynı konunun ele alınışındaki farklılıkların sebepleri bireye kavratılmaya çalışılmıştır. Şiirin üzerine sayısız söz oluşu şiirin öznel bir faaliyet olduğunu göstermektedir. Bu öznelliğin dışında şiirin kendi tanımında dahi farklılıkların olması; şairlerin anlatım biçimleri, konuyu ele alışları eseri değiştirebilmektedir. Geleneksel şiir anlayışından modern şiir anlayışına geçiş de bu farklılaşmada temel etken olmuştur. Şiirde yer alan imge, mazmun, söyleyici, okuyucu ve daha birçok unsur şiirin farklı metinlerde farklı şekilde ele alınmasının başlıca nedenlerindendir. Hedef kitleye farklı sanatçılar tarafından sunulan farklı metinlerde bahsedilen hususlar verilmiştir. Hazırlık aşamasında verilen “Her Şey Şiirdir” başlığı altında sunulan metinde şiirin konusuna lirik bir üslup ile dikkat çekilmiştir. Bu metinde üslup dışında yer alan birim, uyak gibi ahenk öğeleri de amaca hizmet etmektedir. Hazırlık bölümünde ele alınan Mehmet Kaplan’a ait öğretici metin şeklinde bireye sunulan metinde didaktik bir üslupla şiirin konusu verilmiştir. Sonuç olarak ele alınan farklı türde metinlerle şiirin öznelliği, anlatım biçimi, sanatçıya görelik gibi ilkelerin eseri farklılaştırabileceğine dair algı oluşturulmuştur.

BEŞİNCİ METİN

ŞİİR ÜSTÜNE NOTLAR

Genç bir ozana

1

İmge avlama
Gelirse kapıyı aç

Düşüncenin içsel sesidir imge.

2

Ses
Sesteki tını
Bak işte o, çok önemli:
A'dan sonra U, U'dan sonra A.

3

Uyum
İniş çıkışı sesin
Uyumu yineleme
Başka grafikler.

4

Gerçekse dize düzenler solunumu.

5

Çok konuşma
Suskunluğa yakın dur.

6

Şiir yazarken
Eski ozanları düşün
Eski, belki de
Çok eski.

7

Bir İlkçağ ozanı şiirini okusun istemez misin?

8

Göğe benzemeyi dene
Gök gibi doğal
Gök gibi şaşırtıcı.

9

Ne duygu üret
Ne çağrışım
O okurun işi.

10

Dengeli ol,
Öyle ki cambaz sakar kalsın yanında.

11

Kıvılcım külün altında
Külünü karıştırmayı unutma.

12

Çağına uy,
Zaman dışıymışsın gibi davran,
Bunda çelişki yok.

13

Bir avucun matematik,
Bir avucun büyü,
Bunda da çelişki yok.
Sonra düşün, olsa da ne çıkar:
Çelişkidir şiir.

14

Matematiğin rastlantısı da diyebilirsin ona.

15

Geceyle gündüze denk
Karşıtlığında
Bütünü tümleyen.

16

Demosthenes gibi yap
Ağızda çakıl taşı denize karşı konuşurdu o
Senin de dizeler olsun ağızda
Onlarla otur kalk
Onlarla uyu
Onlarla uyan.

17

Sözcük,
Sözcükten şaşma.

18

İnsanlığın yükünü taşımıyorsan,
Kendinden söz etme.

19

Şiir, tarihinden bu yana pek değişmedi
İnsan yüzleri gibi tıpkı
O denli benzer
O denli başka.

20

Çaban özgünlüğe yönelik olmasın
Sıradan konuş
Unutma ki özgünlük mayanda ya var ya da yok
Çabayla ulaşılmak istenen özgünlük
Ozanı daha bir iter sıradanlığa

21

Küçük bir sesteki çığlık
Benzemez hiçbir çığlığa.

22

Masanın anlamı yok,
Kuşun anlamı yok,
Piramidin anlamı yok.

23

Unutulmayı iste
Yeniden anımsanırsan
Sonsuz yaşam ondan sonra.

24

Daha da var, bunlar ilk usuma düşenler.

Sabahattin Kudret Aksal, Şiirler

→ **Metinde Geçen Bazı Kelime ve Kelime Grupları**

Demosthenes (MÖ 384-MÖ 322): Atinalı ünlü politikacı. Kekeme olan Demosthenes kekemelikten kurtulabilmek için ağzına çakıl taşları koyarak konuşma çalışmaları yapmıştır.

→ **Metin ve Türle İlgili Açıklamalar**

Şiir Üstüne Notlar, Sabahattin Kudret Aksal tarafından şiire ilgi duyan gençlere şiirin nasıl yazılacağı konusunda bilgi vermek amacıyla yazılmış öğreticiliğin amaçlandığı bir şiirdir.

Yirmi dört bentten oluşan şiirin her bir bendinde şiire ilgi duyanların uyması gereken ilkeler sıralanmaktadır.

→ **Metni Anlama ve Çözümleme**

1. Şiir Üstüne Notlar adlı şiirin temasını belirleyiniz.
2. Şiir Üstüne Notlar adlı şiirdeki ahenk nasıl sağlanmıştır? Açıklayınız.
3. Şiir Üstüne Notlar adlı şiirdeki öğüt niteliğindeki bölümleri belirleyiniz.
4. Şiir Üstüne Notlar adlı şiirde dil hangi işlevinde kullanılmıştır? Belirtiniz.
5. Şiir Üstüne Notlar adlı şiirin şekil özelliklerinin içerikle ilişkisini belirleyiniz.
6. Şiir Üstüne Notlar adlı şiirin konusuna göre türünü belirleyiniz.

Çalışma materyali olarak incelenen Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında ünite, süre ve içerik tablosuna uygun olarak Cumhuriyet Dönemi'nden serbest tarzda yazılmış şiir örneği beşinci metin olarak sunulmuştur. Yönergeden hareketle serbest tarzda yazılan şiir, türünün seçkin örneklerinden biri olarak bireye sunulmuştur.

Ele alınan metin, ders işleniş süreci hazırlık aşamasında verilen bilgilerin genel özelliklerini yansıtan örnektir. Öğretim programında yer alan;

“A.1. 1. Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.

A.1. 2. Şiirin temasını belirler.

A.1. 3. Şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirler.

A.1. 4. Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit eder.

A.1. 9. Şiiri yorumlar.

A.1. 13. Metinler arası karşılaştırmalar yapar” (TEDÖP, 2018, ss.19-20).

Kazanımlarını oluşturmak için belirlenmiş bir şiirdir. Hazırlık kısmında yer alan soruda da metinler arası benzerlik ve farklılıkları karşılaştırmaya yönelik cevaplar aranmaktadır. Mehmet Kaplan ve Ataol Behramoğlu'ndan birer metin ile hedef kitleye şiir ile düzyazının imkânları somut bir şekilde örneklendirilmiştir.

“Metinde öğrencilerin cümlelerin bağlamından hareketle tahmin edemeyeceği kelimeler metinden sonra verilir” (TEDÖP, 2018, s.15). Verilen şiirle ilgili A.1. 1. kazanımına yönelik “Demosthenes” kelimesinin anlaşılmasına yönelik açıklama yapılmıştır. Metne genel olarak bakıldığında anlamı bilinmeyen kelime düzeyinde bir engel bulunmadığını fakat bu durumun imge ve söz sanatları bakımından aynı şekilde olmadığını belirtmek gerekir. Bunun dışında ele alınan metin, dil açısından konuyla bağlantılı olarak dönemin ve ait olduğu akımın seçkin örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Şiir Üstüne Notlar” şiiriyle ilgili metin ve türle ilgili açıklamalar başlığı altında bu şiirin konusu hakkında kısa bir açıklama yapılmıştır. Bu açıklamadan hareketle de bazı kavramlara yer verilmiştir. Hedef kitleye sunulacak olan metinde yirmi dört bent bulunduğu ve her bendin öğretici metin tarzında bir nitelik taşıdığından bahsedilmiştir. “Şiir Üzerine Notlar” şiiri ile ilgili verilen tür ve açıklamalar kısmında herhangi bir tanımlama, başlıklandırma ve kavram öğretimine yer verilmemiştir. Son ana metin olan bu kısımda şiir ünitesi ile ilgili önceki başlıklandırmalarda geçen kazanımlar bu kısımda sorular yöneltilerek ele alınmıştır. Bu sorular metni anlama ve çözümleme başlığı altında şu şekilde karşımıza çıkar:

Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı'nda yer alan öğretim materyalinin hazırlanmasına ilişkin olarak şiir ünitesiyle ilgili 13 kazanım yer almaktadır. Programda yer alan “Metinler, dersin amaç ve kazanımlarını gerçekleştirecek özelliklere sahip olmalıdır.” yönergesinden hareketle metni anlama ve çözümleme aşamasında kazanımların ele alınışı ve bu başlık altında verilen çalışmalar şu şekildedir (TEDÖP, 2018).

Kaynak kitapta ele alınan şiir Cumhuriyet Dönemi'ne ait serbest vezinle yazılmış bir şiir örneğidir. Modern şiir geleneğine ait özellikleri bünyesinde barındıran bu şiir, öğretici metin tarzında bilgiler veren seçkin örneklerden biridir. Programda belirlenen kazanımları gerçekleştirmeye müsait bir örnek olarak ders materyalinde bireye sunulmuştur. Ders işleniş süreci ile ilgili verilen bu aşamada şiirle ilgili öğretim programında verilen “A.1. 2. Şiirin temasını belirler” (TEDÖP, 2018, s.19). kazanımı bireye sağlanmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet Dönemi'ne ait olan ve kaynak kitaptaki ifadeyle tema olarak: “Gençlere nasıl şiir yazılacağı konusunda bilgi ve öğüt vermek amacı” karşımıza çıkar.

Verilen ikinci soruda şiirin ahenk öğelerini buldurmaya yönelik etkinlik yer almıştır. Ahenk öğeleri ile ilgili açıklamalar ve uygulamaların daha çok ikinci ana metine bağlı olarak verildiği belirtilmiştir. Bu metinde de hem kazanımları pekiştirmek hem de ahenk öğelerinin şiirin mana boyutuna etkisini kavratmak amacıyla soru olarak ele alınmıştır. A.1. 3. kazanımına uygun soru etkinliğine yer verilmiştir. Bu kısımda tekrar, kısa cümleler, imgeler ve öğüt niteliğindeki bölümlerle ahenk (uyum) sağlanmıştır.

“Şiir Üzerine Notlar” adlı şiire yönelik verilen metni anlama ve çözümleme çalışmasının bu kısmında öğretim programında öngörülen A.1. 7. kazanımına yönelik bir etkinlik planlanmıştır. Bu bağlamda aşağıda listelenen nazım parçaları ve bent numaraları hedef kitlede değerler eğitimi çerçevesinde öğüt verici nitelikte ele alınır:

İmge avlama, gelirse kapıyı aç, (1) Gerçekse dize düzenler solunumu (4) Şiir yazarken eski ozanları düşün (6) Göğe benzemeyi dene (8) Ne duygu üret ne çağırışımı okurun işi (9) Dengeli ol öyle ki cambaz sakar kalsın yanında (10) Kıvılcım külün altında, külünü karıştırmayı unutma (11) Çağına uy, zaman dışıymışsın gibi davran bunda çelişki yok (12) Demosthenes gibi yap ağzında çakıl taşı denize karşı konuşurdu o (16) Sözcük, sözcükten şaşma (17) İnsanlığın yükünü taşıımıyorsan kendinden söz etme (18) Çaban özgünlüğe yönelik olmasın, sıradan konuş (20) Küçük bir sesteki çığlık benzemez hiçbir çığlığa (21) Unutulmayı iste, yeniden anımsanırsın (23)

Metni anlama ve çözümleme alt başlığında yer alan 4. soru üzerine Ödev Yayınları'na ait kaynak kitap üniteleri incelenmiş ve dilin işlevleri konusuna dair tanımlama veya

açıklamaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte farklı ünitelerde sorular üzerinden dilin hangi işlevde olduğu cevaplandırılmak istenmiştir. Hedef kitleden bu konuda ancak yorumsal ifadeyle yanıt verilmesi beklenmektedir.

Metni anlama ve çözümleme alt başlığında yer alan 5. soru “A.1. 3. Şiirde ahengi sağlayan özellikleri/unsurları belirler.” kazanımının alt başlığı olan açıklamaya uygun bir sorudur: A1. 3. kazanımının ait;

c. Şiirin ahenk ve şekil özelliklerinin -varsa- içerikle ilişkisi üzerinde durulur. Bazı şiirlerde ölçü ve kafiye seçimi, kelimelerin düzenlenişi, dizelerin uzunluğu-kısalığı vb. aracılığıyla içeriğin görsel olarak şiirin şekline yansıtıldığı ve/veya ahenk özelliklerinin içerikle bağlantılı olduğu belirtilir.” (TEDÖP, 2018, s.19). Bu kazanımın yanında bu soru ile A.1. 4. kazanımının alt başlığı da dolaylı olarak hedef kitleye verilmek istenmektedir. Metni anlama ve çözümleme alt başlığında yer alan son soruda A.1. 4. kazanımı doğrudan hedef kitleye sorulmuştur. Bu kazanım ile 5. soru arasında ilişki kurabilecek olan hedef kitleye burada şiir türleri üzerinden doğrudan bir soru yöneltilmiş ve “didaktik şiir” örneği somut bir şekilde açıklanmıştır.

ETKİNLİK

BANA PAN ÖLDÜ DEDİLER

Bana Pan öldü dediler,
Öyleyse kimdi şakiyan sessizce
Kül rengi mürverlerle kaplı
O yeşil vadinin dibinde?

Bazen ruhumun büyüyle
Canlanan bir kuştı sanki öten;
Bazen denizin iniltisiydi
Karada yüreğime seslenen.

Soluk güzelliğiyle çuha çiçeklerinin
Donanmış kırlarda bile,
Eski bir acının gözyaşlarına
Rastladım menekşelerde.

Walter De La Mare, *Dünya Şiir Antolojisi II*

Türkçesi: Cevat Çapan

Bana Pan Öldü Dediler adlı şiiri *Sebil ve Güvercinler, Destan, Mohaç Türküsü, Sahipsiz Gölge ve Şiir Üstüne* *Notlar* adlı şiirlerle biçim, içerik, tür, dil ve anlatım bakımından karşılaştırınız.

ŞAİRİN BİYOGRAFİSİ

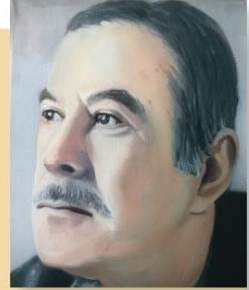
Sabahattin Kudret Aksal (1920-1993)

İstanbul'da doğdu. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümünden mezun oldu. Felsefe öğretmeni olarak görev yaptı. Müfettişlik ve müdürlük görevlerinde bulundu.

Şiirlerinde başlangıçta Garip akımının etkisinde kaldı. Şairanelikten, süsten uzak bir dille yazan şair, şiirin şekil özelliklerine özen gösterdi. Gündelik yaşamın bireysel sevinç ve umutlarını dile getirdi. 1960'tan sonra yazdığı şiirlerinde insanı, evreni ve zamanı sorguladı. Anlam kapalılığı olan bu şiirleri ölçülü ve uyaklıdır.

Hikâye ve oyunlarında geçim sıkıntısı çeken insanların yaşamları ve aile içindeki çatışmaları ele almıştır.

Başlıca eserleri: Şiir türünde *Şarkılı Kahve, Gün Işığı, Duru Gök, Bir Zaman Düşü*; hikâye türünde *Gazoz Ağacı, Yaralı Hayvan*; tiyatro türünde *Evin Üstündeki Bulut, Şakacı, Kahvede Şenlik Var*'dır.

Bu etkinlikte de kaynak kitapta yer alan beş ana metin yine TEDÖP’te öğretici (bilgi verici) metinler kısmında belirtilen “A.4. 14. Türün ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar. Türün önde gelen, temsil eden diğer yerli ve yabancı yazar ve eserlerden bahsedilir.” kazanımı etrafında verilen yabancı şiir örneği diğer ana metinlerde bahsedilen kazanımları da kapsayacak şekilde sarmal yaklaşım ile soru olarak yöneltmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada, Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 5 yıl süre ile tek ders kitabı olarak kabul ettiği Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında şiir türünün ele alınışı ve işleniş üzerine inceleme yapmak, MEB’e bağlı ders kitabında ele alınan şiir türündeki metinlerin öğrenciye sunulmuş şekli ve Türk Dili ve Öğretimi Programı ile metinler arasındaki uyumu incelenmek araştırmamızın temel problemini oluşturmuştur. Ortaöğretim düzeyinde şiirin estetik ve kuramsal olarak araştırma veri kaynağında hedef kitleye sunulma şekli araştırılmıştır.

Çalışma materyali olarak belirlenen ders kitabında ünite, süre ve içerikte belirlenen konulara uygun metinlere yer verilmiştir. Bu çerçevede Cumhuriyet Dönemi’nden hece ölçüsüyle yazılan iki şiir örneği, Cumhuriyet Dönemi’nden aruz ölçüsüyle yazılan bir şiir örneği, Cumhuriyet Dönemi’nden serbest tarzda yazılmış iki şiir örneği ve şiir türünün dünya edebiyatından bir örneği çalışmada ele alınmıştır. Araştırma veri kaynağında ele alınan metinlerin dönemini yansıtan seçkin bir örnek olup olmadığı, bireye hangi kavramlar etrafında aktarıldığı, öğretim programında şiir türüne yönelik kazanımlara uygunluğu ders kitabında şiir ünitesi kapsamında verilen metinler üzerinden çalışılmıştır.

Ders materyali olarak incelenen kaynak kitapta şiir ünitesi kapsamında verilen “Sebil ve Güvercinler” adlı metin ile ilgili metne hazırlık aşamasında beyin fırtınası tekniğine yer verilmesi hedef kitleye alışlagelmişin dışında düşünmeyi sağlamış ve ön bilgilerin etkili bir biçimde kullanımını desteklemiştir. Tartışma tekniğinin hazırlık sürecinde kullanılması bireyin aktif katılımını gerçekleştirerek zihinsel ve psikolojik algısını olumlu yönde etkilemiştir. Bu bakımdan kaynak materyalde hazırlık aşamasının yanal düşünmeye yönlendiren etkinliklere yer verilmesi şiir türünün aktarımı açısından etkili olmuştur. Birinci metne bağlı olarak şiir türüne hazırlık amacıyla verilen “Ağustos Çıkmazı” ve “Şehrin Üstünden Geçen Bulutlar” şiirlerinin ise şiir anlayışı bakımından aynı geleneği temsil etmesine rağmen biçimsel özellikler açısından farklılıklar göstermesi alıcının şiirleri sadece dış ritim özellikleri açısından değerlendirmesine yol açmıştır. Bu durum şiirin değerlendirilmesinde, yorumlanmasında ön öğrenmeleri aynı olmayan bireylerin zihinsel ve duysal motivasyonunu olumsuz yönde etkileyecek bir örnek olarak etkilemiştir. Ahenk özellikleri ve bağlı olduğu gelenek açısından benzerlik gösteren metinlere bu aşamada yer verilebilir. Öğretim programında şiir türü ile ilgili

A.1. 1. kazanımına yönelik metinde geçen kelimelere yer verilmiştir. Metnin bağlamından hareketle anlamı tahmin edilemeyecek kelimelere dair açıklamaların yer almaması şiirin anlamlandırılması, diğer kelime gruplarıyla bağlantı kurulmasını ve yorumlanmasını zorlaştıran unsur oluşturmıştır. Metinde anlamı bilinmeyen veya bağlamdan hareketle tahmin edilemeyen kelimelere eksiksiz olarak yer verilmesi metnin anlamlandırılmasını ve yorumunu kolaylaştıracaktır. Ancak kaynak kitapta sunulan birinci metin içerik ve dış yapı özellikleri açısından döneminin genel özelliklerini yansıtan seçkin bir örnek olarak sunulması hedef davranışların kazandırılması açısından nitelikli bir örnek olarak verilmiştir. “Sebil ve Güvercinler” metnine yönelik verilen metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında ise türe yönelik açıklamanın yine bireysel farklılıklar gözetilmeden verilmesi, tema gibi bazı kavram açıklamalarının ise ana metinden bağımsız olarak ifade edilmesi açıklamaların ve türe bağlı teorik kavramların somutlaştırılmasında engel teşkil etmektedir. Şiirin temasının, yapıdan bağımsız bir kavram olarak sunulması da kavramlar arasında bağlantı kurulmasını hedef birey grubu için zorlaştırmıştır. Şiirin teması ile yapısı arasındaki uyumun gözetildiği metinlere yer verilmelidir. Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programı’nda öngörülen açıklamaların metin ile bağlantı kurularak sunulması hedeflenmiştir. Kaynak kitapta şiir türü ile ilgili açıklamalarda ünite ile ilgili örneklendirmenin yapılmaması ise bireyde kavram edinimini güçleştirmiştir. Kavramların bireye aktarımında bu aşamada görülen eksikliklerden biri de metin ve türle ilgili açıklamaların bilinmeyen kavramlar üzerinden aktarılmasıdır. Tür ile ilgili açıklama ve kavramlar metinle bağlantı kurularak hedef kitlenin bilişsel seviyesine uygun şekilde verilmelidir.

Üçüncü metin olan “Mohaç Türküsü” üzerinden örneklendirilen “beyit” kavramı ile ilgili açıklamada vezin kavramının açıklanmadan aktarımı hedef davranışın kazandırılmasında güçleştirici unsur olarak yer almıştır. “Nazım” kavramının açıklama olarak yer almaması, Türk şiirin hangi dönemlerinde kullanıldığına dair bilgi verilmemesi de şiir türü ile ilgili genel bilgi aktarımının kaynak materyalde eksik bırakıldığını göstermektedir. Şiir birimlerinden biri olan “bent” kavramı ile ilgili tanım yapılırken bilgi ana metinden kavramın örneklendirilmesi kaynak kitap ile öğretim programı arasındaki uyumu pekiştirmiştir. Şiirin birimleriyle ilgili bir diğer örneklendirmede de “Sahipsiz Gölge” şiirine benzer nitelikte bir nazım parçası ile dönemin şiir yapısının aktarılması tür ile ilgili çalışmaların öğretim programındaki ünite içerik tablosuna uyumunu destekleyen örnek şiir türü ile ilgili açıklamayı desteklemiştir. Metni anlama ve çözümleme aşamasında ise Cumhuriyet Dönemi öz şiir anlayışına dair herhangi bir açıklamaya yer verilmemiş olması şiirin iç ve dış unsurlarla oluşturduğu örüntüden uzaklaşarak sadece anlam boyutu üzerinden belirlenmesine neden olmuştur. Ders işleniş sürecinin bu basamağında bireye sunulan nazım türünün belirlenmesine yönelik çalışmada türün

belirlenmesinde temel olan bilgilerin birinci metine bağlı olarak henüz verilmemiş olması anlama ve çözümlleme sorusunun etkinliğini yitirmesine neden olmuştur. Öğretim programında verilen ders işleniş sürecine yönelik olarak metnin iç ve dış öğeleri arasındaki uyum gözetilerek verilebilir.

Cumhuriyet Dönemi'ne ait hece ölçüsüyle yazılan şiir örneği olarak yer alan ve kaynak materyalde ikinci ana metin olarak sunulan “Destan” şiirinde metin önü sorular ile zihinsel süreçlerin işe koşulması sağlanmış böylece süreç içi değerlendirme yapılmıştır. Ders işleniş sürecinin ilki olan hazırlık aşamasında yer alan sorular ile birinci ana metinde sağlanan hedef davranışların ikinci metinde tür ile ilgili kuramsal bilgilerle birlikte anlamlandırılması amaçlanmıştır. Araştırma çalışmalarına bireyin aktif olarak yönlendirilmesi ise hem türe yönelik ilgiyi arttırmış hem de bireyin sunuş yolu ile öğrenmesi yerine sürece katılımını desteklemiştir. Bu etkinlikler göz önüne alındığında ders materyali olarak belirlenen kaynak kitapta, şiir türü ile ilgili tartışma ve araştırma üzerine kurulan hazırlık çalışmalarının tür öğretimi için etkili olduğu görölmektedir. Ele alınan şiir örneğinin de ünite, konu ve içerikler tablosunda yer alan esaslara göre seçilmiş olması dönemin genel özelliklerini bireye aktarması, ahenk öğelerini inceleme ve uygulamaya uygun bir metin olması şiir türüne yönelik etkili bir çalışma olmuştur. “Destan” şiirine bağlı olarak ele alınan kelime ve kelime gruplarının açıklamasıyla şiir türü üzerinden bireye akademik ve günlük yaşamından kullanacağı kelime dağarcığına katkı sağlanmıştır. şiirle ilgili açıklamaların farklı dönemlerde birbirini karşılayacak nitelikte oluşu tür ile ilgili teorik kavramların öğrenimini destekleyecek niteliktedir. Bu kavramların tek bir başlık altında sunulması ile de olası kavram karışıklığının önene geçecektir. Böylece şiirin ait olduğu dönem ve genel temel özelliklerinin bir arada verilmesi birey aısından metni anlama ve yorumlamaya katkı sağlayabilir.

İkinci ana metin olarak “Destan” şiirine bağlı olarak verilen söyleyicinin kitapta daha önce yer alan ünitelerde anlatıcı ögesine denk geldiğine dair ifadeye ver verilmemesi hedef kitlenin tür odaklı öğretimde önceki öğrenmelerle bağlantı kurmasını güçleştirici bir etken olmuştur. Mahlas kavramı kaynak materyalde 9. sınıf düzeyinde ön öğrenmesi eksik olan birey için anlaşılması güç ve bireyin dikkatini çekmeyen bir ifade olarak sunulmuştur. Mahlasın şiirin hangi beytinde kullanıldığına dair açıklama yapılarak aktarılması, örnek sunulması da kavramın anlamlandırılmasını ders materyalinde birey için kolaylaştırıcı bir açıklama olarak yer alabilir. Aynı zamanda halk şiiri geleneği ile ilgili bilgi verilmeden “Tapşırma” kavramının verilmesi de açıklama bakımından eksiklik olarak görölmektedir. Bu hususların düzenlenmesi bireyin anlamlı öğrenmesine katkı sağlayacaktır. şiir geleneğinde kavramların karşılığının verilmemesi şiir türünün gelenek içinde bütün olarak değerlendirilmesini olumsuz etkilemiştir. Öğretim

programında metin ile ilgili bilgilerin metnin işlenişini destekleyecek şekilde kaynak kitapta verilmesi birey açısından tür öğrenimini kolaylaştıracaktır. Vezinle ilgili açıklamalarda da belirlenen seviye için uygun olmayan ifadelerin yer alması 9. sınıf düzeyindeki birey için türün anlaşılması adına belirsizlik oluşturmuştur. Ancak hece ölçüsüyle ilgili yapılan açıklama ise tür ile ilgili diğer bilgileri destekleyici öge olmuştur. Aruz ile ilgili yapılan açıklamada ise veznin belirlenmesinde temel olan ölçütlerin neye göre belirlendiğine dair yeterli açıklamanın olmaması yeni öğrenmelerin öğrencilerin dikkatini çekecek nitelikte sunulmasına aykırılık göstermiştir. Tür ile yapılan açıklamalar da ana metin üzerinden örneklendirilmeye yer verilmesi öğretim programında yer alan A.1. 3. kazanımına kaynak materyalin uygunluğunu arttırmıştır. Redif ve kafiye yönelik açıklamaların ise ders kitabında ayırt edici özellikler üzerinden sunulması öğrenmeyi olumlu yönde etkileyecektir. Uyak düzenleriyle ilgili açıklamalarda ise uyak türlerinin hangi dönemlerde kullanıldığına dair bilgiye yer verilmesi ve bu dönemleri somutlaştıran örnekler üzerinden açıklanması anlamlı öğrenmeyi destekleyerek tür öğretimine katkı sağlayacaktır. Metin ve türle ilgili açıklamalara dair bazı örneklerin farklı kavramlarla yeniden kullanılması ise birey açısından kavram karışıklığı oluşturmuştur. Metin açıklamalarının ise A.1. 1. ve A.1. 2. kazanımına uygunluğu ders materyalinde türün aktarımının dönemin genel özelliğini kavratıcı ve düşünme becerisini geliştirici nitelik taşıdığını göstermektedir.

3. ana metin olan şiirde metin öne sorular başlığı altında ikinci soruda gayet açık bir metinle hikâye yazma çalışması istenirken 3. soruda imgeleri, çağrışımları anlamak için bilinmeyen bazı kelimelere yer verilmesi gerekir. Örnek: vuslat, sükût, râm... “Mohaç Türküsü” şiirinden sonra metinde öğrencilerin bağlamdan hareketle tespit edemeyeceği kelimelere yer verilmiştir. Bu bağlamda “âfet, bûse, visâl” kelimesinin anlaşılmasına yönelik açıklama yapılmıştır ancak metinde geçen “ced” kelimesine dair bir açıklamaya yer verilmemiştir. Bu durum ele alınan şiirin anlaşılması ve diğer kelime gruplarıyla mana bağlantısının kurulmasını zorlaştırmıştır. Bu metne (Sivas Yollarında) genel olarak bakıldığında Mohaç Türküsü’ne göre daha sade ve anlaşılır olması manzume tanımına uygun bir örnek olduğunu göstermiştir.

3. şiirin altında yer alan metin ve türle ilgili açıklamalar kısmında kaynak kitaptan alınan örnekler, bireyin seviyesine uygun açık ve anlaşılır olarak verilmiştir. Fakat örneklerle genel olarak bakıldığında bir önceki konu olan redif ve kafiye gösterimi gibi benzeyen ve benzetilen şeklinde renkli olarak belirtilmesi yerinde olacaktır. Teşbih sanatının açıklama ve örneklendirmeleri verildikten sonra kendisinden sonra açıklaması yapılacak olan istiare (eğretileme) ile arasındaki farka değinilmesi hem bu konuyu pekiştirecek hem de sıradaki

konuya ait ön bilgilerini harekete geçirme görevi taşımış olacaktır. Edebî sanatlar içerisinde en çok zorlanılan birkaç başlıktan biri olan istiare konusunda tek örnek gösterilmesi kavram öğretiminde eksiklik olarak tespit edilmiştir.

Kaynak kitapta yer alan “İstiare” tanımlaması hedef kitlede anlam karmaşasına neden olmasa da verilen örnek konuyu yeterince somutlaştıramamış ve konunun birkaç örnekle daha zenginleştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Ayrıca tanımlama yaparken daha sonra karşımıza çıkacak olan teşhis konusuyla da konunun pekiştirilmesi (Teşhisin olduğu yerde kapalı istiare de bulunur.) yerinde olacaktır. Ders kitabında açıklaması verilen “mecazımürsel” konusu açık bir örnekle gösterilmemiştir. Bu doğrultuda hedef kitlenin konuyu anlama ihtiyaçları noktasında örneklerle zenginleştirme yoluna gidilmelidir. Kişileştirme (teşhis) sanatı ile ilgili açıklamaya ilave olarak kitapta belirtilen ikinci söz sanatına “Teşhisin olduğu yerde kapalı istiare de vardır” bilgisine yer verilmesi konuyu daha açık hâle getirecektir. Edebiyatın diğer bilimlerle ilişkisi konusuna atıf yapılarak intak (konuşturma) sanatı ile matematik bilim dalına ait kümeler konusuyla ilgi kurulup burada şu bilgiye yer verilmesi konuyu daha açık hâle getirecektir: “İntak sanatının olduğu her yerde teşhis sanatı bulunur.”

Edebî sanatlara genel olarak bakıldığında öğrencilerin ulaşabileceği diğer akademik ve sınav eksenli kaynakların tamamına yakınında diğer adlandırmaları bulunurken ders kitabında “a. b. c. ç. d.” yan başlıklarında belirtilmemiştir. Bu isimlendirme hedef kitle için hem Türkçe olması hem de akılda kalıcı olması düşünülerek belirtilmelidir. Tenasüp (uygunluk) söz sanatı açıklamasında verilen nazım parçasında “dayı, yeğen, kardeş” arasında tenasüp olduğu belirtilmiş olup yazılan örneğin mısralarında bulunan “el, eldiven, gül, yasemen” kelimelerinde tenasüp olduğu söylenmemiştir. Öğrenmenin eksiksiz gerçekleşebilmesi için bu düzenleme yapılmalıdır. Kaynak kitapta “Hüsniyatı” kavramının açıklamasında diğer adına “güzel sebep” denilmesi tanımlamadaki netliği sağlamada olumlu etkiye sahiptir. Bu sayede öğrenci kavram öğretiminde başarı sağlamış olur. İncelenen ders kitabında tanımlaması yapılan “tecavülüarif” sanatı verilen kavram terkinin aslında günlük hayatta sık kullanılan bir sözcük olması fakat burada kavram öğretiminde belirtilmediği için ilgi kurmakta zorlanıldığı kaynak kitap yazarı tarafından dikkate alınmalıdır.

Kaynak kitapta yer alan söz sanatları öğretiminde verilen örneklerde vurgulanan kelimelerin renkli bir şekilde gösterimi metnin hedef kitle açısından seviyeye daha uygun hâle gelmesini sağlayacaktır. Kaynak kitapta yer alan “kinaye” başlığı açık ve anlaşılır bir örnek ve tanımlamayla gösterilmiştir. Kinayenin “benzetme amacı taşımadan” hem gerçek hem mecaz anlama gelecek şekilde kullanılması bilgisi ise bu tanımlamada eksik bırakılan açıklama olarak karşımıza çıkmaktadır. Söz sanatları içerisinde tespiti kolay denilebilecek bir kavram olan tariz,

hedef kitle açısından zor bir örnek ile gösterilmiş bu da kazanımın kolay öğrenilmesinin önünde engel teşkil etmiştir. Burada “tutinâme” açıklanması gereken bir sözcüktür.

3. ana metin başlığı altında verilen metin tür ve açıklamaları, sonuç ve tartışma bölümünde değerlendirilmiş ve bu aşamada metne yönelik soru ve etkinliklere yer verilmiştir: Kaynak kitapta yer alan ilk soru ölçme-değerlendirme açısından hedef kitlede belirsizliğe neden olmaktadır. Bir örnekte birden fazla söz sanatı varsa öne çıkanı, baskın olanı mı yazmalı yoksa bütün söz sanatlarından mı bahsedilmeli? sorusuna açıklık getirilip hedef kitlede ölçme kriterlerine yönelik hata minimuma indirilmelidir.

Şiir ünitesi kapsamında dördüncü ana metin olarak ele alınan “Sahipsiz Gölge” adlı şiir için ders işleniş sürecine yönelik olarak hazırlık kısmında metin önü sorularla bireyin bilişsel ve psikolojik motivasyonu artırılmıştır. Konuya hazırlık sorularıyla dikkat çekilerek güdülenmeyi olumlu etkileyen çalışmaya yer verilmiştir. Bu kısımda daha çok ahlaki ve evrensel değerlere yönelik soruların yer alması öğretim programında okuma ile ilgili kazanımların aktarılmasını kolaylaştırmıştır. Metinlerarasılık temel alınarak şiirin anlaşılır kılınması sağlanmıştır. Bu durum bireyin farklı bakış açılarıyla aynı tema etrafında şekillenen metinler üzerinden çalışma yapmasına zemin hazırlamıştır. Böylece şiir türü ile ilgili kazanımların aktarımı etkili bir çalışma üzerinden yürütülmüştür. Mitolojiye ait kısa bir açıklamanın “Sahipsiz Gölge” şiirine bağlı olarak verilmesi ana metnin anlaşılmasını ve yorumlanmasını da birey açısından destekleyici öge olmuştur. Satirik şiir örneği olarak kaynak kitapta yer alan metnin “Sebil ve Güvercinler” şiirine ait açıklamada verilen tabloda konularına göre şiir türüne dair bir ifadenin yer almaması ise türün dönemlere ayrılmasında hedef seviye için zorlaştırıcı bir unsur olmuştur. Metni anlama ve çözümleme kısmında ise şiirin temasını buldurmaya yönelik bir çalışmanın yer alması şiir türü ile ilgili öğretim programını ön gördüğü A.1. 2. kazanımını destekleyici çalışma olarak kaynak materyalde yer almıştır. Ahenk öğelerinin tespitine yönelik yer alan anlama ve çözümleme çalışmasında ise “Destan” şiirine yönelik çalışmaya yer vermesi kazanımları pekiştirmesi ve şiirin mana boyutuna ahenk öğelerinin etkisini kavratması açısından A.1. 3. kazanımına olumlu katkı sağlamıştır. Cumhuriyet Dönemi’ne ait metinlerle ilgili öğretim programında farklı temaların bir arada bulanabileceğine dair açıklamamaya yer verilmesi şiir türlerinin ele alınışı açısından nitelikli bir çalışma olacaktır. Aynı şiire ait farklı parçalarda konularına göre farklı şiir türlerine yer verilmiş olması ise öğretim programının türle ilgili A.1. 4. kazanımını gerçekleştirmeye uygun bir çalışma olarak yer almamıştır. Ana metin olarak sunulan şiirin yaygın söz sanatlarını örneklendirmesi ise tür açısından kazanımların pekiştirilmesi ve şiirin tematik açıdan anlamlandırılmasını kolaylaştırıcı öge olarak yer almıştır. Söyleyici ve hitap edilen varlık/kişi

arasındaki ilişkinin tespitine yönelik çalışma ise şiir türüyle ilgili A.1.6. kazanımına uygun bir çalışma planlandığını göstermiştir. Amaçlanan çalışma ile şiirin anlam boyutunun hitap edilen varlık ile birlikte ahenk öğelerine etkisini de bireye kavratması açısından etkili bir unsur olmuştur. Sosyal ve mitolojik öğelerin de şiir türü üzerinden aktarılmaya çalışılması değerler eğitimiyle kazandırılması istenen duygu ve düşünce öğelerinin destekleyici öğeler olduğunu aktarmaktadır. Bu durum şiir türünün birey üzerinde akademik beceri dışında duygu ve düşünce becerilerine de olumlu etkisinin kavratmaktadır. “Sahipsiz Gölge” şiirine yönelik metni anlama ve çözümleme çalışmalarının benzer ve farklı metinleri karşılaştırmasını sağlaması şiir çözümlemesinin belirlenen seviye için uygun hâle gelmesini destekleyecektir.

Çalışma materyali olarak incelenen Ödev Yayınları (2023-2024) ortaöğretim 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında ünite, süre ve içerik tablosuna uygun olarak Cumhuriyet Dönemi’nden serbest tarzda yazılmış şiir örneği olan “Şiir Üstüne Notlar” beşinci metin olarak hedef kitleye sunulmuştur. Genel olarak öğretici bilgiler de içeren şiirin metin altı soruları ele alındığında ilk üç soru açık ve anlaşılır olarak görülmüş fakat metni anlama ve çözümleme alt başlığında yer alan 4. soru üzerine ödev yayınlarına ait kaynak kitap üniteleri incelenmiş ve dilin işlevleri konusuna dair tanımlama veya açıklamaya rastlanmamıştır. Bununla birlikte farklı ünitelerde sorular üzerinden dilin hangi işlevde olduğu cevaplandırılmak istenmektedir. Hedef kitleden bu konuda ancak yorumsal ifadeyle yanıt verilmesi beklenmektedir. Bu metin, kaynak kitapta diğer metin örneklerine göre daha kısa tutulmuş ve metin altı soruların devamında yabancı bir şiir ile Bruner’in sarmal yaklaşımı çerçevesinde önceki şiir metinleriyle karşılaştırılması istenmiştir.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Ş. (2013). *Şiir tahlili - teori ve uygulama-*, (2. baskı), Kurgan Edebiyat Yayınları.
- Aktepe, V. (2005). Eğitimde bireyi tanımanın önemi. *Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 2005, 15-24.
- Albayrak, N. (2009). Türk halk şiirinde biçim ve tür sorunu. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 2(3-4), 133-186.
- Alp, G. (2018). “Tasavvuf ve klasik şiirimiz”. *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 1(1), 415-418.
- Araz, T. (2020). Divan iirinde Arapçanın anlamsal değeri. *Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi*, 5(1), 60-81.ş
- Bakır, S. (2023). Modern şiir sanatına kuramsal bir yaklaşım. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(44), 293-309.
- Baltacı, A. (2017). Nitel veri analizinde Miles-Huberman modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 1-15.
- Başar, H. (2001). *Sınıfyönetimi*. (5. baskı) Pegema Yayıncılık.
- Bayat, N. (2006). *Şiire yönelik tutumların ve ön örgütleyicilerin şiirsel imgelerin anlamlandırılması üstündeki etkililiği*. Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi,
- Bilgin, A. A. (2014). Türk tasavvuf edebiyatının mahiyeti. *Journal of Turkology*, 24(1), 1-13.
- Börekçi, M. (1997). Türk eğitim sisteminde öğretimin konusu ve öğretim dili olarak Türkçe, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 8, 23-32.
- Bruner, J. S. (1960). *The process of education*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Büyük, Ü. (2014). *Şiir ile hikâyenin kesiştiği ortak noktada-Tanzimat'tan Cumhuriyet'e-manzum hikâye* (Master'sthesis).
- Cecil, N. L. (1994). *For the love of language. Poetry for every learner*. Winnipeg, MB: Peguis.
- Ceylan, M. M., & Düzenli, M. B. (2023). *Divan şiirinde İsrâiliyat bağlamında Hz. Âdem*. 1. IJSS, 7(31), 705-738.
- Creswell, J. W. (2002). *Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative*. Prentice Hall Upper Saddle River, NJ.
- Çavuşoğlu, A. (2023). Eğitim ve çevrimiçi eğitim. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 12(35), 565-576.
- Çubukçu, Z., Taşdemir, M., Güven, M., Babadoğan, C., Oğuz, A. ve Aybek, B. (2011). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. (Ed. Bilal Duman), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çalışkan, N. (2006). Türkiye’deki orta öğretim edebiyat ders kitapları üzerine edebiyat eğitimi açısından bir değerlendirme. *Milli Eğitim Dergisi*, 34(169), 1-11.
- Değirmenci, H. (2020). Yedi kat arşa kanatlanan atlar: Yahya Kemal Beyatlı’da şehitlik kavramı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (21), 322-330.
- Demir, M., & Duman, B. (2014). Şiir okumaya dayalı Türkçe öğretimi. *İlmi Araştırmalar* (17), 89-98.
- Ekici, M. M. (2016). *Şeyh Galip divanında benzetmeye dayalı edebî sanatlar* (Master'sthesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

- Fraenkel, J.R. & Wallen, N.E. (2000). *How to design and evaluate research in education. (4th Edt.)* McGraw-Hill.
- Gökmen, Ü. (2020). Anlatımcı şiirde hikâyenin izlerini sürmek: “Sivas Yollarında”, “Yol Türküleri”, “O Köy Yine Kendi Rüyasındadır”. *Kültür Araştırmaları Dergisi* (4), 76-95.
- Gündüz, O. (2005). Ana dili öğretiminde anlatım sorunları ve çözümüne dair bazı öneriler. *Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12, 19-34.
- Hancıoğlu, H. (2016). Gelenek üzerine. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 2(1), 175-188.
- Harden. R.M. (1999). What is a spiral curriculum?, *MedicalTeacher*, 21(2), 141-143.
- İlyas, Ö.(1997). *Edebiyat bilgileri*, (1. Baskı).
- Kalkan, K. (2019). Edebiyat didaktiği ve edebiyat öğretiminin hedefleri. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 8(24), 393-407.
- Karaaslan, N.Ü. (2010). *Şair. DİA*,
- Karadayı, O. N. (2017). Âşık tarzı şiir geleneği ve tasavvufî neş’enin âşık tavrına yansıması. *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (KTUIFD)*, 4(1), 43-64.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve eğitim*, Engin Yayınevi.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Kiefer, B. Z. (2010). *Charlotte Huck’s children’s literature. (10th edition)*. MA: Mc Graw Hill Higher Education.
- Koçak, A. (2023). Karacaoğlu şiirleri bağlamında âşık şiirinde kafiye ve redif hususiyetleri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 10, 409-425. <https://doi.org/10.51531/korkutataturkiyat.1254019>
- Koncu, H. (2000). Klâsik Türk edebiyatında vâlî mahlaslı şairler ve vâlî-i âmidî. *İlmî Araştırmalar*, (9), 119-132.
- Kuyumcu, E. (2023). Türkçenin fonetik poetikası: Aliterasyon ve asonans. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (32), 265-280.
- MEB, (2009). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı ve kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Moran, B. (1991): *Edebiyat kuramları ve eleştiri*, (8. Baskı). Cem Yayınevi.
- Örgen, E. (2004). 1940-1973 arası Türk şiirinde “gelenek” kavramı etrafındaki yaklaşımlar. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (15), 65-77.
- Pilav, S. (2008). “Şiir üzerine”. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 16(2), 675- 680
- Sağlık, Ş. (2008). “Mehmet Âkif’in Şiirlerindeki hikâye unsurları”, *Hece (Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı)*, 133, 362-393
- Salman, Y. (2004). “İmge, Zor Yakalanır Bir Görselleştirme”, *Kitap-lık, Aylık Edebiyat Dergisi*, 74.
- Sami, Ş. (1978). *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları.
- Sarıgöz, O. (2013). Sınıfla ve grupla tartışma yöntemlerinin meslek yüksekokulu öğrencilerinin akademik başarılarına etkisi. *Ejovoc (Electronic Journal of Vocational Colleges)*, 3(3), 100-106

- Sayar, S. (2014). “Son asır Türk Edebiyatı tarihi, modern Türk edebiyatının ana çizgileri, Türk edebiyatı, Türk edebiyatı tarihi” adlı eserlerin edebi türleri ele alışıları bakımından incelenmesi. *Studies of The Ottoman Domain*, 4(7), 1-25.
- Savaşkan, V. (2016). Ortaöğretim 9. sınıf Türk edebiyatı ders kitaplarındaki metin altı soruları üzerine bir inceleme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 821-836.
- Seale, C. (1999). *Quality in qualitative Research*. Sage.
- Senemoğlu, N. (2001). *Gelişim, öğrenme ve öğretim (Kuramdan Uygulamaya)*. (3. Baskı). Gazi Kitabevi Yayınları.
- Server, S. (1998). Dil ve iletişim (Etkili yazılı ve sözlü anlatım). *Anakara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 31(1), 51-66.
- Sever, S. (2004). *Anadili öğretiminin temel bir aracı: yazınsal nitelikli çocuk kitapları*. B. Onur (Ed.), *Cumhuriyet’in 80. Yılında Disiplinlerarası Bakışla Türkiye’de Çocuk-IV. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi (15-17 Ekim 2003) Bildirileri* (ss. 223- 236). Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Şahin, F. (2002). Kavram haritalarının değerlendirme aracı olarak kullanılması ile ilgili bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(11), 17-32.
- Şimşek, Ş. (2017). Konuşma ve yazma etkinliklerinde şiir metinlerinin kullanımı. *Turkish Studies*, 12(34), 371- 380.
- Şimşek, T. (2010). Türk şiirinde ses ve ritm konusuna yeni bir yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 12(29), 145-168.
- Taşdemir, İ. (2020). Divan edebiyatının popüler eserlerinde şiir ve şair hakkında değerlendirmeler. *International Journal of Filologia*, (4), 218-245.
- Tulunay A. Ö. (2017). Türkiye’de değerler eğitimi uygulamalarının öğrencilere kazandırılması istenen olumlu özellikler üzerindeki etkisi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 15(34), 41-60.
- Uzunoğlu E. M. (2017). Metinler arasılık kavramı ve metinler arası bağlamda Albert Camus’nün sisifos söyleni. *Niğantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 162-178.
- Ümütlü, S. (2020). Sezai Karakoç’un portresi ve "köşe-3" şiirine bir yorum denemesi. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 143-154.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. baskı). Seçkin Yayıncılık.
- Zariç, M. (2021). Ziya Osman Saba’nın şiirlerinde duygu ve düşünce dünyası. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(4), 1552-1572.

ÖZGEÇMİŞ

yılında ilçesinde doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Pasinler’de tamamladıktan sonra 2010 yılında Erzurum Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü’ne yerleşti ve 2015 yılında bu bölümden mezun oldu. Aynı üniversitede Eğitim Bilimleri Enstitüsünde tezli yüksek lisans eğitimine başladı. 2015-2022 yıllarında Erzurum ve Diyarbakır’da Lise Türk dili ve edebiyatı öğretmenliği görevi yaptı.

Hâlen Sinop’ta Millî Eğitim Bakanlığına bağlı liselerde eğitim vermektedir.

